

HORGAS BÉLA
A KÖDEVŐ

Liget

Horgas Béla

A KÖDEVŐ

Kiadja a Liget Műhely Alapítvány, 2019
Szerkesztő: Levendel Júlia, Horgas Judit
Olvasószerkesztő: Mészáros Blanka
Tervező: René Margit
Tördelés: Károlyné Őr Erzsébet

ISBN 978-615-5419-34-8

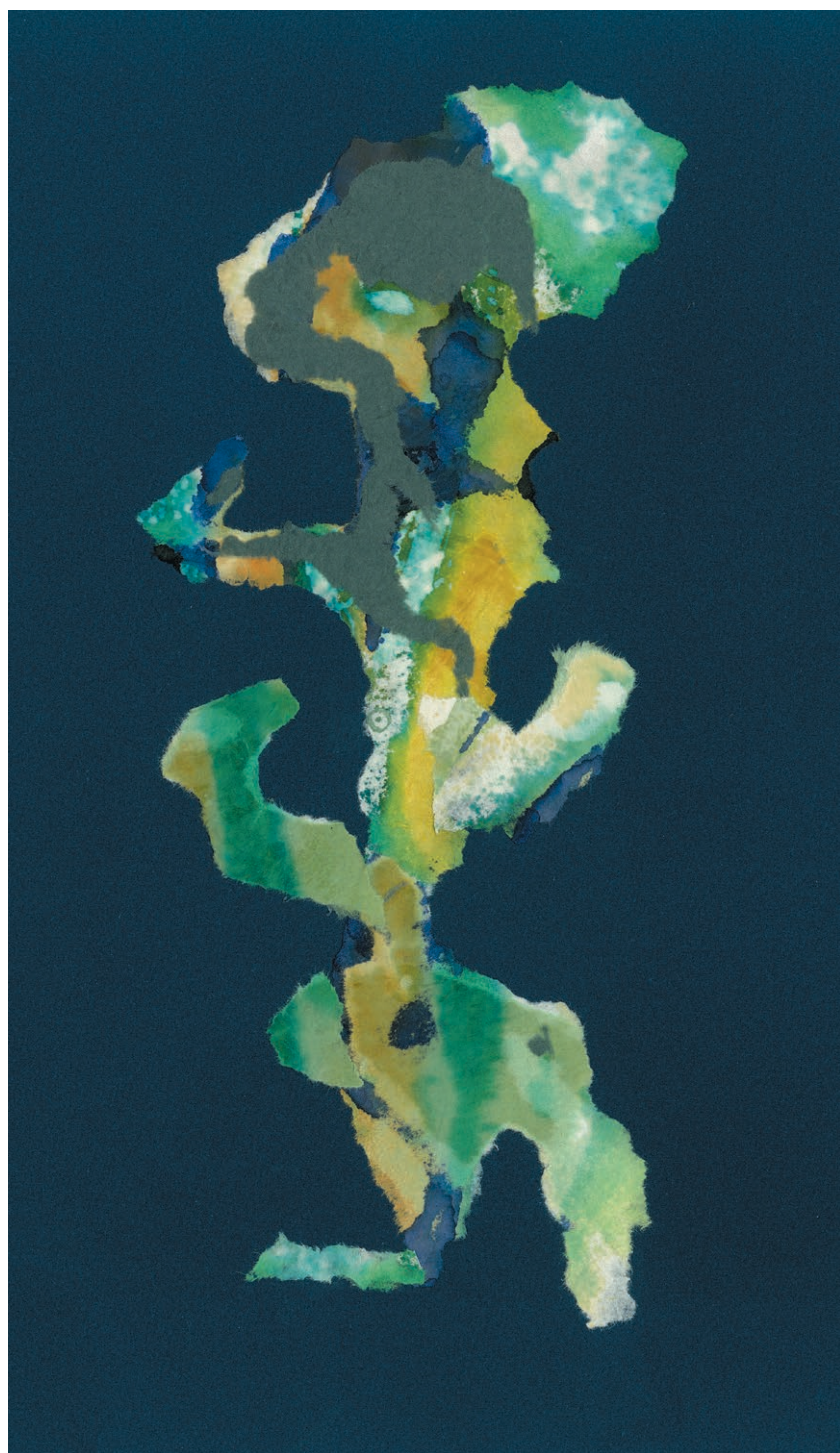
A könyv megjelenését

a Nemzeti Kulturális Alap
támogatta.

TARTALOM

Alagút	5
Papírkígyó	45
Bezártad a tyúkólat?	65
A tüsszentő király	69
Anyarozs	78
Selyemhernyók	86
Moslékosvödör	90
A falnak is füle van	93
Haló pora is ott keringél	101
A 6-os villamos porából	104
Irka	109
Menü-mese	118
Zsilettpengék	122
A ködevő	129
Fülnovella	143

ALAGÚT

Kell-e mindent megírni, bár úgysem lehet, nem is kell, bizonyára nem – 1982. szeptember 19-e, délelőtt tíz óra: ülök szemben az *Alagút* címével-képével, álltam szemben az alagúttal, nyár volt, hétfő reggel, az alagúttal szembeni OTP bejárata előtt álltam, ötödik voltam a sorban, barna kordnadrágomban, meztelen lábamon szandál, sötétkék trikóban, vállamon nyersbőr táska lógott, nyakamon fej imbolygott-forgott, fejem tetején ritkás-őszes haj, madárfészeknek kevés már, fejemben mondatok, hogy állok az OTP előtt, ötödik vagyok a sorban, barna kordban, lábamon szandál stb.

Mit akarok leírni, mi mindent? – hogy ülök szemben az alagúttal, ültem szemben a kórház aprócska szobájának nyitott ablakával, egyik ágyon anyám, a másikon apám feküdt, közeledett az éjszaka, a gesztenyefa sötétzöld lombja mögött az indigókék eget néztem, hajnalban is ezt nézem majd, rátapadok a lassan kékülő égre, lassan feketedett az ég, anyám horkolva aludt, apám hörgött, a szobácskában egyetlen sárgás lámpa égett az ajtó fölött, a folyosón léptek csattogtak, fapapucsban futott valaki, ajtó zuhant, csend aztán, csend, kórházcsend a falak között, csupa fül voltam, én mióta emlékszem magamra, mindig csupa fül voltam, a hangok érkeztek hozzám először, hallgatóztam, hallomásokban mozgolódtam, fölzuhantam robogásokban, mennydörgésben szóródtam, verődtem, hangok elől menekültem, le a kútba az amerikai bombázók bűgása elől, a kútból alagutak nyíltak, ajtók lenn a téglafalban, vészkijáratok, hosszú-hosszú folyosón kellett végigmenni, csúszós agyagfolyosón, sárgás-márgás-nyálkás, és több folyosó is volt ott, ha az egyik beomlik, a másik kivezet, ha a másik is, ott a harmadik, ott a tartalék, a tartalék tartaléka, a titkos, mindig volt még egy, volt kibúvó, meg lehetett menekülni, csak le kellett ereszkedni a favödörben a kútba.

Megitattam apámat. Egy korty, kettő. Pár csepp a takaróra csorgott. Bordó és barna gyapjúból kötött kis sapka volt a fején. Anyám kötötte. Álltam az ágy előtt. Figyelmesen álltam. A kacsát segítettem behelyezni. Apám nem fordította el a

szemét, de nem is nézett rám, csak nézett. Reggel ráadom a tiszta ruhát. Előredőlve álltam. Fájt a derekam. Kiegyenesedtem. A kacsát letettem az ágy alá. Később majd kiviszem. Apám intett, hogy följebb akar csúszni a párnán. Föléje hajoltam, átkaroltam. Megemeltem, lemostam a hátát. Óvatosan visszengedtem a párnára. Lemostam a karját is. A lábát. A bőrt. A csontokon lógó bőrt. Borotválkozás után az órház udvarán mosdott apám, a kisteknőt a pad közepére tette, széles mozdulatokkal csapkodta a vizet, fújt, prűszkölt; röpdösött a fehér szappanhab, vakító fehér volt a bőre is, a melle, háta, és hatalmasak a vállai, dagadó izmai, fölvitt a padlásra óriás-zsák búzákat, vagonba földobta a kátránnyal átitatott talpfát, eltörte térdén a lapátnyelet, végigkaszált a vasútpartot Homokszentgyörgy és Szulok között, learatott egy nap egy holdat, napot és holdat, hóna alatt, a mellén sűrű, fekete szőr zizegett, a vizet félkézzel a baromfiudvarba lódította, csattant a víz a langyos porban, a kutya is fölugrott, lánc csörgött.

Kell-e megírni mindent, bár úgysem lehet. Vége volt a háborúnak, második osztályba jártam, október elején az őszi vihar kidöntött egy hatalmas nyárfát, feküdt holtan az iskola előtt a fa, ott hevert az ablakok alatt, teknővájó cigányok darabolták, csattogtak fejszéik, röpködtek a vidám, selyemfényű forgácsok, íratok róla fogalmazást, mondta Riza néni, az irka vonalkái közt nedvesen sorakoztak madárbetűim, ezt csak most gondolom, hogy madár, akkor azt gondoltam, hogy holtan fekszik a nyárfa, de leírni nem mertem, ki az a nyárfa és miért darabolják, hunyt szemmel aludt apám, még nem halt meg, még nem írhattam róla fogalmazást, de már ott ültek irkámban a madárbetűk a vonalakon, telefondrótokon a fecskék, a vasúti sínek mellett kátrányos faoszlopok futottak, tartották a telefondrótokat, drótokon a betűket, zúgtak az oszlopok, fülemet a kábítóan erős szagú, meleg fához szorítottam, zúgott a fa, zenélt, énekelt, kutyahangon vinnyogott, beszélt, kihallgattam azt is.

Megittattam apámat. Hunyt szemmel, szájához emelt kézzel jelezte, ha inni akart. Bal kezembe fogtam a poharat, jobb tenyeremet a feje alá csúsztattam és megemeltem – kocogott fogán a pohár. Miért nem szól? – gondoltam kezdetben, nem is

gondoltam, csak átúsztak tudatomon a szavak; nem volt terhes az itatás, csak túlzottan láttam a néma integetést, ha tud beszélni, miért nem szól, teátrálisnak éreztem, mintha hatni akart volna rám, mintha mutatni szeretné, hogy milyen nagyon beteg, hogy milyen nagy valami az, amiben van, aminek a hőse, ilyen öreg, azért ripakodott J.-re is, mikor azt találta mondani, hogy a hetvennégy év nem sok, hogy nem olyan öreg még; apám úgy látta, sok, úgy akarta látni, büszke volt a hetvennégyre, hogy ennyit megért, amikor mások, a régi társak, ismerősök közül hányan, de hányan nem érték meg a hetvenet sem; teljesítmény volt ez is, de miért túloz, akármilyen kicsit is, miért? Mert több részvétet akar? Úgy érzi, nem kap eleget? Nem kapott? Vagy nem is túloz, mikor a szavak helyett jelbeszéddel adja tudtul kívánságait? Mikor váltott át a jelbeszéd túlzásból realitásba? Mert átváltott, mert egyszer csak azonos volt önmagával minden rezzenés, a sárgás fénytől kimerevített kis szobába fagyott a szent család, beleolvadtunk a sárga kockába, belekövültünk, s már nem kellett mutatni, hogy milyen nagybeteg, milyen nagy dolog ez, amiben van, mert nyilvánvaló volt, hogy az, nagy, a legnagyobb, nincs hozzá fogható és hozzáférni sem lehet, nagy, elismerem, hogy az, mondtam néma szájjal, nagy, ez a megfelelő szó, még soha nem volt ilyen megfelelő ez a szó, most aztán rátaláltam, nagy, végül is ez a szakmám, próbáltam volna kibújni, szerettem volna, de nem volt kitérés, nem nyílt egyetlen vészkijárat sem, egyetlen folyosót sem láttam, a tartalékok tartalékát sem, sárgás-márgás-nyálkás, nem, nincs, a fecskék hiába röpködtek az irkába feszített vonalakkal együtt ki és be az ablakon, feketedett a kék, darabolták a nyárfát a teknővájó cigányok.

Álltam szemben az alagúttal, a reggeli nap melegen tűzött, tenyeremet a falhoz szorítottam, rücskös volt az OTP fala, ujjaimat szétterpesztettem, megnőttek, csupa ujj voltam, százszor száz ujjhegy, óriás-érintés, mohón száguldottam, hogy ezt is, azt is, történetek robogtak északnak, délnek, két-két párhuzamos sávban húztak el, befutottak és kifutottak, esett az eső, jött egy ember és betolta a Lánchidat az alagútba, kinyitottam a szememet, kényszeres ásításokat fojtottam vissza

torkomba, gyerekkorában azt mesélte apjáról Á., hogy az alagútban volt partizán, behúzódott a falba és nagy disznóölő késsel szalonnázott ott, a táplálkozás szüneteiben kihajolt és ledöfött egy-egy arra haladó fasisztát. A sorban másodiknak egy tonzúrás fejű, szemüveges matematikus toporgott, hegyes orr, zöld nadrág, fehér ing, megismertem. A Szerb utcában voltak a kollokviumok, Cs.-né mintás nyári ruhában vizsgáztatott, nyakán fehér gyöngysor, igazán mindent elkövetett Cs.-né huszonöt évvel ezelőtt, de a professzor pár másodperc hallgatóság után finoman intett négy összeszorított ujjával, és Cs.-né megköszönte a feleletemet, aztán beírta az elégtelenemet, most meg itt állunk egy sorban, hiába buktatott meg a professzor – de nem volt ebben semmi öröm, és sértettség sem volt, bár a négyujjas tenyér a comb mellett, alant, megmaradt.

Hajnalban keltünk, kimentünk az állomásra, leeresztett szárnyú nyírfák és kormos-szarvas tölgyek között lépkedtünk, el a nyárfaliget mellett, apám saját gyártmányú talicskáján tolta a fonott vesszőkosarat, a talicskát otthagytuk Miklósnál az állomáson, alacsony, tátott szájú, szüntelenül vigyorgó ember volt Miklós, úgy lépkedett bő vasutasnadrágjában, mintha tojásokon járna, alsó ajkán pici nyálcsöppek ültek, szemgolyói minduntalan fölszaladtak, „berukkol a legény”, mondta, „berukkol az egyetlenke az iskolába”, és vigyorgott, prűszkölt, mint a lovak, világított szeme fehére, kifordult vastag szája széle, dörzsölte a fejemet tenyerével, kabátjának ujjából rohadt krumpoli meleg bűze áradt, elhúzódtam – felültünk a vonatra, Kaposmérőn átszálltunk a pestire, tíz óra körül már elhagytuk Pusztaszabolcsot, Kelenföldön kiszálltunk, villamosra ültünk, átszállót vettünk, sokáig utaztunk, az Állatkert mellett mentünk el, a Lehet út 68-at kerestük, és amikor megtaláltuk, fölmentünk a lépcsőn. Alumíniumfogantyús, üvegezett csapóajtók villogtak. A tanulóknak sötétbarna asztalok, a hálóknak sötétbarna szekrények, szürke vaságyak, ez lesz a te helyed, mondta a nevelő. Apám hazautazott. Tizenégy éves voltam 1952 szeptemberében, már majdnem tizenöt. Az első este moziba mentünk, az egész kollégium, hálványos fényű előcsarnokban lökdösődünk, a padlónak olajszaaga volt; mikor

a film után kijöttünk egy oldalajtón, koromsötét éjszaka fogadott, ideges fények ugráltak mindenütt, a házak magasabbra nőttek, dübörgött a Róbert Károly körút, nem éreztem elveszettnek magamat, de csodálkoztam, hogy visszataláltunk az alumíniumfogantyús csapóajtókhoz, az üvegfalú folyosóra, ahonnan a szomszédos autójavító műhelyeibe lehetett látni; óriás volt az éjszakai város, hátán fekvő óriás, a kivilágított villamosok diadalmasan robogtak, sárga fényalagutakat ástak puha testébe az ablakom alatt, hasonlók voltak az otthoni vonatokhoz, és ez megnyugtató, biztonságot éreztem, a vonat elhozott, a villamos is elvisz, berukkoltam, apám is a vesszőkosarat vitte, mikor behívták katonának; mikor bevittük a kórházba, a börténkájába csomagolt, öreg börténkájába, tőlünk kapta a hatvanas évek közepén, óvatosan vezettem, kilencen ültünk a kicsi buszban, fia, menyje, négy unokája és a nagy-unokák két barátja, egy lány és egy fiú; a felesége otthon maradt.

Mit akarok ezzel az egészszel? A dolgok belém futnak és kifutnak belőlem, alagút vagyok, vakondok vagyok, nyár volt, ősz van, múlik az idő, halottak napja lesz, halottamé, minden nap a napja, július tizenkilencedikén, a lányaim születésnapján halt meg, végül is ez így rendben levő, ez a végül; ő nem érezte rendben levőnek, „meghalok”, zokogta, és mohón csókolta anyám arcát, engem is, elbúcsúzott, többé nem lázadt, nem küzdött, nem akart hazamenni, nem könyörgött-parancsolt szemrehányó riadalommal a fiának, „csinálj már valamit!” – torkomban langyos kő púposodott, megigazítottam az oxigént vezető csöveket, a párnákat, fején a vizes ruhát, lemostam újra kezét-lábát, nem csináltam semmit, amikor igazán szüksége lett volna rám, cserbenhagytam; inget vittem neki, cipőt, pulóvert, tüzelőre való pénzt is adtam, bort vásároltam, takarót, meghallgattam a történeteit, dicsértem a keze munkáját, csodáltam, szerettem; nevettem és veszekedtem vele, ettem és ittam vele, írtam neki képeslapokat, írtam róla verseket, faggattam, mi a kívánsága, elmentem vele a piacra palántáért, fogorvoshoz vittem, de amikor igazán bajba jutott, nem csináltam semmit, hiába mentem fel a lépcsőn az alumíniumfogantyús üvegajtókhoz, hiába robogtak a villamosok, nem tudtam elintézni semmit, nem voltam elég okos, ügyes, erős,

művelt, erőszakos, ravasz, szelíd, áldozatkész, türelmes, ötletes, hiába járatott iskolába, nem találtam meg a kijáratot, a kút falából nyíló titkos ajtót nem tudtam neki megmondani, ülök és állok szemben az alagúttal, az eső esik, a vakondok ás, a villanypózna zúg, egy ember most tolja be a Lánchidat a fekete lyukba.

Apám azt akarta, hogy legyen belőlem valaki, nála több, de aligha volt pontos elképzelése arról a valakiről; valamiféle úriember képe lebegett előtte, nem nagy úré, csak amolyan kisebbé, akiket közvetlenül maga mellett és fölött látott, aktatáskás és nyakkendős kicsi urakat, vasúti tisztet, tanárokat, kereskedőket, különféle hivatalok vasalt nadrágos, egyenruhás urait, pályamestereit, esetleg mérnököt – a mérnök különösen szépen hangzott, s mikor ötvenhat szeptemberében beiratkoztam a villamosmérnöki karra, tapintható közelségű lett a homályos vágy, alakot öltött, nevet kapott: mérnök úr leszek. Ötvenhat nyarán a DÉDÁSZ-hoz kerültem, és friss technikus diplomával, érettségi bizonyítvánnyal a zsebemben egy falu villamosítását végző brigádba helyeztek dolgozni. Divatos acél-szürke, széles hajtókájú, egygombos sportzakómban, galamb-szürke csöves nadrágomban, meggypiros, szivacstalpú cipőmben, sötétké, fehér szegélyes ingemben, kissé jampeces ficsúrként jelentem meg a brigádvezető előtt Somogy megye Kisbajom nevű községében. A nagy testű, cigányosan fekete férfi szelíd elégedettséggel nézte szorongó pofámat és némi undorral, irigységgel városias külsőmet, és ki tudja még, miféle indulatok és gondolatok rángása futott át az arcán, ahogy előtte álltam a földes szobában; akkor jól éreztem a sokféleséget és az eldöntetlenséget, és a második pillanatban már azért szorongtam, hogy melyik erősödik meg, támad föl benne mellettem vagy ellenem, de a brigádvezető nem sokat vívódott. Ha meg akarom tanulni a szakmát, mondta, akkor legalul kell kezdenem, és ezzel elküldött gödröt ásni, ami a villanyszereléssel valóban elég távol van, bár hozzátartozik. Azon a nyáron megtapasztaltam a fizikai munka gyötrelmeit, és fölrémlett előttem egy életút, amely pár év múlva kaposvári munkahellyel kecsegtet, de én semmi kedvet nem éreztem

hozzá. Ha otthon lakom, vonattal járhatok Kaposvárra dolgozni, mint akkoriban apám is, ez bizony szép lett volna, családias, anyám minden reggel csomagolt volna tízórait irodai segéderőként dolgozó férjének és technikus fiának, aki – lám többre vitte, magasabbra jutott a társadalmi érvényesülésben, mint apja, egy fokozattal többre, de azért ott maradt, megmaradt: testközelben. A kórházi szobában mintha ez az idill kísértett volna: megvalósult, itt vagyunk mindhárman. Akkor persze nem kellett az együttlét, úgy éreztem, hogy a jövő bezár, visszazár valahova, ahonnan kisgyerekkorom óta elvágódtam; nem akartam, hogy a mesés vonatok (ha már egyszer olyan jól elvittek) visszatoloncoljanak; Budapestre akartam menni, az óriás-városba, ahol már kiismertem némileg magamat, csalódások és győzelmek kötöttek oda, néhány ismerős, utcák, ligetek, mozik és emberek is, szinte barátfélék. Ástam a gödröt vakondokként, és vágyakoztam vissza, sovány voltam, de erős, már magam is cigányfekete, reggel szalonnás rántottát ettem és este sört ittam, lötyögött rajtam a ruha, arcomon a járomcsontok kipúposodtak, egyik ismerősünk azt kérdezte apámtól, hogy ezért tanultam? Érdemes volt ezért? Jobb lesz majd, vigasztalt apám, s hogy néhány hónap múlva biztosan bejutok a központba, de aztán ő is megkönnyebbült, mikor megérkezett az értesítés, hogy fölvettek a Műegyetemre. Mérnök leszek hát, nem kell többé csontig soványodva gödröt ásnom, igazi úrként jövök vissza, és addig is: egyetemista vagyok; rang ez is, lelkesítő és célt adó apámnak a mindennapi robotban. Igaz, újabb öt évre távol kerülök az otthontól, de akkor is megéri. Nem tudhatta apám, hogy ez a fölvétel billent át véglegesen más életformába, lesz a kezdete zűrzavaros korszakomnak, amely – középpontjában egy romantikusan naiv házassággal és a szinte törvényszerű válással – el is távolít tőlük. Nem érzelmileg, nem, dehogy; de végül is más pályára fordultam, mint amit szerettek volna nekem. Első házasságom bonyodalmainak idején úgy tűnhetett nekik, mintha érzelmileg is elsodródniuk tőlük, mintha durván és ostobán a szegény, vidéki szüleit úri – de inkább kispolgári – felesége és családja kedvéért megtagadó hűtlen fiú útjára léptem volna, akár egy közhelyes társadalmi regény hőse. Második házasságommal

gyorsan meggyőzhettem őket, hogy ilyesmitől nem kell tartaniuk, és hamarosan megvalósítottam régi elképzeléseiket, mert elvégeztem az egyetemet, gyerekeim születtek, és voltaképpen az ő fogalmaik szerint is úr lettem, tanár úr, újságíró, sőt író úr, de ők mégsem ezt képzelték, s hiába vittem többre, ha egyszer másra vittem, amit csak részben értettek és értékelték. Így tudom magyarázni apám panaszos szavait, melyeket B. doktornőnek mondott halála előtt a kórházban, hogy csak tizennégy évet élt velem. Magyarázom – mert furdal a lelkiismeret? Mert megírnivaló témát találtam ebben a magyarázatban, s azt gondolom, hogy ez a dolgom? Bizonyára ez. Fogalmazást írni apámról és feltörekvő fiáról; a feltörekvésről. Ott a kórházban, a kicsi szoba kivilágított éjjelében szenvtelenül állapíthattam meg, hogy tessék, ide jutottam, itt van, megvan, elértem, és nemigen tudtam, mi az, amit elértem, de ráláttam, ott volt előttem-mögöttem egy darabban, valami életrajzféleség, ez történt velem, ez vagyok, ezt csináltam magammal és ezt csinálták velem, ez csinálódott! Se szégyent, se büszkeséget nem éreztem, néztem tárgyilagosan, és azt gondoltam, nem sok, nem kevés. Mihez képest? Ha több volna, bármivel és bármennyivel több, akkor sem lenne elég ahhoz, hogy más legyen. Ha kevesebb: nem tudom, sem érzéklni, sem elképzelni nem tudom a kevesebbet, meg nem történtenek tekinteni bármit is. Cs.-nére gondoltam, a napsütötte nyakon világító láncra, mert ennek mintha nem lett volna értelme, meg az égre gondoltam, mert ott volt, reggel majd elkékül lassan a gesztenyefák zöldje fölött; aztán Miklós fölkcancsító szemét és kifordult szájaszélét láttam, a brigádvezető cigányfekete arcát és azét az asszonyét, akinél Kisbajomban laktam (távoli rokonom): síró-sápítózó, kedves-fejkendős arca úszott elém mereven, s vele egy bizonytalan rémtörténet filmkockái, hogy pár év múlva agyonverték fejszé-vel az udvar közepén álló körtefa alatt, hagytam a képeket, s ha most földeríteni próbálom, hogy miért éppen ezeket láttam, hát aligha találok más magyarázatot, mint az emlékezet és a képzelet száraz kattogását, mely akarva-akaratlan működött, és azt latolgatta, szinte nélkülüm, hogy kit kell értesítenem apám haláláról, pedig nem akartam erről gondolkodni, mert nem

akartam ezzel siettetni halála pillanatát, noha tudtam, hogy nem siettetem, de mégsem akartam, mint ahogy tizenkilencedikén éjjel sem akartam, mikor ott ültem mellette; nem azt vártam, hogy mikor lélegzik utolsót, bár vártam és figyeltem, figyelnem kellett, hogy mikor – azért is, mert szólnom kellett az ápolónőnek, ebbe kapaszkodhattam, ez a feladatom volt, tíz óra után behívtam az ápolónőt, hogy nézze meg, nyugtalanabb, és furcsán lélegzik, nem történt valami?, majdnem azt mondtam, nézze meg, nincs-e valami baj, de nem volt, szépen-rendesen haldoklott, eszméletlenül, és nem érzett fájdalmat, semmit sem érzett, ezt mondták, így tudtam, így is lehetett, nem dobálta magát; a széket azért odatoltam az ágyához, védekezésül is, bizonyára, hogy legyen köztünk valami, de nem, inkább azért, hogy le ne zuhanjon egy hirtelen rohamtól, volt ilyen rémképem, lezuhan és szájából ömlik a vér, de az ápolónő gyengéden megnyugtató, hogy rendben van minden, és nem akarja bedeszkázni az ágyát, persze, mondtam, „olyan jó bácsi volt”, tette hozzá, hogyhogy „volt”, akadtam meg a fogalmazáson, és mi az, hogy „bedeszkázni”, de nem szóltam semmit, csak visszaültem mellé a székbe és figyeltem, figyeltem és kicsit féltem, hogy észreveszem-e, de tudtam, hogy igen.

Álltam szemben az alagúttal, az OTP előtt, ötödik voltam a sorban, barna kordban, lábamon szandál, mert nyár volt, most tél van, és azt kérdezi anyám, hogy elutazunk-e ezen a nyáron, s oda-e, ahova tavaly akartunk, mert szeretné, ha sikerülne, csak vigyázzunk, ebben a veszett világban nagyon kell vigyázni, hallottuk-e, hogy Parádon is földrengés volt, s hogy kiengedték a gyerekrablót, hogy meggyilkoltak, betörték, fölrobbantottak, elfoglaltak... és sorolja a rádióból, tévéből, szomszédoktól, ismerősöktől hallott, képeslapokból böngészett hírmorzákat, összekeveri és lecsupaszítja a történeteket, a világpolitikai eseményeket és a sztárszenzációkat a Kék fény-jelenetekkel és a gödi pletykákkal társítja, de mindenből mindig a rosszat, a fenyegetőt, a bajt, bukást, csapást, katasztrófát, még az időjárásból is, hiszen ha napos és derűs a január, akkor májusban jön majd a fagy és a jég; félni kell, rettegni, hogy elmúlik a jó, és duplán megfizet érte az ember. A konyhában

motoszkál, és a gyerekek nevelésére utalva egy fejbólintással, vést jóslóan sóhajtja, „jaj, fiam, ezután jön még csak a haddelhadd!”. Az odavetett mondat olyan szívből jövően hangzik, hogy ha nem tudnám, mennyire szó csupán, összeresszennék, de mert rosszkedvű vagyok éppen, így is az élet egészére értem, amelyben a haddelhadd mindig azután következik, amíg van azután; ezt meg is kellene mondanom, de aztán nem szólok semmit, lerázom magamról az elrévedést és kimegyek a konyhából.

Ez a világgal szembeni általános gyanakvás fiatalabb éveiben nem volt ilyen mértékű anyámban, de mindig létezett, bizonyára azért is, mert a családi szereposztásban neki az otthon őrzése jutott – apám volt a vállalkozó, a háztól eljáró, kereső ember. Anyám sokat volt otthon egyedül, s ha a viszonylagos szegénység meg a sok munka nem is engedte unatkozni, nem volt agyonhajszolt az élete, később pedig még kényelem is adódott számára. Apám egy életen át imádta és szolgálta – bár valójában uralom volt ez, hiszen minden úgy történt, ahogy apám akarta, minden célt ő tűzött ki, ő tervezte el a megkapaszkodás és életépítés gyakorlati mozzanatait, és anyám követte, elfogadta, hogy ő tudja, mit és hogyan kell csinálni, hiszen mindenhez ért, minden a kezére áll. Apám cselekedett, anyám aggódott és izgult: jaj, mi lesz?, és amikor elkészült, meglett, sikerült valami, a konyhaszék vagy a permetező, akkor dicsérte apámat, jó közönsége volt a szerelmes férfinak és ösztönösen a serkentője is, becsvágyának állandó élesztgetője. Bár ami a becsvágyat illeti, abból eleve jó nagy adag szorult apámba, méghozzá a dacos fajtából, amelyik összeszorítja a száját és ilyen szavakat mondhat – némán persze –: én majd megmutatom, azért is megcsinálom! S apám jobbára véghez is vitte, amit elhatározott, mert józan volt, és nem tűzött maga elé ábrándos, elérhetetlen célokat, s mert volt benne kitartás, erő. Testi erő is. Alacsony, zömök, széles vállú, vastag combú férfi – hányszor mesélte nekem, és később az unokáinak is, hogy a katonaságnál nem akadt olyan nadrág, amelyik szűk ne lett volna neki. Utásznak sorozták, pedig nem is tudott úszni, de egy-kettőre belejött; gyorsan megtanult bármit. Egyszer Baján katonáskodott, akkor már a vasúti

üzemszázadhoz helyezték, meglátogattuk anyámmal. Négy-öt-éves lehettem, homályos-sárgás, merev képekben (mintha régi fotókat nézegetnék), de határozottan emlékszem a vagonokra, s ahogy ültek, heverték a katonaruhás férfiak a szalmában, mint az állatok az istállóban. Az állomás előtti park piros padjára is emlékszem, ott ettük meg a rántott csirkét, hármasan. Otthon anyám sírt és sóhajtozott, és nagymama, aki velünk lakott akkoriban, és aggodalmaskodásban túltett anyámon is, vele sírt, aztán elköltözött a másik lányához, mert ott férfi is volt a háznál, de ezzel nem lett könnyebb anyámnak: egyedül maradt velem, közeledett a háború, rettegései nőttek az erdő közepén álló bakterházban. Mikor a simongáti menekültek beköltöztek hozzánk, talán örült is, hogy sokan vagyunk. Fekete berlinert kötött a derekára, fejkendőjét mélyen az arcába húzta, nagyon félt a csavargó katonáktól. Apám a negyvenötös év első napjaiban keveredett haza, s anyám félelme ezekben az időkben még nagyobb lett, mert a menekültek a front átvonulása után elköltöztek, a kószáló-rabló katonák azonban nem lettek kevesebben; a Rinyánál megállították a németek az orosz és bolgár csapatok támadását. Akkor már elvitték tőlünk a disznókat, összefogdosták a baromfiakat, kirámolták a kamrát és a szekrényeket. A két sovány tehén még megvolt. Apám éjszaka az ajtó mellé támasztotta a baltát, s ha ugatott a kutya, ha zörögtek a kerítés ajtaján, fölugrott az ágyából (ne menj ki, könyörgött anyám, ne menj ki, az istenért!), magára kapta vasutas köpenyét, kezébe a baltát, az ajtót sarkig vágta, aztán vérfagyasztó hangon ordította a hivatlan látogatónak: „Ki az?! Mit akar?!” A háború után gyorsabban jött indulatba, de azelőtt is megesett, hogy el-elfutotta a méreg, kisgyerekkoromban is azzal biztatott bátorságra, azt sulykolta belém, hogy soha, sehol ne féljek senkitől, „se istentől, se embertől” – villámlott a szeme –, hanem álljak eléje és kérdezzem meg erős hangon, „Ki az?! Mit akar?!” Volt egy pillanat ott a kórházi szobában, amikor eszembe jutott, hogy eszembe kellene jutnia ennek a mondatnak, és ki kellene mondanom, hogy elűzzem vele... nem, erre nem gondoltam, ilyen megformáltan nem, de azért ott volt bennem, létezett, ma is megvan, s ahogy botolok az *Alagút* soraival,

kétkedve, hogy meg kell-e írni mindent, bár úgysem lehet, s hogy mi ez az egész és mi célból írom, hát egyszer csak megszólal a mondat, de nem úgy, ahogy apám dörögte ott a kálmáncsai őrház udvarán, és úgy sem, ahogy én próbálgattam életem legkülönbébb helyzeteiben, hanem úgy, mintha egy harmadik is lenne, valami ismeretlen idegen, kilép a kút téglafalából és rám szól: „Ki az?! Mit akar?!”

Anyám harminc évig folyamatosan temette apámat, beteg embernek tartotta, aki bármikor meghalhat, s előre félt, hogy mi lesz akkor vele. Soha meg nem fordult a fejében, hogy esetleg ő hal meg előbb. Sokszor ugrattuk őt, tréfás és igazi rosszállással dohogtunk, korholtuk szinte – én pöröltem is vele –, és bizonygattuk, hogy nem szabad így gondolkozni. Apám nem nagyon törődött a „mondásokkal”, de vissza sem utasította az ő nagy betegségére vonatkozó legendát, úgy érezhette, hogy ezzel együtt is tartani tudja magát, s talán tetszett is neki a szerep, amellyel nem élt vissza soha. A háború után valóban nem volt jó az egészsége, a vagonban szerzett hűlések maradványaként egy időben szinte megbénult a jobb keze, lába, több tüdő- és mellhártya-gyulladást bonyolított le, s ahogy násza – házasságkötésem idejétől haláláig jóbarátja és orvosa – megállapította: valaha egy tbc-s tüdőfolyamat is lezajlott nála, erről jószerével nem is tudott. Külseje az utolsó öt évig a makkegészséges ember benyomását keltette, piros-barna arca, fekete szeme, kis bajusza biztonságot és erőt sugárzott. Az utolsó öt évben aztán testileg-lelkileg megropant, s ennek már tényleges alapja volt, s ha nem L. az orvosa, aki racionalizmusának és hitének különös ötvözetével és teljes latbavetésével kezelte-védte, a májbetegség alighanem hamarosan végez vele. A halál közeledése persze így is látszott. Hanyatlásával, megkeseredésével arányosan uralkodott el anyámon a rosszra készülés hangulata, amely az utolsó öt évben s különösen a végső hónapokban gyötrő félelemmé nehezedett. Gyötörték egymást is: apám zsarnokoskodott a betegségével, és anyám annyi készülődés után szinte képtelen volt a tényleges ápolásra, holott apám nem volt ágyban fekvő beteg, és ellátta önmagát. Dolgozni azonban egyre kevesebbet tudott, és tehetetlensége néha keserves indulatokra ragadta –

önmaga és anyám ellen is. Sokat marakodtak, pusztították egymást. Ijedten és fájdalmasan érzékeltük a fokozódó ingerültséget, a szaporodó jeleneteket, amelyek korábban ismeretlenek voltak. Egyre több gyakorlati tennivaló hárult anyámra a háztartásban és a kerti munkában is, amelyet nem tudott úgy ellátni, hogy apám ne talált volna benne hibát – egyszer letépte a megkötözött szőlőt és újracsináltatta vele, de akkor is rászólt, ha nem azt a fej salátát vágta le, amelyiket ő helyesnek tartott, vagy más mozdulattal nyúlt a permetezőhöz, mint ahogy ő tette volna. A permetezésből nekem is kijutott, bár tőlem nem kérte apám, de olyan helyzetet teremtett, hogy segítenem kellett. Nem engedte, hogy mással megcsináltassuk, mert nem akarta, hogy pénzt költsünk rá, és szilárd meggyőződése volt, hogy senki nem tudja úgy megpermetezni a szőlőt és a gyümölcsfákat, úgy fölászni a kertet, lekaszálni a fűvet, mint ő – és ebben persze igaza is volt. Nem azért, mintha más nem értett volna ezekhez a munkákhoz úgy vagy még jobban, de apám szeretetteljes helyismeretével senki sem versenyezhetett; a ház és a kert szinte a teste folytatása volt, érthető, hogy csak a fiát engedte közel hozzá. Többször is megpermeteztem a szőlőt és a gyümölcsfákat, tettem, amit mondott. A munkagép megolajozásától a szétszerelésig és tisztításig. Próbatétel lett számomra a permetezés, hogy eltűröm-e irányítását, neki pedig elégtétel is talán, hogy újra taníthat, végrendelkezés szinte, a fontos dolgok átadása, egész kis szertartás. Lehet persze, hogy mindezt csak képzeltem, amikor egyetlen hang berzenkedés vagy kétes mozdulat nélkül igyekeztem mindent pontosan a szavai szerint végezni. Láttam igyekezetemet, jólesett neki, meg is dicsért, én pedig tárgyilagosan is megállapíthattam (már amennyire tellett tőlem), hogy ott, abban a kertben, azzal a permetezővel valóban úgy lehetett a legeredményesebben dolgozni, ahogy apám mondta, s hogy a legkisebb, első pillantásra talán rigolyának tetsző apróságnak is értelme volt. Ledobtam a farmeremet, szandálomat, sötétkék trikómat, és belebújtam az ő szürkére fakult, agyonfoltozott permetező nadrágjába és zubbonyába, fölvettem papucsát, fejembe csaptam ellenzős sapkáját. Az ócska vasutasruha és a papucs meg a sapka sok-sok permetezés nyomát viselte, és az ő

testének formáját, szagát; hátamon a karos, rézből készült, zöldes permetezővel mintha csakugyan apám örökébe léptem volna, de persze tudtam, hogy valójában kívül maradok, kívül vagyok, még ha meg is tanulok néhány fogást, mert csak addig csinálom, amíg ő látja, mert a ruháit fölvehetem, de az életét nem vehetem föl, nem vihetem tovább, még a magam módján is alig, mert nem tudom és nem is akarom. Ő is tudhatta ezt, de azért buzgón magyarázott, és én odaadóan figyeltem. Nem éreztem sem azt, hogy áldozatot hozok, ahogy egy jó fiúhoz illik, sem azt, hogy becsapom, csak fájdalmat éreztem. Lassan lépkedtem – ahogy kellett – az út két oldalán húzódó szőlősor mellett, bal kezemmel le-föl mozgattam a permetező karját, jobbal a csövet tartottam, körüljártam az alma- és barackfákat, a körtének is adtam, a ribizlinek és a káposztának, a maradék a szilváé lett, már szépen mutatkoztak a levelek közt a zöld gyümölcsök, tavasz vége, nyár eleje volt, sok eső áztatta a földet, nőtt a fű, június első napjaiban még lekaszálta apám, szinte leborotválta a kút körül és el egészen a fenyőig, feküdt a sátras almafa alatt a nyugágyban, nézte a sima udvart és biccentett a fejével, hogy látom-e és mit szólok hozzá, de már örömtelenül mozdult és a keze legyintett hozzá. Talán a kaszálást is meg kellett volna tanulnom tőle.

Vigyázni, vigyázni – ez ivódott belém gyerekkorom másfél évtizedében a kálmáncsai és a kadarkúti őrházban. Az őrzésnek az a szép, biblikus-irodalmias értelmezése, amely a gödi pap baráti – az ő szavát használva: testvéri – szeretettel mondott temetési beszédében elhangzott, jobbára másodlagos, megfogalmazatlan volt apám és az egész család életében. Igaz, a pályaoári munka egyik tekintélyes része, a sorompókezelés komoly figyelmet és a felelősség közvetlen érzékelését is megkívánta, de nem hivatástudatot ébresztett, hanem szorongást, s ha érezte és tudta is apám a művelet jelentőségét, az egész örökös elsősorban mégis munka volt számára, melyet köteles elvégezni, hiszen azért kapja a fizetését. A tisztesség dolgozott benne, s ha jobb pályaoári volt, mint mások, annak oka nem a munka értékelésében, hanem az ő kötelességteljesítő természetében és becsvágyában rejlett. Úgy gondolta és

érezte, hogy a világban rendnek kell lennie, s ehhez kapcsolódott a hierarchia iránti tisztelete, amely némi szervilizmustól sem volt idegen. Ezt elsősorban a MÁV akkoriban valóban impozáns rendszere keltette benne, ahova kemény munkával, nagy szívóssággal verekedte be magát, és addig dolgozott, tanult, míg csapatvezető – előmunkás – nem lett. Elfogadta az érvényben lévő rendet, tisztelte a rangsort, a mindenkori felsőbbiséget, de sohasem vakon, hanem a szükségszerűség és a szakértelem elismerésével. Elfogadta, hogy a parasztgazda, a földbirtokos, a gróf gazdagabb, mint ő, s ezért nagyobb a hatalma, de ha kapcsolatba került velük, mindig igyekezett a saját jogait, a maga tennivalóit pontosan elhatárolni, és azon belül önállóan cselekedni. Helyesnek tartotta, hogy a vasútnál a pályamester és az osztálymérnök meg a többi előljáró fölötté áll, dirigál neki, de lenézte és kritizálta azokat, akiknek ehhez nem volt kellő szakértelmük, és a munkák során gyakran ütközött is velük. Az igazságtalanságot nehezen tűrte, s ha úgy látta, hogy bizonyítani tudja álláspontjának helyességét, nem volt tekintettel a szemben álló társadalmi vagy szakmai rangjára. A bizonyítás persze a legtöbb esetben a munka volt: megmutatta, hogy egy síncsere, egy vagonkirakás elvégezhető az ő elgondolása szerint – sőt: úgy végezhető el a legjobban. Mint a permetezés a kertben. A bizonyítások némi kockázattal jártak, noha életfelfogása a józanságon alapult. Minden egyes lépését alaposan meg kellett fontolnia, hiszen egy-egy rossz döntés az egész életét befolyásolhatta. Kísérletezni nem volt ideje és módja, a laza belefeledkezést az élet dolgaiba nem ismerte. Ha egyszer eldöntötte, hogy a vasútnál próbál gyökeret verni, akkor ott kellett kitartania. Leghőbb vágya volt, hogy saját házat építsen, kertje legyen szőlővel és gyümölcsfákkal. Elhatározta, hogy állatokat nevel, azokat eladja, és úgy vásárolja meg az alapvető építőanyagokat: téglát, cserepet, gerendát. A két tehén a háború után valóságos kincs lett, a majdani házat – képletesen – a tehenek hordozták, s mikor a földosztásnál mi is kaptunk házhelyet, a terv megvalósíthatónak látszott. Vigyázni kellett hát nagyon a tehenekre, hogy bajuk ne legyen, vigyázni, hogy jól adjuk el őket – mennyi mindenre kellett vigyázni! A sorompóállítást még mostanában

is visszaálmodom: jön a vonat, és nekem a százötven méterre levő két sorompót egy hajtókar és a drótkötél segítségével le kell engednem, a másik kettőt pedig kézzel keresztbe fordítanom az országúton; mindehhez azonban idő kell, és az utakon szekerek, autók, biciklisták közlekednek, a vonat pedig jön, robog a síneken, közeledik, már itt is van, rohanni kell, hogy a sorompó a helyén legyen, de az ember lába ólomból van, s közben rálép a cipőfűzőjére is, megbotlik, elesik, elkésik, a drótkötél nyikorog és elszakad, a hajtókar eltörik, a kézi sorompó nem fordul. Anyám gyanakvását és félelmét bizonyára növelték a foglalkozásból adódó tényleges feszültségek, valóságos félelmek is, a szünet nélküli készenlét, számontartás, hogy rendben mennek-e a dolgok, vonatok és tehének. Nemigen lehetett lazítani, nem volt huzamosabb pihenő, legfeljebb egy-egy este, vasárnap délután – apám mindig szolgálatban volt. Nyáron kivette a szabadságát, és akkor kétszer annyit dolgozott, mint a többi napokon, mert aratni mentek anyámmal, tíz nap alatt learattak tíz hold gabonát, éjjel háromkor keltek, indultak, nagymamával ebédet vittünk nekik, délben aludtak egy órát, apám megkalapálta a kaszát és hajrá, késő estig arattak, telehold volt, akkor hordták össze a kévétet és rakták keresztbe, tíz teleholdat learattak tíz telenap alatt, apám fáradtságtól tántorogva lépkedett haza, a barackfa alatt lezuhant a sötét fűbe, meztelen felsőteste, hatalmas válla világított az éjszakában.

Ott feküdt apám a kórházi ágyon, mögötte két vánkos, a feje alatt kisvánkos, válla hegyesen bökött előre a lötyögő pizsamában, orrába futottak az oxigén vezetékai, botszerű karján lila foltok, már nem kapott infúziót, még nem kapott morfiumot. Pár napja egyik ismerősömmel beszélgettem, özvegyasszony; a nehezen elviselhető udvariasság és érzékenység közhelyeit elkerülve mondott néhány jó szót, tett egy-két emberi mozdulatot, és én hálás szeretettel ültem kicsit mellette, hallgattunk, ez jólesett, de aztán azt kérdezte, hogy „morfiumon van-e már?”, és én megütközve pillantottam rá, szinte nem is értettem, hosszú másodpercek teltek el, míg fölfogtam a kérdését. Nem, mondtam, még nem, és ez is ijesztő volt, hogy mégis megértettem, gyorsan elkészöntem, ki

az utcára, gyalog vágtam át a ligeten, fojtogatta torkomat a tárgyilagos kérdés és válasz, nehezteltem, de nem is az asszonyra, hanem a tárgyilagosságra, hogy ezt meg lehet kérdezni, ilyen absztraktan, közhelyszerű pontossággal, mint amikor meghalt apám, és az ápolónő telefonált az ügyeletes doktornőnek, és azt mondta, hogy „a B félen van egy exitem” – megjött a doktornő, megvizsgálta, és azt kérdezte az ápolónőtől, hogy a hozzátartozója vagyok-e a halottnak, ő meg azt mondta, hogy a fia, és a doktornő kezét nyújtott, hogy fogadjam részvétét, és én kezét fogtam vele és megköszöntem; a helyükben én is ezt tettem-mondtam volna, de hogy velem esett meg mindez, hogy kívülről is lehetett szemlélni a maga objektív voltában, hogy létezik a tárgyszerűség – ez volt alig elviselhető: az ostoba tudás személyre szóló bizonyítotttsága.

Nyár volt, tél van, esik a hó, jaj, mondja anyám, csak haza tudjak menni, nyugtatom, nézem a sűrű hóesést, írom az *Alagutat*, amelyről csak sejtem, hogy hova tart, nagy tömbök-ként hevernek a gyomrom alján és a fejemben, a kezem ügyében és a lábam alatt azok a dolgok, amiket szeretnék beleírni, mint egy végtelen hosszúságú szabadversbe, naplóba, tényregénybe, mindegy is, hogy mibe; itt van például egy harmincszor harminc centiméteres sárgás, kemény csomagoló-papíron apám rajza a kálmáncai házról, délkeleti nézetben, perspektivikus, méretarányos ábrázolásban, színes ceruzával. Nyolcméteres ház a falu szélén, a telek sarkában, szoba és konyha, mindegyiken kétszárnyú, közepes nagyságú ablak, mely az udvarra néz. Az utcai oldal ablaktalan, így védekezik a ház tervezője-lakója az északi szél, az utcai por és mások tekintete ellen. A tető csapott és az utcával ellenkező oldalon továbbszalad lefelé, alatta fülkeszerű nyári konyha és kicsi verandaféleség, itt van a bejárati ajtó, a sarkon egy oszlop áll. Kémény a nyári konyha és a belső konyha fölött, füst fodrozódik mindkettőből. A konyha mellett kamra, onnan lehet fölmenni a padlásra. A falak enyhén sárgások, a cserepek – gondosan megrajzolva – világospirosak, a gerincen sötétek. Az ablakok és az ajtók grafitzürkék, olajzöld keretben. Mindez a papír egyik felét foglalja el, a felső sarokban az elszámolás, az

építőanyagok neve és ára forintban, az ötvenes évek elejéről, lila tintaceruzával és olyan gyönyörű írással, mintha egy tanító jegyzete lenne: téglá = 3027 Ft; cserép = 1000 Ft; mész = 384 Ft; tetőfa, lécz, deszka = 1116 Ft; cement = 75 Ft; szigetelő = 70 Ft; szeg = 50 Ft; ácskapocs = 24 Ft; sallak = 40 Ft; homok = 45 Ft; segédmunka = 198 Ft; ácsmunka = 421 Ft; asztalos = 390 Ft; kőműves = 700 Ft; és itt egy összesítés következik: 7540 Ft. Aztán még egy oszlop: mész = 150 Ft; ablakok = 660 Ft; deszka = 210 Ft; töltés = 40 Ft; kis ablakvas = 10 Ft; kéményajtó = 12 Ft; fuvardíj = 150 Ft; kovácmunka = 20 Ft; kőműves = 130 Ft – és akkor újabb összesítés, hogy az egész a belső pucolásig: 8922 Ft. Aztán még két tétel zöld tintaceruzával: külső pucolás = 700 Ft; konyhapadlózás = 800 Ft. Megvan. Beleírtam. Amikor most szeptemberben elrendeztük az iratokat, néhányat elkértem anyámtól, s már akkor tudtam, hogy ezt beleírom az *Alagútba*, hiszen az adatok rögzítenek valamit egy jellegzetes magatartásból, a szegény emberek józan pontosságára vallanak, amely nélkül tisztességes úton nem lehetett házat építeni. Apám jól tudta, milyen nagy vállalkozásba fogott, és körültekintően készülődött. Bármerre járt a világban, azt nézte, mit hogyan lehetne hasznosítani az építkezésen. Egy úton heverő szög, deszkadarab, kidobott gumiabroncs, elhányt bádóg éppúgy kellett neki, mint az olcsón megszerezhető, kiselejtezett talpfák, a bontásnál szemétbe kerülő ablakzár. Minden kellett neki, a legkisebb és legjelentéktelenebb vacak is, „még jó lehet valamire”, mondta, és bedugta egy gerenda mögé, a farakás részébe, földobta a padlásra, beállította a tűzhely mellé – eltette. „Nem kér enni”, jegyezte meg csöndesen, és helyet adott minden diribdarab hulladéknak, az anyagmaradékok, alkatrészek, edények, eszközök egész arzenáljának, és mindről tudta, hogy miféle és hol van, üveg, doboz, drót, lemez, lécz, nyél, bőr, vas, réz – s ha kellett „valami” „valamire”, biztos kézzel nyúlt hozzájuk. Apró szemfülességekben is készségesen részt vett, s nem érezte becstelennek egy-egy fölöslegben maradt zsák cement vagy üvegtábla elemelését sem. A háború idején egyszer vasutas barátainak a segítségével hazaugrott egy percre, mozdonyra jött Barcs felől, a gőzös félelmetes dübörgéssel állt meg az őrház előtt, fél

zsák kockacukrot perdített a konyha közepére, katonaruha volt rajta, erős, hatalmas karjával átölelt, szúrt a szakállá, mikor összecsókolt bennünket, fölugrott a sitergő mozdonyra, s már el is tűnt – ott álltunk anyámmal a gőzfelhőben és sírtunk, a kutya őrjöngve tépte láncát, dűbörgött a föld.

Anyám anyjának, Nagy Máriának két törvénytelen gyereke volt már, mikor nagyapám elvette feleségül. Nagymama belső szobalány volt a kastélyban, de hogy a törvénytelen gyerekek meg a házasság ezzel kapcsolatos-e, nem tudom. Nagyapám a gróf parádés kocsisa volt. Anyám a legkisebb a testvérei között, nagymama már negyvenévesen szűlte, 1913-ban, és egyáltalán nem hasonlít a többi Kovácsra, akik valamennyien alacsony, köpcös, sötétbőrű emberek. Anyám magas volt, tejfehér bőrű, zöldesszürke szemű, sötétszőke, és a családi hagyományok szerint: nagyon szép. Távoli rokona, egy bizonyos amerikai nagynéni kedvéért keresztelték Gizellára, aki magához akarta fogadni, de aztán a világháború idején valahogy elsodródott a tengerentúli Gizella, legenda maradt; anyám első öt-hat évét így is megédesítette, mert az amúgy is kedvenc legkisebbet a ködkép kedvéért még jobban óvták és dédelgették, s a maga módján ezt tette később apám is, végül ő lett anyám Amerikája, hiszen mindentől megkímélte, amitől csak tudta; mikor már megvolt a ház, és én is önállóan éltem, anyámnak nem kellett többé napszámba járnia, és a háztartásban is elvégzett helyette minden nehezebb munkát a férje, reggel meghúzta a vizet, fölívágt a fát, s délután dolgozott a kertben – mindig volt tennivalója bőven. A gyöngédség, kényeztetés és irányítás valójában önállótlaná s kissé kényelmessé is tette anyámat, ma is ott lebeg mögötte a gazdag amerikai nagynéni és valamiképpen talán a kastély árnya is. Gyöngesége fájdalmasan megmutatkozott apám utolsó heteiben: szinte erőszakosan kellett hívni, vinni, küldeni a kórházba. Félt. És olyan ügyetlen és ötlettelen volt az ápolásban, hogy már-már haragudtunk érte, de valójában persze csak dühösek voltunk és keserűek. Tizenkilencedikén délután hazahoztuk a kórházból anyámat. Megfürdött, megvacsorázott. Éhes volt és fáradt. Jóízűen evett, sokat. Főtt tyúkhús volt főzelékkel. Ült az asztalnál és néztem, ahogy eszik, a gyerekek az erkélyen

beszélgettek, jöttek-mentek. Torta és dinnye is volt, hiszen a lányok születésnapját ünnepeltük délben. Néztem anyámat, és örültem, hogy olyan jól eszik, örültem, hogy nem tudja, hamarosan meghal a férje – azaz, tudja, de ezt a tudást képes eltolni, s valami megkönnyebbülést is érez, mert J. azt mondta neki a kórházban: vigye haza a papucsát, hiszen nem fog oda visszamenni. Anyám evett, megkönnyebbülten, hogy nem kell visszamennie a kórházba – nem kérdezte meg, hogy miért nem kell visszamennie. Néztem anyámat, és nem éreztem ellene semmit, de melléje nem állhattam érzéseimmel, mert tudtam, hogy aznap éjszaka meghal apám. J. is tudta. Amikor telefonáltam neki – vagy ő telefonált? –, anyám már aludt, nyolc óra körül járt az idő, lassan sötétedett a kék. J. azt ajánlotta, hogy marad még egy ideig, mert nem akarta, hogy ott legyek apám halálakor, de amikor mondtam, hogy én most odamegyek, és ő jöjjön haza, akkor beleegyezett, mert tudta, hogy én is tudom, és nem akarta, hogy ne én legyek apám mellett, mikor meghal.

Az alagúttal szembeni OTP bejárata előtt álldogálva, a kis kórházi szobában üldögélve volt időm újra és újra végigpásztázni a lényegtelennek tűnő apróságokat, mellette futamokat, és hallgatni a főtéma vasbunkó dörömbölését. Minden valami roppant feszültség köré tapadt, nagyítóüveg alatt. A matematikus professzor például, aki ötvenhétben megbuktatott; tíz év múlva családi körben találkoztam vele, s mikor L. bemutatott bennünket egymásnak, ő fürkészve nézett rám, „Nem találkoztunk mi már valahol?“, de én könnyedén kitértem, „Nem hiszem“, mondtam ártatlanul. Vagy a szervizben eltöltött délelőtt, ahova a buszt vittem, s míg vártam, hogy beállítsák és kicseréljék az olajgombát, a Nagyvilágot olvastam, Márquez regényét – nem tudom, hogy bele kell-e írnom ezt is, de azt tudom; hogy vigyáznom kell, mert az *Alagút* könnyen mindenevővé lehet. Az ember egy idő után sok mindent tud; a legtöbb talán az, hogy nem méricskéli, mennyi ez a „sok minden“, milyen kevés, hanem feszíti, viszi, próbálja tolni maga előtt, és arra ügyel, hogy tudása ne legyen értelmetlen, és az övé legyen, egészen az övé.

A buszt mondom, a tizenkét éves Volkswagent, életregényünk legutóbbi szakaszának egyik minősítőjét, amely a maga tárgyias konkrétságában és jelképes loncsosságában aztán egészen a mienk, és jól látható díszlete, sőt alkatrésze ennek az alagút-történetnek is. Gyerekkoromban egyszer vezettem motorvonatot, apám barátja átengedte a sebességet szabályozó kart. Hetven-nyolcvan kilométeres sebességgel száguldottunk az erdőn át, Homokszentgyörgy és Kálmánca között. Késő délután volt, a páfrányos sűrűben már kékesen gomolygott a homály, a nyírfák törzsei kivillantak, széna- és lótrágyaszag csapott be hűvösen az ablakon. Ugráltak a kerekek, csatogva-dübörögve repültünk. Szeretek autót vezetni. A buszt hirtelen elhatározással vásároltuk. Latolgattuk, persze, már korábban is a különböző lehetőségeket, mert a Lada kombi kicsi lett hatunknak, kinőttük, Spanyolországba készültünk. Még tél volt, mikor tanulmányoztuk a különféle útikönyveket, térképeket, kemping-brosúrákat és képzeleltünk a tengerpart gyönyöreiről, Córdoba és Sevilla tájairól. De nemcsak az utazásról volt szó, hanem az együttlétről, a családi hatosról, amely – tudtuk, ezen a nyáron utoljára állhat össze ebben a formában, hiszen Péter tizenkilenc, Eszter tizenhét éves. A busz mint tárgyi adottság, külső motivációja lehetett együttes utazásoknak, s ezt voltaképpen nem is titkoltuk, bár gyártottunk néhány igazoló elméletet arról, hogy miért választjuk ezt a megoldást. A május elsejei Magyar Nemzetben hirdettek egy Volkswagent. Megnéztük. Fehér a teteje, kék az oldala, ablakain kékpöttyös fehér függöny – ez az, mondtuk, ez a mi kocsink, öreg és ócska, de azért még elmegy. Belül káprázatosan nagy volt a tér, s mikor a szürke szőnyeget és a sötétkék huzatot föltettük, majd Ádám hanglemezborítójának két színes figuráját, Naplopót és Lóköttőt is kiragasztottuk, úgy éreztük, otthon vagyunk benne – mehetünk. Apám is jobban lett, nem dagadt a lába, és L. teljes határozottsággal pártolta az utazást, mert minden emberi-orvosi számítás szerint távolibbnak látszott a kétségtelenül közeledő vég. Ha nem utazunk el, az lelkileg rosszul hat apámra – mit mondunk neki, hogy miért nem? Ő is tudta, megszokta már, hogy nyaranta kirándulunk, ez a mi viszonylagos luxusunk. Nem vágytunk soha

nyaralóra, telekre, szőlőre, ékszerre, semmi vagyonra, de utazásra, a tengerre annál inkább. Anyám és apám nem értette, de elfogadta világjáró bolondériánkat; apám óvatosságra intett, anyám tördelte a kezét. A kockázatot némelykor mi is éreztük, de többnyire szerencsénk volt, és a nyűgökkel, kisebb szorongásokkal együtt is pompásan sikerültek ezek az utak, belénk ivódtak, már tavasszal elkezdődtek, a tervezgetések idején, és folytatódtak aztán is, hogy feketére sülve hazaérkeztünk – valójában ma is tartanak.

Készülődtünk, szerveztük dolgainkat, de a tépelődések nem akartak véget érni, s újra meg újra érzékeltük szinte, hogy ott lappang a lehetőség: apám távollétünkben hal meg, amikor mi a Costa del Sol homokjában heverészünk, s ha nem is akkor, hanem pár héttel vagy hónappal később, de mindenképpen ez az utolsó nyara, és mi elhagyjuk. Megszökünk. Lehet, hogy rosszul hat rá, ha maradunk – de hogyan hat rá, ha elmegyünk? Hol van az a pont a két véglet között, amelyen innen – menni; túl – maradni kell?

Készülődtünk, az intézendő dolgok sűrűsödtek. A Volkswagen, a világmárka, amit Ádám Spanyolviasznak keresztelt, rendetlenkedett: folyt belőle az olaj. Néhány javítást elvégeztettünk, s tapasztalhattuk, hogy a korábbi híresztelések ellenére nincs korlátlanul alkatrész, és ami van, drága. J. kuplungtárcsára vadászott, én szerelőre, Péter fölvételizett a főiskolán, megszereztük a vízumokat, a buszból folyt az olaj. Nem találtunk szerelőt, a szervizben kihívó rosszindulattal tárgyaltak velünk, s próbáltak beugratni. Minden erőnket és találmányunkat megfeszítve reméltük összetákolni a külső feltételeket. Részletes útitervet készítettünk, kezünkben naptárral ültünk a térkép körül L.-ékkal, és számolgattuk, hogy mikor hol leszünk, mikor honnan telefonálunk – nem vettük észre, hogy ennyi nyűg, ilyen kötöttségek terhe alatt már régen értelmetlen ágálnunk, s az út, amit szervezünk, nem hozzánk való. Elkészítettünk anyámtól, mindent pontosan elrendeztünk, leszögeztünk, bebiztosítottunk – L.-ékre hagytunk. Még egy nap és elbúcsúztunk apámtól, aztán indulunk. Éjszaka nem aludtunk, J. görcsös fájdalmat érzett a gyomrában, reggel hálósákokat és lábasokat csomagoltunk. Délelőtt tíz órakor telefonált a kórházból L.,

hogy apám váratlanul rosszabbul lett. Az új szorítással együtt is éreztük a megkönnyebbülést, hogy nem kell utaznunk.

A busszal jöttem haza aznap éjjel, hogy meghalt apám. Fél tizenkettő körül járt az idő, lementem a hátsó lépcsőn, bal kezemben barna bőrtáskája holmikkal teletömve, és barna frottírköpenyébe batyúzva a ruhái, jobb kezemben az autókulcs. Meleg nyári éjszaka volt, testes csillagok néztek a szanatórium erdőnyi parkja fölött, ráérősen lélegzett a sötétség. Bedugtam a kulcsot a zárba, finom kattanas, kinyílt, fölléptem, beültem, a csomagokat letettem magam mellé, az ajtót halkán becsaptam, lehúztam az ablakot. Az épületben semmi sem látszott mozdulni, de a téglákkal kirakott úton két zubbonyos férfi ballagott, odapillantottak rám, elhaladtak előttem és lementek a keskeny betonlépcsőn az alagsorba. Megvártam, amíg nyikorogva csukódik mögöttük az ajtó, aztán bekapcsoltam a reflektorokat és elindítottam a motort. Azonnal indult, csendesen járt, és amikor óvatosan fölengedtem a kuplung pedálját, a busz puhán, könnyedén gurulni kezdett a lejtőn lefelé, vitte a súlya. Hűvösség és melegség jött be az ablakon, ahogy bokrok, fák vagy kőfalú épületek mellett haladtam, leértem a szanatórium főújtjára, a kapu felé fordultam, emelkedőhöz értem, gázt adtam, a motor megzendült és a kocsi előreugrott, szinte a sorompóig, a portást nem láttam, szemben megjelent egy mentő, a kapu kinyílt, kissé félrehúzódtam, aztán újra gázt adtam és röptem a Budakesziről a városba vezető útra, hármasba kapcsoltam, nyikorogtak a kerekek, rátapadtak a meleg aszfaltra, a talpamban és a tenyeremben éreztem a gumik tapadását, ujjaimban a motor működését, négyesbe kapcsoltam, kétoldalt suhogott az erdő, a lejtőn meglódukt a kocsi, se előttem, se mögöttem nem láttam senkit az úton, s akkor eszembe jutott, hogy most lassabban kell hajtanom, mert lehet, hogy nem tudok kellően figyelni, akadoznak a reflexeim, de ezt csak az eszem diktálta, mert tökéletesen érzékeltem az utat és az autót, hátam mögött az üléseket, a reflektorok fehér csápjait elől és a hátsó lámpák piros derengését, a tükrök ezüstjét, a benzingőz finom robbanásait, az olaj keringését és csöppjeinek hullását a

sötétszürke betonra, a jelzőkarókat kétoldalt és a félig már alvó, nyitott ablakkal pihegő házakat, macskák foszforeszkáló szemeit itt-ott a bozótban, a nyárközép erős boltozatát fönnyel, a holnapi vihar előszelét a mozdulatlan hallgatásban, nagyhajú esőket. Bársonyosan sima és készségesen megnyíló volt az éj, udvariasan közönyös, üzemelt alvásában is, különös éberségemnek megmutatkozott, tapintható volt a legapróbb részletekig, de minden csak a busz bogárzümögésén átszűrve, az egész város; elterebélyesedett, az utcákban folytatódott a negyven kilométeres sebességgel suhanó kocsik, az éjszakával összenőtt, fogtam a kormányt és vezettem, ment minden, a néptelen buszmegállók és a sárga remízben megalvadott villamosok, jött velem a benzinkút és a piac bódésora, és nem is volt érthető, hogy mégis elhaladtam a János kórház előtt, el a Fogaskerekű hídja alatt, végig a Városmajor utcán, mintha film peregne, meghalt apám, és most megyek haza a busszal, balra a kertészet palántái, a kosárlabdapálya fehér négyzetei, acélvázak holdfényben és aztán, az óvoda és iskola összehajló formái után jobbra föl, föl, kanyarogva a Martinovics-hegy oldalán, vitt a négy kerék, az Álom utca elején a tábla zsákutcát jelez, befordultunk, a busz meg én, fölemeltem jobb talpamat a gázzól, a ballal lenyomtam a kuplungot, a jobbal a fékre léptem, a kocsik megállt a lejtőn, elfordítottam a kulcsot, a motor is megállt; a reflektor kapcsolóját, kialudt. Ültem a sötét, mozdulatlan kocsi, és éreztem, tudtam, hogy meg kell feszítenem minden erőmet, föl kell mennem a házhoz, föl a lépcsőn, be a szobába, ahol ég a lámpa.

Apám református volt és reverzalist adott anyámnak, így aztán engem katolikusnak kereszteltek. Gyerekkoromban buzgó templomba járó voltam, s 1950 körül arra gondoltam, hogy pap leszek, pedig akkoriban ez a pálya nem látszott éppen könnyűnek. Igazi áhítatot – emlékezetem szerint – gyerekkoromban sem éreztem. Anyám ritkán járt templomba, jobbára csak a többi asszony miatt ment el egyik-másik vasárnap és nagyobb ünnepeken; apám soha – s nem valamiféle pogányságból, azt hiszem; a templomi szertartások az ő szemében

nem fértek össze a természetes folyamatokkal, az ojtás, disznóvágás, szőlőmetszés tényeivel.

Amikor J.-vel házasságot kötöttem, eszembe se jutott, hogy szüleimnek gondot okozhat zsidó származása, valahogy szóba sem igen jött, szinte véletlenszerűen, mellékes adalékként fogalmazódott meg, s nem támasztott bennük különösebb érdeklődést. Fontosabb volt számukra, hogy a két főorvos miként fogadja a társadalmi különbséget, hiszen elevenen égett még bennük az első házasságom pár hónapjában szerzett fájdalmas tapasztalat, s mikor látták, hogy semmiféle lekezeléstől nem kell tartaniuk, megnyugodtak. A nyugalom mélyén úszkált egy ideig valami értetlenség is, anyám szinte furcsállotta az egyenlőséget, és kereste, hogy nászainak mi az érdekük ebben a házasságban, de semmit sem látott a háttérben. L.-ék nemcsak elfogadták őket velem együtt, hanem érzelmileg is nyitottak voltak a kapcsolatépítésre. Ebben a helyzetben mellékes körülménnyé halványult a zsidókérdés, amelyben pedig szüleim is osztották a magyar társadalom tömeges idegenkedését. Igaz, tudtommal soha nem kerültek olyan helyzetbe, hogy állást kellett volna foglalniuk, és igazán nem hibáztathatom anyámat, hogy éppen apám temetésének napján pattant ki belőle egy szerencsétlenül fogalmazott mondat, és éppen J. anyjának, M.-nek a jelenlétében, aki jogosan érezhette igazolva végletes és fájdalmas érzékenységet. S hogy ez a bántalom megeshetett, abban talán én is hibás voltam, mert nem vontam, nem is próbáltam bevonni szüleimet gondolkodásomba. Ha ezt bele akarom írni az *Alagútba* – és akarom, mert benne van –, akkor a kezdetekig kell hátrálnom.

Gyerekkoromban, a somogyi pályamunkás fiaként nem volt semmilyen különös élményem, tudomásom a zsidóságról. Apám és a többi pályamunkás is úgy emlegette az egyik pályamestert, hogy „zsidó”, és én sokáig azt gondoltam, hogy ez a pályamester családi neve, s talán csak akkor kezdtem gyanakodni, hogy másról van szó, olyasfélérről, mint a „sváb” és a „cigány”, amikor fölmeszeltem egy azóta is hallható beszédfordulatra („Milyen rendes ember, pedig zsidó!”) és egy hátborzongató rémtörténetre, amelynek gyerekgyilkos hőse a felnőttek suttogása szerint szintén zsidó volt. Hét-nyolcévesen,

1944–45-ben megelégedtem ennyivel, a szó beleolvadt a vasúti őrház körül csapdosó, a világot mitologikus zűrzavarnak észlelő kisfiú szókinszébe és képzetkörébe, ott lebegett valahol a ködös tartományokban, a „csetnik”, a „liberátor” és a „ruszki” társaságában. Évek teltek el, amíg valamelyest különváltak a szavak és a dolgok, bár aztán is megfért sok minden együtt: űrsi gyűlés és hittanóra, ministrálás a templomban és szavatelatok a kultúrházban, szentáldozás és csillebérci táborozás, a májusi litániák áhítata és a közös selyemhernyó-tenyésztés kalandja. Színes, izgalmas volt az élet, a fogalmak tisztázatlansága nem zavart. Gyerekkorom világnézetét a felemás magyarázatok és élmények, a részleges tudások birtokában is – jobbára ösztönösen – egy máig érvényes kép köré szerveztem, melyet a szinte naponta hallott dal szövegéből plántáltam át magamba összefoglaló igazsággként: „egyik ember annyi, mint a másik, bár a bőre barna vagy fehér”. Tetszett nekem ez a mondat, szépen szólt, telten és méltóságosan hullámszó, és hallgatólagosan ide tartozott számomra a „zsidó” és a „cigány” is, bár ezt konkrétan nem fogalmaztam meg. De miért is kellett volna, amikor jobbára boldog, bár sokat és sötéten képzelgő gyerek voltam, ilyesféle gondok nem gyötörtek, megfogalmazásokra pedig egyáltalán nem volt szükségem, hiszen olyan sok gyönyörű indulót fűjtam akkoriban, amely nemcsak mámoros ritmusával, de átfogó kijelentéseivel is hatott rám, magával sodort és előre válaszolt minden kétségemre. Középiskolás koromban, egy füledt kollégiumi őrzőjengésben bukkant fel újra a „zsidó” szó, mint valami sötét, szexuális tévelygés, összekapcsolva a „buzeráns” kifejezéssel meg az Angyalföldön akkoriban tanulható aszfaltnyelv sok más szavával, mocskos és szellemes alakzatokkal, izgatóan fullasztó tartalmakkal. Tizenhét éves koromban jutottam csak (véletlenszerűen) némi történelmi, tárgyi ismerethez, a technikumi átlag fölé emelő műveltséghez, ami rendszertelen és elenyésző volt ugyan, de legalább kíváncsivá tett, és annyira azért felnyitotta a szememet, hogy lássam: minden másként van, bonyolultabban és keserűbben. Ekkor kezdtem csak igazából tanulni, olvasni, és nemcsak élni, hanem figyelni az életet és benne magamat, de huszonévesen, eszmélésem első szakaszában sem okozott soha külön gondot

a zsidókérdés, sem elméletileg, sem gyakorlatilag, és ha ilyen-olyan antiszemita megnyilatkozással találkoztam, úgy tudtam magatartásomat alakítani, olyan természetes egyértelműséggel tiltakozni (vagy kitérni), mint amikor más ember telenséggel akadt dolgom. Nem volt sem pozitív, sem negatív előérzetem és ítéletem, s házasságom után is elsősorban kíváncsiságot éreztem, és örömmel fogadtam minden új benyomást, élményt, nekem tetsző értéket, amelyek jobbára művészi jellegűek voltak – és újra csak évekre volt szükségem, hogy föleszmélve a zsidókérdés mélyebb rétegébe jussak, amely talán még mindig a felszín. Tapasztalatokra és meggyondolásokra épülő közérzetem és véleményem ma meglehetősen leverő. Fölismerem, hogy Magyarországon a gondolkodás és a lelki higiénia alapjaihoz tartozik, az értelmiségi lét erkölcsi minimumának követelménye, hogy az embernek legyen valamilyen véleménye, tehát szellemi viszonya a zsidókérdéshez, de azt is érzékeltem, hogy az antiszemita és a filozemita sablonok szorításában milyen nehéz természetes és egyéni álláspontot elfoglalni, az elfogulatlan kritikai szemléletet és gyakorlatot megvalósítani. Elhűlve tapasztaltam, hogy a zsidók és nem zsidók között milyen mértékű az öröklött és újratermelt, kölcsönös gyanakvás, sokszor gyűlölködés, és milyen áthatolhatatlan a kompenzációs kényszerérzetek szövevénye. A legtisztább, tárgyilagosabb megnyilatkozás is eltorzul. Az őszinteség hamar ravaszkodásnak, az igazságkérés és a megismerési vágy a személyes érdek, a hatalmi érvényesülés eszközének ítéltetik, és így tovább. Szorongva figyeltem, hogy az elhallgatás és a tájékozatlanság milyen képtelenségeket szül egyes emberek, de egész csoportok, rétegek, sőt nemzedékek közérzetében és tudatában. Árnyalt elemzés és higgadt fogalmazás helyett drasztikus elhatárolásokra kényszerül hát az ember, amely aztán ismét méltatlan helyzetbe löki, és olyan címkéket süt rá, olyan közösségekbe sodorja, amelyektől idegenkedik vagy egyenesen irtózik.

Mióta fölismerem, hogy a zsidókérdéshez Magyarországon minden érett, öntudatos embernek viszonyulnia kell, mert a jelenségcsoport az újabb évszázadok során, s különösen a fasizmus idején oly mélyen és nagyarányúan szövődött bele a

közösség életébe, mindennapi történetébe és kultúrájába, hogy kényszerítő erővel hat és kihívóan lép föl – mióta ezt tudom és érzem, igyekszem elfogadni és a saját lehetőségeim szerint elvégezni a dolgomat. Azzal próbálkozom, hogy szembeforduljak, kimondjak, végigmondjak, ezért kell mindezt beleírnom az *Alagút*ba is, s hogy eljussak végre apám temetésének délutánjához, amikor mintegy huszonöten ebédeltünk a gödi ház kertjében – a két család ilyen népes számban most találkozott először. Szépen elvegyültünk a fák alatt megterített asztalok körül, csöndesen és mégis élénken folyt a társalkodás, jórészt ismerkedés. A vidékről érkezett rokonaim tartásában érződött valami várákozás – hiszen ők valamiképpen mégiscsak vendégek voltak –, csöppnyi gyanakvás is talán, hogy lássuk csak, hogyan fogadnak, milyen szemmel néznek ránk, hogyan szólnak hozzánk, miképpen bánnak velünk. Elegendő volt pár perc, hogy az esetleges kétkedések elmúljanak; J. meg én próbáltuk összerakni a társaságot, és külön is figyeltünk vidéki rokonainkra. Megettük már az ebédet, szedegettük az edényeket, ki kávé, ki sört ivott, csöndesen-fáradtan beszélgettünk, jöttünk-mentünk, körülfogtuk anyámat, aki többek között azzal is előhozakodott, hogy mit állítunk majd apám sírjára. Ekkor mondta L., hogy ő szívesen ad régi, faragott kopjafáiból egyet, mire anyám zavart félmosollyal az arcán, és enyhe méltatlankodással, de határozott tiltakozással is a hangjában, gondolkodás nélkül ráfelelte, hogy „de hiszen akkor azt hinnék, hogy a papa zsidó volt”, amire egyik-másik rokonomból kitört valamiféle csuklásba hulló nevetésféleség, ezt nyomban elharapták, lenyelték ugyan, de így is elegendő volt ahhoz, hogy anyám szavainak háttérrel boltozzon, és mutassa, hogy a zsidó szó jelentésének miféle képzetkörei, érzelmi és hangulati hullámai bujkálnak rokonaimban. De elég volt a mondat és a feltörő-kibukó-elfulladás nevetés ahhoz is, hogy M. fehérre váltan fölszikkrazzon és azt kérdezze, hogy miért lenne az olyan rettenetes. Szerencsére nem érkezett válasz, mert minden oldalról megindult a feloldó magyarázkodás – én rászóltam anyámra, L. pedig rendíthetetlen nyugalommal, derűsen világosította föl, hogy a zsidók nem kopjafával temetkeznek, ez éppen a reformátusoknál szokás, és akkor már

sokan beszéltünk, átsegítettük a pillanatot, de megmászítani nem tudtuk. Valamiféle legyőzöttséget éreztem, reménytelenséget, hogy ilyen merőben fölösleges és méltatlan bántalom férkőzött be a délutánba, amely anyám száján szólalt meg, de eredendően mégsem belőle fakadt. Szerettem volna mondani valamit M.-nek, áthárítani legalább a felelősség némely hányadát anyámról egy árnyra, amelyet történelmi-társadalmi örökségnek nevezünk, de olyan távolinak és mesterkéltlen körülményesnek, annyira üresnek tetszett minden szó, és hiábavalónak is, hogy csak nyeltem egyet – ezt is el kell viselnem, ez még bizonyára hozzátartozik a procedúrához.

Azon az éjszakán, a kis kórházi szobában ráláttam az életemre, két kezemmel szorítottam a fehér szék karfáit mint a hiábavalóság és a tehetetlenség tárgyait, mint az oktan és céltalan élet nyitó- és zárósorompóját, amely között végbe megy az egyszeri történet, és értelmet visz a világba. „Megtörtént, te is csináltad magadnak, választottál utat és módot, részed volt benne, volt egy réteg az életedben, egy kezdettől kanyargó vékonyka sáv, ami csak a tied volt, senki másé” – ilyesfélét mondtam néma szájjal: apámnak?, magamnak?, védekezésül?, vigaszul? Az ő betegségének, megöregedésének és megsemmisülésének ellensúlyozására? Vagy már a magam ijedelmének elhessegetésére, attól félve, hogy ezek csak szavak, ez csak gondolat, az értelem erőfeszítése, önvigasztalás, ami a süket űrrel szemben úgyis alulmarad?

S milyen mértékű-értékű végül is az a saját sáv? Az övé és az enyém... Ez a kérdés is fölrémlett bennem a kórházi szobában és az OTP előtt álldogálva: barna kordban, tíz-tíz ujjammal a falhoz és a szandál talpán át az aszfalthoz tapadva. „Ő és én” – ez a párhuzam éltette a kérdést, az akarattalan vonatkoztatás, amelyet mindenki ismer, még az egyház temetési szertartása is, hiszen a pap felszólításában – „Most imádkozzunk azért, akit elsőnek szólít el közülünk a halál!” – ez a mechanizmus működik. Mióta meghalt apám, úgy érzem, hogy közelebb kerültem a nem-léthez, mintegy közvetlen szomszédságába; mintha apám addig eltakarta volna előlem. Ez persze érzékszálódás csupán, mégsem alaptalan, mert a természeti rend tudására épül. S hogy a közelebb-kerülés érzése mennyire tényszerű, azt

mutatja Péter csöndes, töredezett pár szava is; valamiféle felnövekedésről beszélt a maga tizenkilenc évének romantikus érzékenységevel és megrendültségével. Nemcsak érzelmi történet lett Péternek és testvéreinek apám halála, hanem érlelő esemény, ahogy a maga elháríthatatlan történéseivel összefonódott az élet más tényeivel és kérlelhetetlenül áthangolta azokat. Július tizenkilencedikén, Eszter és Judit születésnapján, mely ezentúl apám halálának is napja, hajnalban kelt J., s mielőtt elindult volna a kórházba, hogy fölváltson engem, nagyobb lányának ezt a pár sort hagyta a vánkosa mellett:

„Látod, már öregszem: nem tudok erre a napra gyereket szülni Neked, de azért éppúgy imádlak, mint tizenhét évvel ezelőtt, illetve valamivel jobban!” S ez is benne van az alagútban, a halál mellett az élet, amely egy még korábbi pillanatot idéz. 1973-ban Eszter nyolcéves volt, s egyre szenvedélyesebben kért bennünket, hogy legyen neki is kistestvére – mint Péternek Ádám. Mérhetetlen vágyakozásával támadott bennünket, elsősorban engem, hiszen én voltam az ellenálló. 1973 nyarán aztán, egy nyugat-európai utazás során úgy határoztunk, hogy a negyedik gyereket is útnak indítjuk. L.-ékkal utaztunk és Péter is velünk volt; a két kisebb gyerek, Eszter és Ádám Gödön nyaralt ezalatt apámmal és anyámmal. Késő este érkezünk meg hozzájuk, már aludtak, de a csöngetésre mezítláb, hálórúhában rohantak hozzánk a házból, s J. azonnal megsúgta lányának, hogy lesz kistestvére. Eszter az álomtól és a négy hét utáni viszontlátás örömétől amúgy is kótyagos volt kissé, de ez a hír szinte extázisba hozta, reszkető hangon kiáltozott, és anyja lábát csókolgatta. Aztán a következő nyáron megérkezett Judit – Eszter születésnapjára, estefelé; délben még együtt ültünk az ünnepi asztal körül otthon. Éppen úgy, mint apám halálának napján. Most is volt torta és dinnye. Délelőtt sokáig járkáltunk, J. meg én a városban, málnát kerestünk Eszternek a tortára. Elnyűtten, kissé émelvegyve vándoroltunk a piaci árusok között, elfoglaltuk magunkat a málnakereséssel, ez lett a dolgunk, a köznapi teendőnk, elmentünk a Batthyány téri nagy csarnokba, a repülőhangárra emlékeztető áruházba is, akkor jártunk ott

először, de a levegőtlen hodályban fizikai rosszullét környékezett mindkettőnket, és a málnakeresés morbid abszurditássá züllött – de nem volt az. A dinnyekereskedőnél még meg is jegyeztem, hogy szép nagyot kérünk, születésnapit, mert a lányaimnak lesz, akik nem ikrek ugyan, de egy napon születtek, és a kereskedő écelődött kedélyesen, micsoda nap, uram, valóban.

A procedúrák! Némelykor nemcsak fölöslegesek, hanem megalázóak. Elszenvedve a parlagi kálváriákat, semmiféle belátást nem érzünk, csak egy elrontott világ ádáz és közönyös működését. A ridegen elkülönülő szférákat. A társadalmi például, mely az ilyen helyzetekben az egyéni léthez képest nevetségesen fontoskodónak, érzéketlennek látszik, és még kiáltóbbak igazságtalanságai, okatlan rontásai. Hétfői nap volt tizenkilencedike, s előtte, a hét végén jelent meg az Élet és Irodalomban J.-vel közösen írott cikkünk (*Árnyékbokszolás* címmel), amelyben sikerült – véletlenszerűen – a bürokratikus-dogmatikus erők áldozatául esett irodalomtankönyvünk ügyének főbb adatait nyilvánosságra hoznunk. Örültünk, bár tudtuk, hogy ez önmagában is képtelenség, és sejtettük a kimondás gyakorlati következményeit: a süket csöndet és a hivatalnokok sztereotip sértettségét, akik persze nem a cikkben leírt tényekkel törődnek, hanem a kimondással, és azt eleve társadalomellenesnek minősítik, holott csak az ő hatalmukat veszélyezteti, azt is csak áttételesen, amennyiben például az erkölcs és a jog alapjaira emlékeztet. Mindezt előre láttuk (azóta bebizonyosodott, hogy feltételezéseink helyesek, sőt szerények voltak), s közben szenvedtük, hogy apám haldoklásakor, mondhatni a metafizikai árnyékbokszolással egy időben a társadalmi is eseményé vált. S nem ez volt az egyetlen. J. meg én arra törekedtünk, hogy a temetés minden mozzanata a lehető legátlagosabb legyen, és ne csak a különféle hivalkodásokat kerüljük el, hanem mértéktartóan alkalmazzuk a konvenciókat is. A szemfedél típusának és a sírhelynek a megválasztásától a temetési segély igényléséig és a koszorúk megrendelésétől a papi stóla összegének eldöntéséig az átlaghoz alkalmazkodtunk, ennek rendeltük alá ízlésünket és

világnézetünket is. Anyámat szerettük volna mindenképpen megnyugtatni és megkímélni, s hogy mégsem sikerült, az a maga esetlegességében is riasztóan jelez valami gátlástalan kegyetlenséget.

Minden adminisztrációt elintéztünk, minden tennivalót megszerveztünk, mindent aláírtunk és kifizettünk a különféle hivatalokban, s nem is történt volna semmi rendkívüli, ha a holttestet szállítók nem akarnak borralalót. De akartak, s ezért a temetés előtti nap délutánján nem a gödi temető ravatalozójába mentek, hanem a lakáshoz, megálltak a ház előtt, becsöngettek a kert kapuján, és azt mondták anyámnak: neki kell igazolni, hogy csakugyan apám fekszik a koporsóban. A rémülettől megzavart, elerőtlenedett, hatvankilenc éves asszonyt betuszkolták a hullaszállító kocsiba, kivitték a temetőbe, ott megmutatták neki a nyolc napja halott férjét, aztán elvettek tőle száz forintot és elhajtottak. Anyámat rémképek gyötörték egész éjjel, és nagyobb megrázkódtatást élt át, mint amikor meghalt apám, mert ez egészen váratlan és brutális volt, teljesen védtelenül érte. Másnap délelőtt tíz órakor érkeztünk meg Gödre, tizenegykor volt a temetés, anyám zokogott és újra meg újra elmondta, hogyan csöngettek be, hogyan ültették a három-négy hullát zötykölő kocsiba, és mutatták meg a papát, akit csak a ruhájáról ismert meg. Csitígtattam anyámat és elborult aggyal fogadkoztam, hogy utánajárok, botrányt kavarak, nem hagyom ennyiben, keserűen fortyogtam, és dühömet, fájdalmamat nyomban árnyalni kezdték tétova gondolat-klisék, hogy kötelességem is szót emelni, élni írói adottságaimmal, legalább másokat megvédeni, további galádságokat (ha csak egyetlenegyet is!) megelőzni és így tovább. Aztán elmúlt a nap, elmaradt a szóvátétel, nem volt kedvem mozdulni, és az indulatos nekibuzdulással szemben most felbukkantak a megértés közhelyei és a reménytelenség is, hiszen mi mindent kellett volna szóvá tennem, ha egyszer belekezek – például azt is, hogy a koporsót szállító autó fülkáját nem helyénvaló meztelen nők fotóival tapétázni; végül is talán ezért nem csináltam semmit, mert kit hibáztassak, a halottszállító alkoholistákat vagy a magazinok prostituáltjait élvező gépkocsivezetőt, netán hivatali feletteseiket, a hiva-

talokat, a borraavalórendszert és a pornográfiát, a szertartásait lefokozó, elvesztő ember világgraszoló sekélyességét, ízléstelenségét és közönyét – ki és mi ellen emeljek szót?

S voltak a procedúrának váratlan csapdái is, amelyek úgy kattantak rám, hogy védelmet nem találtam ellenük. A személyes, eleven dolgok olyan összefüggésben kerültek megnevezésre, amilyenre addig nem került sor, és nyomban tárgyiasítottak, örökérvényűen rögzítettek – a halotti anyakönyvi kivonat például. De a legnehezebb volt elviselnem a koszorúkat, hogy a fehér szalagra arany betűkkel fölírattam: „Búcsúznak”. S ebben nemcsak az bántott, hogy mennyire külsődleges, hogy a legkonvencionálisabb és legvisszafogottabb koszorú is mennyire ízléstelen a szememben, hogy az én búcsúmhoz ennek semmi köze, hanem a szöveg és a név kitettsége, nyilvánossága a koszorún, fejfán, koporsón, amely óhatatlanul összekapcsolódott bennem irodalmi közléseimmel és hideglelős vigyorgással nézett vissza rám, tessék, itt a neved és a szöveged, tessék, megjelentél. Volt egy idő, kezdetben, hogy különös csodálkozással néztem kinyomtatott szavaimra és a nevemre, kívülről, oldalról hunyorítva, kíváncsian, mi ez?, ki ez?, mit mond?, mintha nem tudnám, mintha most találkozniék vele először. Elbűvölt és megrémített a tárgyiasulás, kibújtam magamból újságok lapjára, könyvekbe, szavak zötykölődésébe, mondatok hullámaiba. Mentem az utcán kezdetben, néztem a nevemet és vigyorogtam-vacogtam, és nem tudtam betelni a megjelenés különös csodájával – így volt kezdetben, s ha két évtized alatt, az irodalmi-társadalmi mechanizmusok zakatolásában és az én változásaim következtében mindez módosult is, átrendeződött és kapcsolódott más tartalmakhoz, aprócska magja azért megmaradt. A koszorú felirata ezt a középpontot támadta brutális hahotával, amelyet akkor is hallottam, mikor a temetés után első alkalommal, halottak napján kimentem a temetőbe, és a fejfán ott állt, hogy Horgas János, 1908–1982.

Március van, napos idő, anyám azt mondja, hogy fölébred éjszaka és keresi maga mellett a papát, azt mondja, hogy akármikor megy be a szobába, apám a fényképről mindig rá néz, bármerre is megy, mindig őt nézi. Hallgatunk, és nekem

eszembe jut, hogy amikor meghalt apám, és másnap összekészítettük a ruháit, amikben eltemetjük, anyám bátorlalanul kijelentette: a kabát zsebébe beletesz egy tiszta zsebkendőt is, hogy legyen a papának a másvilágon, és én rábólintottam, hogy persze, tegyél csak. Azóta úgy emlegeti: „a papa”; szólította így fiatalabb korában is, tréfásan, később az unokáinak is papa lett, de én emlékszem a még korábbi időkre, amikor másoknak csak úgy beszélt róla, „az uram”, maguk között meg, nagy ritkán, a felszabadult pillanatokban „Jancsi” volt, ahogyan a családban is „Jancsink”, de a vasútnál már János. Szép név, kár, hogy nem kereszteltek engem is Jánosnak, a saját nevemnél sokkal jobban tetszett gyerekkoromban is, többször megkérdeztem, hogy miért nem lehettem János, azért, mondták, mert a rokonságban mindenki János és Sándor, kell valami változatosság. Apám büszke volt a nevére, s ha szóba került, színészkedve bizonygatta, hogy ez a legelső név a világon – az isten is János.

A halála előtti nap délutánján a kórház parkjában ültem J.-vel, és arról beszélgettünk, hogy végül is miért nem volt apám boldog az utolsó években, noha valójában elért mindent, talán még többet is, mint amit elképzelt magának. Megkeseredett, magába fordult, bezárkózott, csak legszűkebb családjával törődött, másokkal alig; sem részvét, sem kíváncsiság nem vezette a figyelmét, jószérével minden indulata, de még a legapróbb gesztusai is kritizálták a külvilág legtöbb jelenségét. Elég volt a szomszéd mezsgyén áthajló mogyoróbokra, egy rádióban elhangzó felemás mondat, nem tetsző újsághír, film vagy bármi, hogy kilöködjön belőle a sértett, acsarkodó méltatlankodás. Szinte minden új dolgot gyanakodva fogadott, és meggyőződésévé vált, hogy a világ romlik, a jelen a múlthoz képest egyre kevesebbet ér. Az öregedés mechanizmusával szemben nem talált védelmet, nem voltak kifelé kapcsolatai – s ebben én is hibás vagyok, ezt nem láttam korábban, vagy ha láttam is, nem törődtem vele, nem tudtam segíteni rajta. Az árvaságból feltörekvő, irtózatosszerű erőfeszítésekkel talpára álló embernek szüksége volt bizonyos önzésre és gyanakvásra, hogy föl tudja építeni saját kis világát, de amikor ez meglett, ha adott is neki védelmet,

életlehetőséget – be is zárta, korlátozta és keserítette. A kiemelkedéshez elkülönülésre volt szüksége és olyan lelki-szellemi rugókra, melyek a fölépülést segítették, de a működést, a kapcsolatokban élő emberi kölcsönösséget már gátolták. 1970-ben elköltöztek Kálmáncsáról, új környezetbe kerültek, ahol a régi, „eredeti” háznak és kertnek csak egyszerűbb mását sikerült megteremteni. Azt mondhatnám, hogy kiszakadtak a régi közösségből, elhagyták a megszokott, sok küzdelemben fölépített helyet – csak hogy ez a kiszakadás nem volt fájdalmas és nehéz, egyrészt mert nem voltak ott sem mély gyökereik-kapcsolataik, még a rokonokkal sem, másrészt mert a közelünkbe kerültek, s hogy nem kétszázötven, de harminc kilométerre voltak tőlünk, és gyakran találkoztunk, szinte minden héten együtt lehettünk, ez annyival több örömet hozott az életükbe, hogy a csere, melyet egyébként anyám sürgetett, nemcsak helyesnek és szükségesnek, de sikerültnek és szerencsésnek bizonyult. És mégis: apámon fokozatosan eluralkodott – bizonyára a betegség és az öregedés hatására is – valami általános elégedetlenség a világgal szemben, amely nem becsülte kellően őt, s – úgy érezte – fejetlenül megy a maga útján. Ez a meggyőződés részben a vasútnál töltött utolsó éveinek rossz tapasztalataiból táplálkozott, és merőben más volt, mint anyám aggodalmaskodása, bár a két rosszérzés bizonyára gerjesztette egymást. A pontosságáról és szigoráról híres hajdani nagyvállalat, a szervezettség és a célszerű rend mintaképe, a MÁV, apám véleménye szerint lezüllött, sem eszmei, sem anyagi támasztékot nem adott alkalmazottainak. A munkaerkölcs lazulását és a szakmai tekintély süllyedését apám személyes konfliktusként élte át, szenvedő és értetlen hőse volt ennek a folyamatnak, csak negatív összetevőit látta, és az itt kialakult képet kiterjesztette az egész világra. Mélyen elítélt mindent, ami a fegyelmet és az emberi tartást, felelősséget, az élet rendjét megingatta, még akkor is elítélte, ha ez bizonyos emberi fölszabadulást, viszonylagos szabadságot adott. Irtózott a politikától, és valami ködös vezetőséget, az irányítókat, egyetlen szóval az urakat okolta, s ugyanúgy lentre és fentre osztottnak látta a világot, mint fiatal korában. Úgy érezte, hogy valójában semmi sem változott, csak

a zűrzavar lett nagyobb, s ha vitatkoztunk vele némelykor, legyintett és elhallgatott, és a bonyolult világról szóló fejtegetéseinket, a lent és fent összeszövődésének magyarázatát is, a maga igazának megerősítéseként értelmezte. Szavakkal aligha változtathattam volna meg szemléletét, amelyet végül is a mindennapi valóság alakított ilyené. Öregedésének és egyéniségének, világnézetének hatására régóta ismert magatartással válaszolt az élet új kérdéseire: befelé fordult, bezárkózott, megkeseredett, válságos pillanataiban bosszús megvetéssel nézte a külső világot, de nem lett cinikus, megőrizte sérülten is önmaga lényegét. Nehéz azt mondanom erre a magatartásra, hogy helytelen, csak azért, mert szenvedéseket hozott neki, mert depresszív és destruktív volt – és az alagút felé fordította.

Kell-e mindent megírni, bár úgysem lehet, nem is akarok – te legalább megírhatod, mondta M., kevés barátom egyike, és ez úgy hangzott, neked jó, nekem csakugyan jó, mert kiírom magamból, bár bele is írom magamba, újraélem, és ez az alagúttal szemben nem öröm. Kell-e mindent megírni, jó-e, ha minden írássá válik – minden? „Mit csinálsz?“, kérdezte I., ballagtunk a Múzeum körúton, a Rádióba mentünk, befordultunk a Bródy Sándor utca sarkán, kerülgettük az autókat, a Múzeum-kertből levelek röppentek a szélvédőkre, az utca értelmetlenül koszlott, horpadt volt az októberi napsütésben; mintha I. regényhősei lennének, úgy csoszogtunk a szemétben. A „mit csinálsz?“ azt jelentette, mit írsz, de érthettem úgy is, miért mész a Rádióba, ez volt az egyszerűbb, s I.-hez is jobban illett, aztán mégsem válaszoltam, csak forgattam magamban, hogy neki mondhatnék valamit az *Alagútról*, nincs a magyar írók között még valaki, akitől annyi értést várhatnék, mint tőle; vörösréz hajú nő imbolygott el mellettünk szűk fehér nadrágban, ezüst sarkakon, erős illatfelhőben és I. azt mondta, „I. apó még megnézi a lányokat“, vigyorogtunk, pózoltunk, én idomultam az ő játékához vagy ő az enyémhez, nem tudom, de az *Alagút* már nem volt szóba hozható, belesüllyedtünk valami félig idétlen, félig komoly, idézőjelekkel, utalásokkal és kétes jelentésekkel zsúfolt társalgásba, amelyben tetszés szerint

kacsázhattunk ide-oda, és teljesen rejtve maradtunk egymás előtt. Nem először jártam így I. apóval, pedig igazán sokat tudok róla és szeretem az írásait, de vele aztán csakugyan nehéz, áttörni elhárító kedvességét és cikázó szorongását: beértünk a Rádióba, a Pagodában találkoztunk T. művésznővel, múlt nyáron játszott egy tévéfilmemben, a rendezőről beszélgettünk. I. persze jobban ismeri őt is, mint én, intimítások röpködtek, célzások és bókók, átmentünk a pénztárba, folyt-folydogált a felszínen, kanyargott a locsogás-vihogás; hány ilyen társalgás, tűnődtem arcvonásaim maszkja alatt, pedig én csak a társaságok periferiáin mutakozom, és mégis; jelenetünk tükrében más jelenetek: az irodalmi-társadalmi élet groteszk vagy éppen tragikomikus képei, mert az alagút felől nézve ezekre esett pillantásom, s ha akkor próbáltam volna válaszolni I. kérdésére, hogy mit csinállok, bizonyára azt kellett volna mondanom, hogy állok az alagúttal szemben, barna kordban, sötétkék trikóban, vállamon táská lóg, nyakamon fej imbolyog-forog, fejem tetején ritkás-őszes haj, madárfészeknek kevés már, fejemben mondatok és nyerítő jelenetek, a történelem és a metafizika összeolvadó szorongásai, események, arcok, rémlátomások, jönnek sorban, felhőznek és kattognak, tolonganak a szereplők, képzelt és valódi, élő és holt személyek, és mind és minden az alagút perspektívájában – de ettől most nem lesznek jelentéktelenek, sem a történetek, sem a figurák, még a felemás megvalósulások sem; inkább teret kapnak, jelentésük érvényesül, és azt sugallja nekem, hogy ne röstelkedjek, hanem legyek hálás: mindennek a részese és nézője lehettem, a megírója. 1969 nyarának utolsó napjaiból egy összejövétel éjszakája úszik elő, alig érthető, hogy miért éppen ez. Ö.-éknél vagyunk J. meg én s még hatan-nyolcan az akkoriban tetőpontra érkezett, készülő folyóiratunk, az Eszmélet szerzői közül. N. is ott van persze, akkor legjobb barátunk talán, ő apámat is ismerte, és K. és S. és mindegy is, hogy ki még. Ö. akkor már tekintélyes író, és K. is megírta az évtized egyik legjobb könyvét, és S. nem mondja még nekem hátborzongató élel: ne higgyem, hogy ő megőrült, és Dr. Jekyllnek képzelet magát – nem, itt és ekkor még együtt van bennünk valami

lehetőség: szép kép igazán. Először és utoljára Ö.-éknél. Levelet rögtönzők a szegedi nyomda vezetőjének és munkásainak, hogy a náluk levő Eszmélet kéziratát mielőbb nyomják ki, mert nekünk nagyon fontos, sürget az idő. A levelet mindannyian aláírtuk. S. gratulált, remek, aki ilyen szöveget rittyent, az valóban folyóirat-szerkesztőnek való. Hallgatom I. apót és az Ö.-éknél töltött fél éjszaka ízeit érzem – gyalog mentünk haza a Városmajor utcába, N. ott aludt nálunk, kicsit részegek voltunk, de nem az italtól, inkább az irodalomtól, s nemigen gondoltunk arra, hogy hiába küldtünk levelet a nyomdába, mert nem lesz Eszmélet, sem előbb, sem utóbb, s úgy szétszóródunk egy évtized alatt, hogy a véletlen jóvoltából is csak néhelykor botlunk össze, és akkor is csak fájdalmat tudunk okozni egymásnak vagy még azt sem... Apám halála óta ezek a történések is reálisabban léteznek bennem, a társadalmi összeszövöttség és elkülönülés folyamatát tisztább körvonalakban látom. S talán ez is helyénvaló.

Ültem a fehér karosszékekben, a kis szoba sárgás fénykockájában, tíz óra múlt, az ablak félig nyitva volt, apám a fal felé fordulva feküdt, derékig betakarva, az oxigén vezetékeit már levették róla, délelőtt J. még beszélt vele, azóta eszméletlen, a dupla vánkoson lejjebb csúszott a feje, ennyire még sohasem csúszott le. Tudtam, hogy bármelyik pillanatban meghalhat, éberem figyeltem, látni akartam. Nem gondoltam, hogy vele vagyok és segítek neki, de ott voltam. Nem próbáltam szólni hozzá, gondolataimat és érzéseimet megfeszítve hatni rá, kapcsolatba lépni vele. Érzékeim tompa burában, de fölfokozottan működtek, különféle rétegekben és irányokban vonultak bennem töredékes gondolatok, képek, felhőforma alakzatokban, de nem összemosódva mégsem, hanem keményen elkülönülve, szinte egymástól és tőlem függetlenül. A kórház folyosóján levő nagy faliórát láttam, nehézkes, kövér mutatókat, s tudatom hiába próbálta sértetten eltüntetni az egészet, újra meg újra visszalopakodtak. Apám teste megrándult néha, a hörgő légzésről olyasféle képzetem támadt, mintha a mellkas barlangjában történne valami, birkózás-fojtogatás – ezt a képet is háritottam, ezt is hiába, csak tompítani sikerült. Néha fölálltam és közelebb hajoltam hozzá, mikor elcsendesedett,

hallgatóztam, de egyszer sem gondoltam, hogy most meghalt, a hangosabb hörgésre visszaültem a székbe. Nem néztem hosszan az arcába, csak rápillantottam, talán azért, mert úgy sejtettem, az az arc már nem az övé, mert nem akartam megjegyezni, rögzíteni magamban ezeket a vonásokat. Nem csúszttam fölőbb a párnán, nem érintettem meg, talán azért nem érintettem meg, mert nem éreztem értelmét, haldoklása annyira materiális volt, annyira csak a test történéseit láttam; később, mikor az ápolónő vetkőztette, segíteni próbáltam. Ültem mellette és figyeltem, ültem és szégyelltem, hogy magammal foglalkozom, hogy védem magamat, arra gondolok, hogy itt vagyok, nem szöktem meg a tengerpartra, de nyomban vissza is vontam ezt az érvet; mindenre úgysem gondolhatok előre, a meglepetés nem maradhat el, s nem is maradt, mert brutálisan támadt rám a halott, lemeztelenedett test látványa, s hogy annyira élettelen, tartás nélküli, összeesett, óriási sziklaként csuklott hátra feje az ápolónő karja fölött, és tátott szája fekete lyuk volt, üres, fekete lyuk és semmi más. Mindenre nem gondolhattam előre, hogy nem tudok majd megszólalni, kimondani az ápolónőnek: „meghalt”, hogy nézem az órát a folyosó végén, és mégsem tudom megjegyezni a percet, a pillanatot, amely egyre közelebb jött hozzánk, ültem csak, a villanyfény porszerűen hullott ránk a kis szoba fehér falairól, két gyöngye légzést hallottam, mintha levest fújna, fölálltam, csönd volt.

PAPÍRKÍGYÓ

Nézi az Adria ámbrás cet-hasát, a gyöngyparában úszó szigetek árnyait, és a kálmáncsai pocsolyák vizén mosóteknőt tologató kisfiút látja – így aztán hárman vagyunk. Kérdezd meg tőle, hogyan kell papírkígyót csinálni, de a kisfiútól kérdezd, mert ez a tengertükröbe hunyorgó már csak képekre emlékezik; te kérdezd, gondolom, én majd hallgatózom – így leszünk négyen, így forog a papírkígyó velünk kényszer és vágy terében: süt a nap, villog a nagy vihar után színültig megtelt füves gödör vize, tükrében fordított ház és kovakőként szikrázó mozdonyok úsznak, keverjük a paklit, hányan is vagyunk? Ne számold, ne száladz-nyáladz, hallgasd a kisfiút; kettévágtam egy jókora nyers krumplit, kerestem egy könnyű, egyenes botot, keménypapírból ollóval kivágtam körkörösén a kígyó csíkját, fejébe gombostűt szúrtam, a botot a krumpli hátába nyomtam, a kígyót a fől szálló meleg hajtotta, kiszíneztem, lassan forgott, a tűzhely parazsa pattogott.

Ki beszél? Nem ő és nem a kisfiú, nem te vagy én, de akkor ki? Melyik mondja? Kinek?

A hetes autóbusz Kelenföld és a Bosnyák tér között jár. A Hungária körútnál a piros hetesre is fől szállhatott volna, hogy gyorsabban odaérjen, meg is teszi némelykor, szeszélyesen, ahogy a pillanat sugallja, hogy a rendszert fől ne ismerje, ha les rá valaki, nem les rá senki se, már hogyné lesne, les, ő is les, mindenki les és hallgatózik. Most, ezen a fekete hetesen nem lehet nézni másra, csak rájuk, néz, és drótkerítésbe markoló kezét látja. Hétéves. Kapaszkodik a drótkerítés rácsába, és makacsul rázza a fejét az ivóvízért bekérőző cigánycsaládnak, hogy nem, nem szabad, nem lehet, nem; a kutya vadul ugat, rángatja láncát, porfelhőt kavart, dél van, a faluból harangszó száll, izzanak a dunántúli homokdombok, a kockaforma őrház üres, az ólban disznó, az udvaron csirkék, a konyha viaszosvászonnal letakart asztalán, egy üvegtál közepén hangosan ketyeg a vekker, a szobában porcelánszoknyás lámpa függ – ezerkilencszáznegyvenöt tavaszán üti le majd puskatussal egy kóbor katona –, szalmasárga szekrények a falnál, bennük

elrabolni való ágynemű, abrosz, zsebkendő; nem, rázza a fejét, nem lehet bejönni, nem, és elengedi láncáról az óriáskutyát, a habzó szájjal acsargó házőrzőt. Ezek itt a fekete hetesen nagyon vidámak és hangosak. Most mégis a santa fakereskedő hajhálós feje és fölemelt ökle úszik be szeme elé, aztán megérkezik a hangja is, rikácsolva szidja a cigányokat, mert nem rakták ki időre a fát a vagonból – nem a szidalom mocskos áradatát hallja, a tegezésre emlékszik; a vékonyka, vézna fakereskedő szinte gyerek még, bár bajsza van és hajhálót visel, a Pista úr, miért tegezi a két őszöreg cigányt Pista úr? Az apja is tegezi, a csendőrök is tegeznek, negyvennégy nyarán a vasúton, a két sín között hajtanak a csendőrök egy félmeztelen cigány férfit, villognak a szuronyok, a végtelenbe döfő acélsínek, a pályamunkások szemmel kísérik a menetet, míg el nem tűnnek az állomás irodájában, s csak akkor szólal meg egyikük, hogy biztosan lopott a kolompár, mi az, hogy kolompár?, de nem meri megkérdezni, valami káromkodás lesz, bizonyára az. Ezek itt nem kolompárok, amolyan városkörnyéki agglomerációs cigányok, két-három gyerek és négy-öt felnőtt, betöltik, szinte uralják a kocsit, mintha ötvenen lennének, ülnek, állnak, kiabálnak egymásnak, forognak, nevetnek, dobognak, malac-húst esznek, márcot isznak, körhintán ülnek, vásárban vannak, de ez nem kellemetlen senkinek, bár ki tudja, hogy kinek mi a kellemetlen, annak az ötven körüli kalapos úrnak például, ott, a sarokban, neki láthatóan terhes a társaság, mégiscsak a hetesen vagyunk és nem búcsúban, neki zavaró a nyüzsgő hangoskodás, mert összeráncolt homlokkal kapkodja a fejét ide-oda, a csattogó nevetések ütemére kapkodja, mintha a cigányok rángatnák, és idegesen kinyitja meg becsukja a száját, mondhatni: tátog. Citromsárga, kicsike bőrtáska leng egyik csuklójáról, egyre gyorsabb ütemben leng föl és alá, ahogy lóbálja a karját, még szerencse, hogy nincs a közelben egyetlen hangoskodó sem, mert ez a kalapos egyre ingerültebben, bár teljesen némán nyitogatja száját, kapkodja fejét, lengeti karját; ha a közelébe merészkedne egy tarka kellemetlenkedő, az a kis sárga táska bizony könnyen célt találna, s akkor a száj sem maradna néma. A lappangó szavakat már hallja is, vagy ez csak hallucináció? Képzeltetés? Szórakozott dramatizálás egy ártatlan

és jelentéktelen helyzetben, amely nem is helyzet, csak a szemlélő gyermek fantáziájának áradása teszi azzá? Képzeld csak, mondja majd otthon, olyan furcsa érzésem volt a hetesen, mintha én ugrasztottam volna össze a cigányokat egy kalapos úrral, képzeld csak, mondja majd, és belemerül a részletekbe. Ez hozza vissza a cigányokhoz és a nem látható történethez, a lelkifurdalás löki a fakereskedő és a kalapos úr közé, a vizet megtagadó hétéves kisfiú mellé. Rá aztán lehetetlen nem gondolnia, mert a vele szemben kapaszkodó utas, egy prémgalléros kabátba gombolt hölgy már harmadszor fordítja cigányokat csodáló, hátitáskás fiát az ablak felé, miközben haragosan sziszeg a fülébe: „Ne nézd őket! Ne nézd!” De a kisfiúnak néznie kell szúrós és tapadós tekintettel, és csoda-e, ha riadt kíváncsiságában ismerős vonások bújnak elő és kiülnek az arcára kísérteties hasonlóságban, az erdő, a vattás felhők, a szeszgyár kéményei, mozdonyok, lovak, önmagát látja hétévesen, kissé duzzadt ajkát, dús szemöldökét, csak a testével fordul az ablakhoz, feje mulatságosan visszaugrik, a prémgalléros anya sziszeg, a citromsárga bőrtáska leng, valami készül, a történet a levegőben lóg, lehet, hogy éppen ő lesz a robbanás oka, de nem, de igen, de nem, de mégis, ketyeg a vekker, pokolgépet hajt, a porcelánszoknyás lámpát, a gyerek egész testével a cigányokhoz fordul, krémsárga dzsekijén szilvakék betűk: „One planet is all you get”, de a kalaposnak ez nem számít, most elindul a planéta távoli sarkából az ajtóhoz, nem a közelében lévő hátsó ajtóhoz tart, hanem a középsőhöz, hogy áttörhessen a cigányok tarka nyüzsgésén, száját még egyszer hangtalanul nyitja és csukja, elhalad a prémgalléros hölgy és a kisfiú mellett, aztán széles, evező mozdulatokkal beleveti magát a tarka gyűrűbe, s miközben egyik könyökével arrébb lök két gyereket, másik karjával széttaszítja a felnőtt cigányokat, és azt kiáltja rekedtes, habogó torokhangon a vásárosoknak: „Félre az útból! Félre, te! Félre!”

Az út, gondolja, igen, az út, a szent út, de erre nincs ideje, most nincs idő, ijedt és dühös, a zavaros lelkifurdalás és felelősségérzet összekeveredik benne az elemi fölháborodással, nem, ezt nem tűrheti szóltanul, még ha egyszerű tanú

volna, akkor sem, így meg kötelessége is, meg kell mutatnia annak a (ennek a) fejforgató kisfiúnak, hogy ő már egyebeket is lásson, mást is örököljön, másféle emlékképeket is őrizhessen felnőtt korában: s talán törleszthet is valamit visszafelé, könnyíthet a régi dolgokon, igazságot szolgáltatathat (ha jelképesen is) a csendőrökkel, a sánta fakereskedővel és legelőször az óriás kutyát elengedő kisfiúval szemben, csak szembe, fordulj szembe velük, nem fordulok, fordulok, elég, mi az elég?, hallgass. Mindez a másodperc töredéke alatt száguld át rajta, a Rákóczi út házai fékeznek, a kalapos még ott van a közelében, a cigányok méltatlankodásai még föl sem hangzanak, a röpülő, citromsárga táskát újabb rekedtes „félre, te! félre az útból!” kíséri, az óriáskutya tépi láncát, most kell megszólalnia, élesen és keményen, bár kissé reszketős hangon, igen, reszketős kissé a hangja, hallja, de azért olyan erős, hogy a buszban mindenki odakapja a fejét; a körhinta leáll, a zene elhallgat, a lámpa eltörik, a pap odafordul, a tömeg felhördül; kemény, szúrós mondatdarabokat vág a kalaposhoz, hogy mi ez a hang, és hogyan merészeli, miféle alapon és jogon; a kalapos elfehéredik, meghökken, de mielőtt válaszolhatna, a busz ajtaja süvöltve kivágódik, a kalaposnak le kell szállnia, leszáll. Föllélegzik. A sűrített levegővel működő isteni gépezet a legjobbkor segített. A kalapos még a lépcsőn áll, amikor fölhangzik a cigányok vijjogó kórusa, és az ugyancsak tegeződve előadott mocskolódások olyan özöne zúdul a távozóra, olyan részletezése nemi szerveknek, beleknek, szülőknek és gyerekeknek, valamint állatoknak, férgeknek, koporsóknak, hogy a prémgalléros hölgy elszörnyedve szorítja tenyerét hétéves kisfia fülére, de hiába, a szobányi busz színültig telik ocsmánysággal – csukódik az ajtó, s ez megállítja a káromlásözönt. De a jelenetnek még most sincs vége, a busz medenceként tartja össze a társaságot, a kórus nem hallgat el, csak átvált, átcsap a védelmező dicséretébe, kántáló hálálkodásba, hogy köszönjük, édes jó uram, de finom egy úriember, áldja meg az isten a drága jó szívét. Harmónium szól. Szorítja az alumíniumrudat, kapaszkodik, teljes súlyával nehezedik a harmónium fújtatójára. Lassan arrébb oldalog, továbbssomfordál. Ez a hétéves kisfiú annyira hasonlít arra a hétévesre, hogy mégiscsak meg kellett

tennie. De most már elég. A következő megállóban lelopakodik a járműről, elmenekül. Kiszellőzteti a fejét. A prémgalléros hölgy előtte száll le, és azt mondja a járdára zökkenve a fejforgató, dús szemöldökű kisfiúnak: „Ha még egyszer így bámulsz nekem, akkora pofont adok, hogy kiugrik a szemed.” Földbe gyökerezik a lába. Szeme kimered, arca sajog, érzi a pofont. Visszahőköl. A busz indul, viszi a cigányokat, kipufogója bűzfelhőt dob arcába, áll a hetes autóbusz bűzsávjában, néz, les, s hogy folyóparton áll, azt gondolja, de miféle folyó ez?, bűzfolyó, elhúz a piros hetes mellette, most egyszerre látja a piros és fekete csuklós heteseket Kelenföld és a Bosnyák tér között, Kelenföldön áll a talpa, megérkezett Kelenföldre 1956 decemberében, a váróteremben aludt, hajnalban géppisztolyos katonák igazoltatták, két magyar, egy orosz, egyetemista?, igen?, egyetemista? Kelenföldön áll a talpa, a Bosnyák térbe lóg a feje, a buszok függőlegesen és oda-vissza járnak benne, látja valamennyit, és látja, hogy látja, megy, a járásba feledkezik, nézi a járást, erre van a járás, merre van?, utazik, az út, az út, a szent út, mennyi út, nekem az a háromkilométeres a kálmáncsai erdőn át, erdőn, falun, legelőn át, a grófi kastély mellett el, be a pusztai iskolába, Rizácska párnás tenyere alá, nekem az volt az első út, volt és maradt, miért erősítgeti ezt magában? Az is függőlegesen fut most, mint a piros és fekete buszok, mint a családi mikrobusz a serpentineken Rapallóba menet, Rijekába menet, Granadába menet; mi a biztos?, lépked a latyakban és forognak benne a serpentinek, a papírkígyó a tűzhely melegében, hétéves volt, a ház tele menekültekkel, a simongáti szabó és három lánya, az intéző meg a felesége, apja a fronton, Pécsen bombázták. Lőrincz úr, az állomásfőnök az almafa ágára akasztotta a tárcáját, mikor jöttek az amerikai bombázók, hogy ne maradjon a romok alatt a pénz, ha találat érné a házat; kicsi állomás az erdő közepén, a vasút és az országút kereszteződésénél, egy őrház még és egy tanya, vitéz Berta portája; egy vasderes lova, egy süket felesége és egy fogyatékos fia volt vitéznek, nem kellett az a bombázóknak, üvöltve beszélt vitéz Berta fia, nyelve rettenetes golyóként pörgött szájában, a szavakat szétdarabolta fröcsögő-kereplő csattogássá. Vitéz Berta egyik lába merev volt

térdben, a merevséget és a vitézséget az első világháborúban szerezte; a hajlott hátú, sánta vitéz esténként elindult a tehenekért, mert a csordás csak a falu végéig kísérte az állatokat; ötéves volt, hatéves, hét, ő is a tehenek elé ment, lassan lépkedtek, elől vitéz Berta, ő tíz-húsz méterrel mögötte, sohasem beszéltek egyetlen szót sem, vitéz szájából pipa lógott és rettenetes bűz áradt belőle, ment a pipabűzben a tehenek elé, vitéz Berta hatalmasakat szellentett az erdei úton, félelmes volt és visszaszító a görbe hátával, mocskos, fekete ruhájában, bicegő járásával, most itt volt ő is, a hetes busz bűzében vitéz Bertát érezte szellenteni. Miért ne érezhetné Bertát az orrával, ha a tölgyerdő szagát, a páfrányos aljerdő nehéz, nedves illatát is érzi, külön a vargányákét, a csalánokét, mohák és lapulevelek tapintását az ujja hegyén? Forognak spirálisan az utak. Ha akarja, vitéz Berta és a kalapos úr is összetalálkozik. Ha nem akarja, akkor is.

Kitavaszkodott, jött a nyár, Medárd fullasztó napokat, hideg esőket sodort Európa fölé, Budapest utcáit szürke rongyokkal csapkodta az ég.

Ki beszél?

Jugoszláviába készülődött a családjával, feleségével és a gyerekeivel, fügefák és pineák közé, az Adria halszagú partjaira, ahol tisztán és erősen tűz a nap, a vízben halcsapatok surrannak, látni a sziklák mohos lábait lenn, tengeri sünök fekete gömbjeit a vízinövényzet bokraiban. Három napjuk volt még az indulásig, hajnalban akartak utazni, kora délután már Rijeka alatt fürdenek a tengerben, az öreg buszban alszik a feleségével, az biztos, erre mérget vehet, uram! Széles-piros arc, nézi, könyékig fölgyúrt fekete kezeslábas, fekete tenyerek, simán hátrafésült haj, kétnapos borosta és lelkesen csillogó, segítőkész bogárszemek, a vonások jóindulatú ábrái áttekinthetőek, egyértelműek. A mozgássérültek intézetében gyanakvó portásnő áll eléje, bordó papucsban dagadt lábak, mi nem vagyunk ragasztóműhely, ez egy intézet, egy tanintézet, nem látja?, látom, de a Moszkva téren a gumis azt mondta, hogy van itt egy műhely... ja, a műhely?, az van! miért nem azt mondja?, azok nem dolgoznak délután, majd reggel nyolckor tessék. Eltűnődik otthon, hogy miféle műhely lehet az ott, talán

amolyan háztáji műanyagragasztás, majd reggel odamegyek, egy ötvenesért talán meghegesztik vagy megragasztják, vagy csinálnak vele valamit, egy százasért talán, akkor is megéri; könnyű, erős, kék-piros amerikai csónak, de öt éves, öt, és lehet, hogy ennyire tervezték, öt évre, nem többre, lehet, hogy másutt is elenged majd, rés támad rajta, szétesik az egész, fölösleges erőlködnöm, az öt évet beletervezték a műanyagcsónakba. Álmában a mozgássérültek háztáji gazdaságában jár-kelek, aztán a lőtéren kérdezősködik, hátán a fölfújt csónak, meg akarja mutatni a rést, de a csónak valahogy nem jön le a hátáról, reggel odasiet az intézetbe, a portásnő magas szárú, drapp cipőben ismerősként int neki, a műhely nyitva van, az oktató sehol, két fiatalember dolgozik valami gépen, fekete szemüvegben köszörülnek egy tárgyat, mikor belép, fölnéznek, de a gépet nem kapcsolják ki, hőkkenetén bámulnak rá, hogy mit akar, az egyik föltolja szemüvegét, és nehézkesen föltápaszkodik, hogy megkeresse az oktatót, ne, kérem, ne, maradjon, tiltakozik rémulten, nem olyan fontos, akkor előkerül az oktató, micsoda?, műanyagragasztás?, mit képzelsz, uram?, ez a mozgássérültek intézete, nem látja?, elmenekül, hazavágtat, az emeleti lakó ragasztót ajánl, csakugyan, gondolja, a háztartási boltba megy, az eladó vigyorog, magának szerencséje van, a múlt héten jelent meg egy új szuper ragasztó, két komponense van és mindent ragaszt, nagyszerű, száz forint mindössze, fölfújja a csónakot, megragasztja, remek, büszkén hordja körül, két óra múlva leválik a folt, őrjöngve kidobja az egészet.

Ügyintéző vagyok, gondolja, ügyeim béna intézője, barkácsolónak is kontár, egy műanyagcsónak javítását sem tudom elintézni. Ügyintéző vagyok, ragad rá a címke, aztán felszólítás érkezik: gombolyítsd föl az ügyintézés mitológiáját! A javítás univerzumát! Az elromlott dolgok vegetációját. Javító vagy, melegszik át a hang, toldozó-foldozó kis újságíró, betűrovó. Így dohog. A hetes autóbusz utasa. A dramaturg. S akkor még hátravan az indulás előtti nap, az a bizonyos délelőtt, az az út, a hálgyogos-malteros fény, fekete hasú báránnyelők a szürkés-piszkos égen; az út Kőbányára, a városszéli autómentő telepre, ahová a rendőrség szállította a tilosban parkoló kocsit.

Mert közlekedési nap van. Mert ügyintézés szül ügyintézés. Taxira vadászik feleségével a Thököly úton, csörömpöl a sárga 44-es villamos a Bosnyák tér felé, dübörög a fekete és a piros hetes busz Kelenföld felé, ömlik a forgalom keletről nyugatra és vissza, északról délre, keresztben, hosszában, az égen füstös felhőgubancok, a nap rosszindulatú, szürkés pillantással néz le közöttük és forró gőzt lövell, sárgákat rikolt, megvan a taxi, beszállnak, s mintha az egykori kísértetkastély pokoli autójában ülnének a Városligetben, megkezdődik az üldözés vagy menekülés, egy szombat esti amerikai tévéfilm hőse ül a kormány-nál, egy pofaszakállas, rágógumit őrlő, szőrös mellén arany-keresztet villogtató, fekete szemüveges, pattanásos képű pofa, egy százkilós kocsis, és megkezdődik az út, ez is út, istenem, miféle út, gondolja és szorítja szerelme kezét a visító gumikon pörgő pokolkocsiban, szédítő kanyarral vágódnak a Népstadion útra és irány Kőbánya, a kamionok csikorgó kerekei, dudáló tefusok, traktorként repesztő Csepel teherautók, román Arók, cseh Skodák, német Barkasok, a hisztériásan pattogó személy-gépkocsik folyamában cikáznak, gáz és fék, a pattanásos pofa rág, a kocsi két hátsó sarkából csattogó diszkózene zuhog rájuk erőszakosan, és az ablakok rohanó mozijában föltáru előttük déli tizenkét órakor a város, betonmedreiben száguldanak, betonszakadékaiban, dermedt betonerekben, aluljárókon és felüljárókon át, el a stadion és a pályaudvar mellett, gyártelepek rikácsolása között: építkezések és útjavítások roppant sebgödrei tátognak, szemétáramlások homályosítják el az ablakot, kátrány és benzin bűzei, oldalt tartálykocsik, mentők szirénái, tűzoltók szirénái, rendőrök szirénái, kék és sárga villogói, létrái, hordágyai, vízsugarai, egymásba horpadt karosszériák, fölfordult zöldséges kocsik, széthasadt káposzták, paradicsomtócra, vértócra; fönn, magasan, dübörgő vastraverzekben, keresztben tehervonat gépkocsikkal, jobbról benzinkút, balról nagyfeszültségű távvezeték-oszlop, egy alumíniumké-ményből sárgás füst dől, fölötte fekete helikopter kerreg, gáz és fék, katonai teherautók, ponyva és sisak, sisak, sisak; baromfit szállító teherautók: az emeletes ketrecekben fehér, féldög-lött tyúkok, kopasz nyakuk fuldokolva nyúl ki körbe-körbe, száll a toll, s mikor a kanyarok a legélesebbek, a fülledt meleg

mérföldes kőcsizmában csoszog fejtetőn és hátgerincen, ezüstkúpokkal fúrja halántékukat kétfelől, a recsegés-ropogás vastölcséren dől fülükbe, talpukat égeti, mikor a zsúfoltság, terheltség, az izgága acsargás hányingeresen a forrpontra hág, és a külváros sivár lakótelepei lángolnak, bordó trolibusz szárnyal, nehézkesen liheg, zsíros gumitömlői sziszeregnek, s ők elveszítik a porfelhőben tájékozódási képességüket, akkor az angol nyelvű, hájas üvöltést fölváltja a hangszóróban egy magyar szám, megszólal a költő szava beat-hangszerelésben, fejtetőtől talpig lüktető, fogvacogtató keserűséggel, hogy *Európa csendes, újra csendes, elúgtak forradalmi, szégyenre, lecsendesült és szabadságát nem vívta ki*, dobhártyájukra dől a dal, fölszakítja az időt, rés támad, mint az amerikai műanyagcsónakon, nem lehet vissza nem pillantani, nem lehet össze nem kötni a pontokat, együtt nem látni a rétegeket, utakat, holtakat, seregeket, nem lehet nem gondolni arra, hogy déli tizenkét órakor így lüktetnek a hályogos napsütésben mindenütt az európai nagyvárosok, hogy a hangos, eszelős forrongás halálos; a baromfiketrecek fehér tollai behavazzák Európa mocskos betonpályáit, becsapódnak az ablakon a pihék, és rátapadnak az izzadt pokolsofőr aranykeresztjére, fekete napszemüvegére, vastag ajkára; köpköd, káromkodik, rángatja a kormányt, ez lesz a vesztük, a végük, az Adriára nem jutnak el, elúgtak forradalmi, lecsendesült és szabadságát nem vívta ki, robognak pikás kozákjai, repül a nyomukban véres tollözön, benne vagyunk, beszálltunk, alkatrészekként sodor, velőnkől forrósodik, gondolhatsz akármit, lehetsz akárki, így működik, általad; csikorgó kerekekkel kanyarodnak be az autómentő telepére, hatszáz forintért visszaváltják a kocsit, az ügyintéző haja zsírosan fekete, íróasztala mellett a falon életnagyságú szőke nő meztelenül és terpeszben, göndör fanszörzetéről csöpög az Adria vize, a helyiség padlóját szürke linóleum fedi, a bútorok alumíniumból vannak és műbőrből, a szomszéd szobában kávéfőző hörög, kilépnek, beülnek, gázt ad, kifordul, ráfordul az útra, elnyeli őket a város lüktetése, és már alig van ereje, hogy az útra gondoljon, a másakra, a holnapira vagy a szentre, a szépre, álomra és mesére, belső fordulókra, utak összetapadására, amorf, motyogja, amorf.

Valaha azt gondoltam, a hordalékra ne legyen szemed, mert nem a hazád, csak a fénylő-forgó magokat keresd, de ma már tudom, hogy együtt, egyszerre van az egész, és külön-külön nem igaz. Valaha azt gondoltam, a szereplők nem én vagyok, valaha rangsorukat aggályosan kerestem, és rendet ma is szeretnék, de élőt ám, ahol az elmozdulások törvénye nem eleve megszabott, és a csillagokba vágyik minden földre vájt gyökér... Meggyanúsítom ezt a tenger és az ég héjában fekvő lényt, a jelentéktelenségek kataton zuhogásában nem nagyságot, nem értelmet, de megnyilvánulást találó matatót. Egy kisfiút néz megint, ezúttal egy idegent, hatéves forma magyar gyereket az Adrián; szőke fürtös, kövérkés. Rezső a neve, térdig áll a márványeres isteni vízben, nyitott tenyérrel csapkodja a gyöngéd hullámokat, piros Adidas nadrág van rajta, bőre még fehér, az imént érkezett Magyarországról, és tenyere minden csapására azt rikoltja erős, rekedt, nem is kisfiús hangon, hogy szadista vagyok, szadista vagyok; anyja, apja és nővére piros Adidas fürdőruhában ülnek a parton a kék matracokon, fehér fürdőcipőben, rózsaszín tenyerekkel, és a kisfiú minden kiáltására feltör belőlük a röhintés, biztatják angyalhajú sarjukat, hogy jól van, Rezső, húzz be neki, Rezső, és a kisfiú áll szemben a délelőtti víztükörrel, a gyöngyszürke párahomályban szigetek árnyai úsznak, sirály kiált, a tenger duzzadt ajka ráérvén csukódik-nyílik, ő meg könyökét furcsán eltartva magától, most már két ököllel üti Adriát s rikoltja büszkén, a hullámok ütemére: szadista vagyok.

Egyik éjjel fölriadt: hol vagyok?, mi ez? Eső zuhogott, de nem, a ritkás fenyőliget zúgott erősen, hideg nyugati szél rohant az öbölbe, beleütközött a függőleges sziklafalba, és vinnyogva dobálta óriás medúzatestét a kemping sátrai között, autóknak és lakókocsiknak csapódott, vékony vászon- és deszkafalakra vágódott kocsonyás csattanással. A kemping szomszédságában egy autómentő ronccstelepe kapott helyet, ide szállították a Rijeka környékén karambolozó kocsikat. A telepet magas, rozsdás kerítés védte, ötsoros szögesdróttal, és három hatalmas, kövérre hízott farkaskutya sétált a roncsolt Audik, Fordok, Fiatok és Zastavák között. Sátruk közel állt a kerítéshez, két erős, dús fenyőfa között, a barakkszerű mosdó

épületével szemben. Negyven-ötven méterrel arrébb, a kerítés tövében terpeszkedett a szemétgyűjtő, egy nyitott vaskonténer, patkányok bázisa, melyet kétnaponként szállított el a daruskocsi. Minden délután megjelent fülére húzott svájcisapkában egy guberáló ember, és sokáig turkált, válogatott a bűzlő szeméthegyben, az élelmiszerdarabokat átdobálta a kutyáknak, azok már ismerték, farkcsóválva jöttek a kerítéshez; éjszakánként, ha elcsitult a diszkó dübörgése, rendszerint felhangzott a kutyaugatás. Erre ébredt most is. Dermesztően hideg volt, a nappalok negyvenfokos melegéhez képest csontig hatolóan hideg. Hallgatta a kutyát, aztán fölkászálódott a hálósákból, és kilépett a szélzúgásba. Sütött a hold, a szeméttároló felől orrfacsaró bűz csapott arcába, a mosdó WC-fülkéinek zárhatatlan ajtóit dörrenve csapkodta a szél, belekapaszkodott a rózsaszínű papírtekercsekbe és hosszú szalagokként húzkodta ki az épület résein, repesve lobogtatta ajtón, ablakon. A szél újra ordított fájdalmában, keményen ragyogtak fönnyel a csillagok, és a holdszabta árnyak felmeredő hajjal kapkodtak ide-oda, de nem tudtak elszakadni a kemping és a roncsstelep földhöz nőtt tárgyaitól; a kerítésnél egy fehér, laposra gyúrt Mercedesen ott ült az egyik kövér farkaskutya és vinnyogott. Az összehányt mosdóban, bokáig érő latyakban szárazabb helyet keresve, az ürülékhalmozatot kerülgetve igyekezett semmire sem gondolni, de amikor megállt a lyuk felett és hólyagjából a vizelet lecsorgott a mélybe, tekintetét pedig az ablakrésen át a holdas sziklafalra lőtte, úgy érezte, hogy ez kettős testhosszabbítás, a tekintet és húgysugár szilárd támaszként tartja a világban, ezen elvigyorodott, a csapnál kiöblítette a száját, visszament, lefeküdt, és azt gondolta, hogy ilyesmi is csak éjszaka juthat az ember eszébe, másnapra ennek nyoma sem marad, elszáll, eltűnik, megsemmisül.

Ha van egy papírkígyód, egy forgó szerpentin, akkor az utak megsokasodnak, elágaznak, hálózatuk bonyolult szépsége gyönyörködtet és megijeszt. Világokat hasít ki, kerít körül a szalagút, gyűrűző rétegeket. A gyerekeire gondolt, belőle indultak útnak, négy távolodó, vastagodó ág.

Most meg a kisfiúnak mesél, a drótrácsba kapaszkodónak, kavicsokat rakosgat. Értened kell magyarázat nélkül is, hogy a távolságok, bármilyen önkényesen rántom össze pontjaimat a papírkígyó mentén, a távolságok mégis beláthatóak, s ha azt mondom most neked, hogy mese, nyomban hozzátoldom: a tárgyszerű valóságban is létező, külső szemmel láthatóan is megtörtént, nem úgy, mint más meséim, mint a rettenetes Fekete Király – nem tudod, ki a Fekete Király? Nem mondtam el még a padlások és pincék éjének kétágú urát? A lihegő lovagot, amint saját aljasságától megatódva könnyet és vért ont? Várj, előbb ezt a tárgyszerű mesét hallgasd meg. Hol kezdjem, hogy azért mese legyen kívülről nézvést is; megvan: volt egyszer egy ember, földből való, mint a többi, gyerekkorában a kockaház előtt tűzköppő mozdony tolatott, és felnőtt korában a fekete hetesen dramaturgként sodródott a Rákóczi út fékező házai között, úgy van, kitaláltad, te voltál, én voltam, mi vagyunk; hát ez a földből való szerpentinjein egyszer eljutott a görög szigetekre, Korfura és Krétára, aztán Athénba. Napok óta hevert már a tengerpart fövényén, éppen így, mint most, fehér kavicsokkal játszott, alámerült a sós víz selymes ölébe, szárítkozott, alámerült, szárítkozott, dinnyét evett, szőlőt, sült halat, rá vörösbort ivott, a körülmények tényei édes arányban álltak lelke képeivel, már-már boldog volt a földember. Egyszer aztán, amint lábalt ki a vízből éppen, a lágy, tiszta fövényben, a térdig érő márványos tengerben valami kőre lépett, érezte a talpával. No, nem volt ez különös esemény, sejtethed, ahol kavicsmilliókat csörget a hullámló tenger, ott az ilyesféle történetek elég megszokottak. Ment is tovább az ember, de alig lépett kettőt, valami azt súgta neki – súgta?, nem, így erős, inkább: sejtelve támadt! –, hogy amire rálépett, az a kő különleges, hozzá tartozó, neki való kavics, föl kell emelnie; de hogy értsd, mennyire homályos volt ez az érzésféleség, azt is elmondom, hogy a mi emberünk kavicsbolond volt különben, és visszalépve mégis a talpával kereste meg, tapogatta ki újra azt a bizonyosat, és örült neki, mikor megtalálta, próbálta lábujjaival megmarkolni, hogy ne hajladozzon, az édes, paradicsomi lustaság burkát valahogy át ne szakítsa, de a diónyi kavics nem jött, a lábujjak ügyetlenül

görbültek. Sójajtott az ember, lehajolt és fölemelte a kavicsot – hát egy sárgás-szürkésbarna fej nézett rá, annyira kiformált, hogy a szem, a száj, a hajzat és még a furcsa bajusz is látható. Nem volt kétséges: valaki ő, hírnök talán. Kérdezte is az ember, no, ki vagy, mi vagy, hoztál vagy viszel, mész vagy maradsz, beszélj, de az csak hallgatott, némábban szokott kavicsainál, s akkor az ember bemutatta a családjának, ösztökélte, hogy szóljon, mondja meg a nevét, de a jövevény csak hallgatott, vékony száját még keskenyebbre szorította, és arisztokratikus gőg, szinte megvetés ült ki kőarcára. Az ember hazavitte, mesélte másoknak, mutatta volna, de a kavics gyakran elbújt, ott ült az ember a villanyfényben, hallgatói között, no most, mondta, várjatok csak, most egy mesét mondok, figyeljete, de a kavics sehol... Később aztán előkerült (hol volt?), arcán a kissé megvető kőmosoly, és az ember föl hagyott szerepeltetésével, mert látta, hogy nincs a kavics kedvére... Várni kell, amíg elhelyezkedik, és otthon érzi magát. Majd elvállik, hogy jó helyen van-e. Vagy nem vállalik el. A papírkígyó, ha tudná, válaszolna-e?

Kitavaszkodott, jött a nyár, Medárd fullasztó napokat, hideg esőket sodort Európa fölé, Budapest utcáit szürke rongyokkal verte az ég.

Fölriadt máskor is, dudorászott, hát a kígyó mit eszik, ha a bárkába teszik, nem eszik az egyebet; ez jó kis dal volt, és elképzelte, hogy együtt éneklivel valakikkel, de nem volt kikkel. Lapozni kezdett, silabizálta sorait, mintha porban kotorászna, hogy mit írt le, a papírkígyó mit evett, a füves gömbkalitkában pörgő történetek ráforrnak-e legalább a bőrére, a képek! Maradt-e nyoma, rögzítette-e, legalább rögzítette-e, amire telik tőle, hogy ne múljon el az idő olyan istentelenül; a hetes autóbusz megvan-e, legalább a hetes, a kékre mázolt, budapesti, csuklós, fekete hetes Kelenföld és a Bosnyák tér között; a krémsárga dzsekin táncoló kék betűket ott látta most az orra előtt, hogy egy planéta, egy, egyetlen egy, s hogy mit eszik, ha a bárkába teszik, de kik teszik?, miféle bárkába? Bujkált maga is. Kígyózott. Kígyóbőr-szavak, gondolta. A levedlett kígyóbőr szavai.

Hangok aztán, beszédfoszlányok, zendülések, csöndülések és csöndek. Fekszik hanyatt, külön érzi minden kavicsra a teste súlyát, a Föld jóleső vonzását, nyugodt csöndjében suttag a víz és a szél, nem lehet nem gondolnia ekkora nyugalomban a halálra, akkor is így fekszik és földdé lesz, a földé, elfödé a föld, kínos álsággal vigyorog – ki beszél?, ki fogalmaz: játszik?

Elbukni mindig, mindenütt szégyenletes. Emlékezz arra az 1943-as nyárra, a csillaghegyi Duna-partra, a városi rokonoknál nyaraló falusi kisfiúra, az óriáskutya gazdájára, ahogy futottál a közeledő vihar elől, végig a Duna-parton, de nem a póklábú villámoktól féltél, nem a sűrűsödő mennydörgések robaja ijesztett, még ha más is volt, mint otthon, a sötét hegyekről szállt alá a felhő; a hasmenés elől futottál, a rémület elől, hogy nem érsz haza addig, mert elered az eső, és nem tudod tovább visszatartani, rohantál volna, hogy a vécre bezuhanj, de a gyors mozgás lehetetlenné tette az összeszorítást, megálltál, most a szorítás könnyebb volt, de mi lesz így veled, elér a vihar és a hasmenés; futni is, maradni is egyszerre nem lehet; egy szál fürdőgatyádat letolhattad volna, megtehetted volna, lekuporodhattál volna, egy hatéves kisfiú, miért ne? Soha. A vihar és a hascsikarás fölött pedig ott lebegett a rokon asszony tésztahegyet formázó alakja, szájából villogó aranyfoga, megvető hanghordozása, nézése a magasból, a gőgös kegy, mellyel éppen csak eltűr otthonában – a vécekagylóban mostad lázas szégyennel nadrágotat, hiába, és mert megtörtént, amúgy is hiába, mi ez a rettenetes bűz?, fintorgott a tésztahegy, nem te árasztod ezt a bűzt?, hol az isten valagában jártál?, és makogásod, hogy fürödtél a Dunában, hogy ott, és lázas buzgóságod, ahogy ruhát cseréltél és mostál, mostál, a mosdószappannal mostál, de így sem tudtad eltüntetni napokig a rossz szagot, és a kezdeti öröm is szétfoszlott este, mikor a tésztahegy lefekvés után így szólt töpörtyűfejű férjének, te, ez a bamba összeszarta magát, fejedre húztad a takarót, és kívántad, hogy otthon lennél már, csak haza, haza, csak el innen, el, és düh fojtogatott, hogy nem sikerült, lelepleződöttél, önmagad szaga undorral töltött el, lenn voltál, mélyen, egy sárga gödör alján; még ma is szenvedés, az is marad, nem lehet, nem is kell elváltoztatni – ugyan mivé? S ráakódnak a

legsötétebbek, hogy ilyen a halál, ez maga, a romlott ürülék szaga, a megroppanás.

Hogyan kell csinálni papírkígyót? Ülsz a hetes autóbuszon, állsz egy búzfolyónál, fekszel az Adria-part forró kövein, vitéz Berta és a névtelen kavics összetalálkozik – a szereplők mind szóért kiáltanak. Nekirugaszkodom.

A porcelánszoknyás lámpának rugaszkodj – nem egy kóbor katona ütötte le puskatussal negyvenöt tavaszán, hanem egy kóbor orosz katona ütötte le puskatussal negyvenöt tavaszán, mikor meg akarta erőszakolni anyádat; napokig járt hozzátok, ült a viaszos vászonnal letakart konyhai asztalnál, ült némán, könyökölt, evett és ivott, nézte anyádat, aztán a harmadik vagy negyedik napon, mikor újra megjelent és ült és nézte anyádat, aki harminckét évét fekete berlinerbe, vastag gyapjúharisnyába, klumpába próbálta rejteni, de hiába, mert a katona ült, könyökölt, nézett, és egyszer csak felugrott, téged karodnál fogva bependerített a szobába, a szalmasárga bútorok közé, homlokával nekiütközött a mélyen lelógó lámpának, s akkor a vállán lógó fegyver tusával, egy hirtelen és széles mozdulattal leütötte a porcelánszoknyás lámpát, ripityára zúzta, szétrobant az egész, finom porcelán- és üvegcserep havazott fejedre, válladra, a katona rád vágta az ajtót és anyádnak ugrott kinn a konyhában, te csak álltál a szobában, bútorok zuhanását hallottad, anyád sikoltozását, aztán csöndet; reszketve nézted a lámpa romjait, nem te voltál, erről nem tehetsz; a katona feje úszott el a függönyös ablak előtt, sietősen lépkedett ki az udvarból, és a végtelenbe döfő acélsínek között elindult az erdő irányába, a puskáját keresztben, a hátára dobta, láttad, erősen figyeltél, de mozdulni nem mertél, a kutya szűkölt az udvaron, aztán valahonnan messziről fölhangzott anyád sírós kiáltása, a nevedet mondta, többen is, az állomásfőnök, Lőrincz úr és a felesége kiáltották a nevedet, és te nem értetted, hogy mi ez a bújócskázás, fejedre és válladon a könnyű porcelán- és üvegtörmelékkel óvatosan kiléptél a körből, ki a házból, az udvarból, megláttad őket, megláttak, az állomás előtt álltak, anyád futva megindult, te is rohanni kezdted, hol van?, hol van?, lihegve álltak köréd, húzódjunk be innen, mert leszed, mindannyiunkat leszed, remegett Lőrincz úr, leszed bennünket

egyenként, hol van?, hol van?, ki hol van?, a katona!, elment a katona!, láttad?, láttam!, a sínek között, az erdő irányában. Nem bírt anyáddal a katona, határozatlan volt szegény, a lámpát leütötte, de anyádat nem merte, nem tudta, nem akarta, ráfogta ugyan a puskát, de amikor leengedte a csövét, anyád ellökte, bútorok dőltek, birkóztak, kiszabadult anyád, rohant, várta a lövéseket a hátába, aztán zokogva nyögte az állomáson Lőrincz úrnak, hogy a gyerek, ott maradt a gyerek, megöli, most lelövi, jaj, szétdarabolja, a puskán szurony volt, és Lőrincz úr nem mert az őrházhoz közelíteni, ez leszed bennünket egyenként, leszed, félték, hogy visszajön, pedig akkor hol volt már a katona, árkon-bokron túl; nem jött, téged hősként ünnepeltek, hallgattál, és a porcelánszoknya meg az üveg-cilinder nyakadba szakadó viharát érezted, mintha bombáztak volna, és meghasad az ég, csak később eszméltél, hogy a felnőttek mit beszélnek; tudod, hogy az a katona bosszúból, mert nem sikerült anyádat legyűrníe, szétloccsanthatta volna a fejedet, éppen úgy, mint a lámpát? Lőrincz úr magyarázta el neked, hogy tudd már, mi történt veled, és hol élsz, nagyfiú vagy már, te gyerek, de nem hitted, sohasem hitted, azóta sem, ma sem, holott tudod, hogy megtehetette volna, szegény katona, szegény anyád és szegény Lőrincz úr, a sógorát ott verték agyon a falu szélső házánál, hallották éjjel, ahogy kiáltozott, ne bántsatok, édes jó testvérek, ne bántsatok; részeg, szökött katonák voltak, Lőrincz úr sógora vezette el őket a pincékhez, jött aztán a járőr, három komor, lóháton ülő géppisztolyos, Lőrincz úr eljátszotta nekik a jelenetet, jajgatva fetrengett a földön, a lovasok nézték és hallgattak, aztán elmentek; a Rinyánál állt a front, az erdő tele volt szökött katonákkal, bolgárok, oroszok, magyarok, németek, szerbek, usztasák, partizánok, csetnikek, rablók, rémek, csendőrök, kísértetek; éjszakánként vihogva fütyörésztek a golyók, egyik talán a mi katonánkat is eltalálta, vagy nem találta el, vagy később találta el, mikor visszatért az egységéhez, csatlakozott a többiekhez, elesett Nagybjomnál negyvenöt tavaszán, ő és még kilencezerkilencszázkilencvenkilencen, nem loccsantotta szét a fejedet, emlékezhetsz rá, emlékszem. Meg kell értened: apádat a fronton, a katonát a konyhában. A kezdeményezőit

keresd. Hátrálj vissza a kezdetekig. Hova? A sötétség kaotikus méhébe? Csüggesztően tehetetlen és tudatlan vagy, visszafelé és előre egyaránt; a néma katona ott ül benned, ül és néz és meghal a nagybajomi akácerdőben.

Örülj, van egy papírkígyód és hajtja a meleg, örülj. Örülök. Én sokat örülök. De beszéljünk inkább a szikrázó kövekről – mikor meggyulladt a tapló, igazán örültél. Állsz a hetes autóbusz megállójában, a Népstadion út és Thököly út sarkán, az utcák kimetszik helyedet, nyár van, nyár eleje, nyár vége, ősz eleje, érzed a parázsló tapló szagát. Egy *Trafik, bazár, játék* feliratú bódé előtt állsz, szemben a civilizáció kicsi szemétdombjával, praktikus kellékek és olcsó magakelletések ezernyi kacatja rikolt rád a lilára festett, tyúkólra emlékeztető, drótráccsal fedett kis házikóból, ahol egy törpe, savószemű asszony üldögél a cipőfűzők, szipkák, matricák, levlapok, rágógumik, reumatapaszok, tollaslabdák, műanyag géppisztolyok között, és a bazári rövidárukkal tömött, rózsaszín kis szörnyetegekkel, hajcsattal és körömlakkal zsúfolt ketrecből kinéz, elnéz a fejed mellett, a villamos felett, oda néz, ahol a Népstadion út rozsdásodó lombjai között megvillan az ég. Hozzászelídülsz, ráalvadsz lassan, évek óta látod, szinte megszereted a savószeműt és a tyúkölat, a ganészerű mocskot – itt élek, ezt nézem, ez néz, ez vagyok, de nem, de igen – oligofrén műanyag kacsát, eszelős pléhjelvényeket, biztosítótűt, kölnit, a kártyákon látható szegény meztelen nőket: kipreparált hónalj, kifordult vagina, a harisnyatartókkal fölszerszámozott combok között világosság, hideg anatómia; az Adria-parton is ott járkálnak körülötted a bódé kártya-női: hüvely-stadion. Vissza inkább a sötétségbe. Odafordulsz a társasághoz: ki tart velem?

Az erdőn át. Hol volt, hol nem volt egyszer: tízéves?, tizenöt? Füttyörészett, hogy ne féljen. A szekerek vájta földúton ment, a köves út mellett, ismert minden bokrot, fát, hepehupát, fordulót, és mégis. Vagy éppen ezért? Volt egyszer egy ember, szakálla volt kender, fölmászott a fára, leesett a sárba, két kutya húzta, a harmadik meg nyúzta, Sári néni megsiratta; ezt még a nagyanyjától tanulta, Mária nagymamától; a Fekete Királyt viszont jól ismerte, a Fekete-hegyekből jött le éjszakázni a kálmáncsai erdőbe, csetnikek és usztasák kísérték, elsenese-

dett fatörzs volt a teste, mint a pusztán lezuhant amerikai bombázó halottaié, de háromszor, négyszer akkora, és nyiszorgó-nyekergő hangon nevetett, a fényes bőröndzárak, a kézzel hajtott vasúti kocsi, a padlásfeljáró hangján, kotyogott a gégeje, bort bugyogó üveghébér, egy páncélos lovag különben, fején kormos sisak és békahideg karmok, véres nyírfaujjak tolódnak ki a sittyegő kabátszárból. Ment a fiú és látta. A Fekete Királlyal nem volt tanácsos ujjat húzni. Füttyörészett és történetekbe bonyolódott, hogy teljen az idő. Egyszer a búcsúban fölült a motoros ördöghintára, a templomkert fölött repültek a láncosarak, hányni kezdett, leállt a hinta. Egyszer a vasárnap délelőtti misén elkalandozott, s mert mindig mondta magában a pap latin szövegeit is, az áhítatos csöndben megszólalt helyette, tökéletes hanglejtéssel, harsogóan, és akkor mindenki fölkapta fejét a templomban és ránézett; a falu népe mély, zsongó-hörgő hangot ad, a pap oldalról, egyetlen pillantással átdöfi a mellét, ő leroskad, a falu bugyborékolva nevet, a kántor végre megnyomja a harmónium billentyűit és dörögve rámondja: Ámen... Ment a tízéves, a tizenkettő, a tizenöt, vitték a szivacstalpú városi cipők csöndesen, az ötvenes évek galambszürke csőnadrágjának szárai, kezében nyikorogva nevetett a fényes bőröndzár, vállát sportszatyor húzta, kockás, ment, beért az erdőbe, a lombok hullámverése körülfogta, elragadta, szájról szájra járt a hír, hogy itt van, jön, megtudta ezt a Fekete Király, az út letért a sötétben, kanyargott vele, fordult, fordult a papírkígyó, s befutott egyenesen a zsúpfedelű birodalomba, disznószagú házak, ólfalak, létrák labirintusába, az angolpark közepén villogó kastélyba, ahol Mária nagymama egyszer volt, hol volt és hol nem volt belső szobalány volt, lugasok alá érkezett, álarcosok forgatagába, bálba, éjszakai, szüreti multságba, egy cölöpvár döngölt termeiben, egy birkaistállóban járt, néptelen, holdsütötte folyosón, kísértetházban bolyongott: mit keres itt? Mi hozta ide? Ki akarja ezt? ... Most persze hallgat az egész társaság, némán hever mind a tengerparti kavicsokon... Tört szalmában lépkedett, nehéz gyapjúszagot szívott a tüdejébe, a homályban föltárult előtte a birkaakol belseje, lenyomta az irdatlan rézkilincset, belépett. Most megpillantja. Női ruhák

suhogását hallotta. Most megtudja. Megnézi. Több és nagyobb, talán rettenetesebb is mindennél, amit látott és tudott már. Megnézni, ez volt minden vágya, kíváncsisága, reszketése. Megnézni nyugodtan, hosszan, szemben állni vele, teljesen szemben, nyíltan. Nem szexuális kíváncsiság vezette, nem erotikus erő, nem kamasz-kéjvágy, az egyesülés állati-isteni má-mora, nem – a középpontot kereste, és érezte, hogy az a középpont, oda zúdul kívülről is minden erő, a tűz lakik ott, s az egyszeriben megoldja és megvilágítja az életet, megmondja, választ ad az egészre, a kezdetre, egyetlen fókusz, forrás, látató, kozmikus szem, melynek mélyébe tekinteni csak a bátor tud – bátornak érezte magát, erősnek és szomjasnak, zizegett lába alatt a gyapjúszagú szalma. Szemközt jött, megállt előtte a földből sarjadt nő. Mezítlábas, sokszoknyás, sima homlokú. Barna-kék-fehér fodrokban omlik le bő ruhája, karján, a csukló fölött visszahajlik. Hasa domborul, mint a dagasztóteknő. A meztelen ölet akarja látni. Az asszony, a földből való, most leguggol és széttárja térdét, fölhajtott ruháját, hátrahúzza a fodrokat –

Fölriad: mi ez?, hol vagyok? A függőleges, gyöngyszürke sziklafalon, fönn – növényi perem. Följebb a mediterrán ég boltja, kapaszkodik föl, csak föl, még mindig föl, s fordul valahol – háta mögött a tengerrel egybecsukódik: kagyló. A közepén ül, valami ujj kopogtat a héjon: itthon van? Válaszoljon! Ciprusok odább, elszórtan és sötéten, szemben a kikötővel, hallgatnak a hegyoldalon. Hallgat ő is. Távoli visszhang: fölmászott a fára, leesett a sárba. Az öböl fölött alacsonyan és közepen zeppelininforma felhő vesztegel. Könyökére dől, már otthon van (még itt van, már ott van), áll a Thököly út és a Népstadion út sarkán, a tyúkketrecbazár előtt, a hetes autóbusz megállójában. Szemetet sodor lába előtt a szél, a Városliget felől érkezik, csapzott szárnyakkal röpül, alacsonyan, befordul jobbra, át a zebrán, rózsaszínű porfelhőt kavar a Keleti pályaudvar irányában, jajongó, kovakő-szagú homályt – forgat, forog.

BEZÁRTAD A TYÚKÓLAT?

A tyúkólat nem zártam be, jön a róka, pofájából hullik a véres toll, jön a menyétasszony, megfojtja az alvó baromfit, vérét kiszívja, elmenekül, üldözzük a farakások között, egy vadász kellene ide, de azok csak a nyulakat pufogatják, a tyúkok egyre fogynak, viszi kánya, megeszi disznó, lecsapja vércse, most a menyétek is, a gyeptéglával borított tyúkólba behallatszik a róka ugatása, a meleg homályban, ebben a tetves bűzben az ér tompa lüktetése, a tüzelő taréj, a földbe mutató csőr és a sárga pikkelyes harisnya nem feltűnő, tompaságuk a magyarázat, beleiket a macskák, kistányérba a vért, májukban lencsényi kavicsok, zúzájukban kaparékkövecskék, nem zártam be a tyúkólat, jön a menyétasszony és a menyétember, kicsi, fényes, fekete orr, ideges bajuszkák, gömbölyű kalap, sarlós körmök, túffényes fogak, késköszörülés téglavörös kövön, szíjon borotvafenés, elvágólag, visszamenőleg, emlékeztető gyanánt: bezártad a tyúkólat? Nem zártam, baglyok, denevérek uralkodnak, a tyúkvályú fekete vizében vörhenyes hold, kertajtó vasa, fölakasztott kaszapenge, cikkantak apró tűzbogarak a gyöpben, kotorászott a menyétasszony, dőlt a kőrisfa törzse hanyatt, vérzett, ragacsos tenyeremet hova dörzsöltem volna, beledörzsöltem; repülők, vércsék, vadásszatok a galambokra, róka jön, tyúkot elviszi, pofájában tollak, vérét kistányérba, leöntjük forró vízzel aztán, sárga harisnyája egy rántással, fazékból a láb, sárgarépa, krumpli közül kiáll, a tollat meg szemétre, csákómba, majd a kakaséból; bezártad a tyúkólat? Nyálazd meg a zsebkendődet, hogy nézel ki?, mintha malacos göbéket szoptál volna, mutasd magad, gyere ide, fordulj, közelebb, az inged is csupa mocsok, mi ez?, mit csináltál magaddal?, ne vinnyogj, tartsd ide, egyenesen, tessék, nyálazd, úgy, micsoda mocsok, ne fordítsd el a fejed, ne fordítsd el, én még ilyet nem láttam, mit ettél?, mi ez a mocsok?, valami lekvár vagy mi a szakramentom, na, nyálazd meg, mint egy disznó, mi vagy te, disznó?, csupa szutyok, ne rángasd a fejed, fújd ki az orrod, fújd, még, még; bezártad a tyúkólat?

Nem zártam be a tyúkólat, jött a menyétmenyasszony, fekete kalap a feje búbján, fényes kis orra reszketett, hangtalanul elvégezte, a tyúkok álmukban is kurrognak, hajnal felé tompa rikácsolások, mély torokhangok bugyborékolnak az ólak, fészkek és rejtekek mélyéről, padláslépcső kopog, a rongyos kosarak, mosóteknők, lisztesládák rémei még harapnak egyet, nem zártam be a tyúkólat, de azt mondtam, hogy bezártam, a vaspántot nem hajtottam rá, nem löktem be a vaspálcát, a vaslakatot nem kattantottam rá, a kulcsot nem vettem ki a lakatból, vérengzés volt éjszaka, öleltem vánkosomat, zománcos tálban disznóölő kés zörgése, bárdvillogás a konyhaablak kísértetfényében, lucskos alomba hemperegtek, paták törték a földet, a galagonya tüskéin bőrszőrcomók lobognak, bezártad?, nem zártam, mászik a zár, páncélos bogár, dugd a lábad, tartsd a kezed, add ide az ollót, idd meg a tejet, tedd le a kést, fújd ki az orrod, bezártad?, nem zártam, mezítláb voltam, szárnyai ott suhogtak a ház fölött, álltam, néztem, fölnéztem, visszamentem, mondtam, beszélgettek, ettek, úristen, hogy nézel ki?, mutasd, nyálazd meg a zsebkendődöt, háromkor ébresztő, fedtesd le a gyereket, fölhúztad az órát?, lehozom a kaszanyelet, tedd be a szalonnát, a moslékot majd reggel, kösd be az ujjad, fölszúrom, dehogy szúrod, mosd meg a hátamat, bezártad a tyúkólat?

Hát anyád?, küldd ide anyádat, nem hallod?, szólj anyádnak, mondd neki, hogy pénzt adok, nem hallod?, süket vagy?, szólj apádnak, nincs itthon apád?, nincsenek itthon?, egyedül vagy itthon?, hol vannak?, aratnak?, mikor jönnek haza?, nyisd ki szépen az ajtót, iszok egy kis vizet, látom, van a kúton pohár, ne szaladj el, te, hallod?, hogy hívnak?, mi a neved?, ez süket, tiszta süket, akkor szard össze magad, ezt érted?, mit gatyázol azzal a gyerekekkel, gyere már, ne pofázz bele, te ne pofázz, mit akarsz vele?, egyedül van itthon, na és ha egyedül van?, fogok egy tyúkot, ha meg lennél marhulva, nem látod a dögnagy kutyát?, milyen kutyát?, innen látom, te féleszű, ott áll, és nem látja, csak pofázik, ne pofázz, te ne pofázz!

Fölkelsz, kiengeded a tyúkokat, megiszod a tejedet, délben eszel lekváros kenyeret, almát is ehetsz, aludttejet is ehetsz, amikor harangoznak, megeteted a disznókat, előbb a göbének

adsz, a piros vödörrel, aztán a kicsinek a nagy lábospól, a kaput nem nyitod ki senkinek, a kutjának vizet adsz, a göbére vigyázol, megeszi a csirkéket a göbe, a csirkéket ne engedd a göbéhez!

Ha ez így megy, a csirkéből egy se marad, ma három, tegnap kettő, azelőtt is egy, már csak tizenketten vannak, mondtam, hogy ne ültess aratásra, átkozott róka, itt van a kukoricásban, szólni kellene valami vadásznak, milyen vadásznak?, itt eszi a rosseb őket minden vasárnap, elhordja a csibéimet az átkozott, előbb a csibéket, aztán az anyjukat, tavaly a kakasomat is elvitte, lehet, hogy nem is róka, hanem menyét, menyét?, menyétasszony, miért asszony?, mert az, hallottam a rókát ugatni az éjjel, miért nem szóltál?, miért szóltam volna?, odadurragtattam volna a krumplis puskámmal, te mafla, ezt a lábamat átteszem, a gyerek alszik?, persze hogy alszik, a tyúkólat bezártad?, a gyerek bezárta, azt mondja, hogy jött két ember, nekem is mondta, hogy be akartak jönni, képzelődik, tyúkot akartak fogni, mondom, hogy képzelődik, nem képzelődik, hát én nem tudom, inkább fél, mitől félne?, nem szeret egyedül, kibírja, föl húztad az órát?, ne szoríts annyira, így jó?, jó.

A TÜSSZENTŐ KIRÁLY

Nevezetes hely volt, annyi bizonyos, ahol a történesek eleve jelentősebbek, ahol a szereplők méltán érezhetik tetteik súlyát, és a figyelem serkentő hatása alatt a legjobb formájukat mutathatják – éreztem én ezt akkor is. Több mint két évtizednek kellett eltelnie mégis, hogy ez a jelentőség – visszafelé nézve – tényként tűnjön fel előttem. Dr. B., aki ötven évig, 1920 és 1970 között dolgozott a községben, és tüdőgyulladásaim, súlyos kanyaróm orvosa, szódásüvegcserepektől szabdalt talpam összevarrója volt, ez a dr. B. most összegyűjtötte az onnan származó, ott nevelkedő „jeles emberek” adatait, és barátilag elküldte hozzám. A dokumentum nemcsak azért páratlan érték számomra, mert égi jelként megerősít tétova keresgélésemben, és fölfrissíti emlékezetemben a régi időket, mikor színjátszó csoportunk egyre-másra mutatta be a mesedarabokat, hanem azért is, mert új bizonyságokkal szolgál, más nézőpontból láttatja velem az időt és a helyet. Mennyivel biztosabb így a talaj a tüsszentő király lába alatt is, hogy tudhatom, lám, a római pápa levéltárában elfekvő magyarországi „pápai tized-jegyzék”-ben már az 1332–35-ös években szerepel a község, s mi több: plébániás hely már akkor is! S mindezt talpam összevarrójának közvetítésével tudom meg, de voltaképpen a falu akkori plébánosának, egykori gyóntatómnak fáradhatatlan kutatómunkája révén, mert ő volt az, aki minden szabad idejét feláldozva kinyomozta ezeket a tényeket. Ugyancsak az ő bűvárkodása folytán tudhatom, hogy a község egyik török birtokosát Juszuf Bin Musztafának hívták, és az 1581. évben uralta a falut, míg az 1600. esztendőben birtokló úr neve Köcsök Zachim, a környező puszták urai pedig Kamber Basa, Ali Ispálya és Recsep Ispály. Igazán nincsen szükségem különösebb erőlködésre, hogy az 1950-es esztendő történetének erővonalait meghosszabbítsam Juszuf Bin Musztafa házáig, és úgy érzem, hogy Kamber basával együtt ő is tapsol nekem, mikor a Schindler-féle vendéglőből átalakított kultúrházban, zsúfolt nézőtér előtt harsogva kérdezem a csillagszemű juhász-

tól, hogy miért nem mondja nekem a rettenetes erejű tüsszentés után: „Egészségére, felséges király uram!”

Míg a csillagszemű juhász konokan hallgatott trónom lábánál, és várta, hogy a gonosz poroszlók a tömlöcbe vessék, addig az udvarmester körülötte ugrált hosszú gólyalábakon, és ez is igen nagy tetszést aratott, mert a nyolcadikos Cakó Sanyi, aki az első próbáktól kitűnően dolgozott, amúgy is az iskola legmagasabb és legerősebb tanulója volt, de gólyalábakra állva, csúcsos udvarmesteri süvegében valóságos égimeszelővé nyúlt, feje súrolta a színpad közepén lelógó maxilámpát. Cakó Sanyi ugrálását az apró termetű, rúzsos szájú, új tanítónő, Csányi Kató vezényelte a színpad oldalsó ajtajából, aki a darab betanításában is oroslánrészt vállalt, Cakó Sanyi szerint csak azért, hogy daliás csapatvezetőnk, Stáhl Dénes közelében lehessen; firolja Dénest a nő, mondta Sanyi a vécében, cinkosan vigyorogtunk, pedig egyikőnk se tudta, hogyan lehet valakit firolni, talán Sanyi se, de a kifejezést ismerte, legalábbis hallotta; Sanyi traktorosnak készült, sokat forgolódott a gépészek között, tudott motorozni, és nemcsak a legmagasabb és legerősebb volt az iskolában, de neki volt a legnagyobb farka, megmutassam a farkamat, kérdezte aznap délelőtt a vécében. Minderre azután került sor, hogy Cakó Sanyi kijelentette: Csányi Kató firolja a csapatvezetőnket, pedig itt van ő, és ha Kató akarná, az ő farkát is bevehetné; kényszeredetten és rémülten röhögtünk, a csillagszemű juhász és én és még néhányan, Sanyi meg azt gondolta, hogy hitetlenkedünk, ezért gombolta ki a nadrágját és az udvar sarkában álló, kívül rozsdavörös, belül olajzöld vécé közös terében, a kátrányos fal előtt tenyerébe kapta megmerevedett farkát, és megmutatta, hogy mi történne, ha Csányi Kató engedné. Néztük a gólyalábakon ugráló óriási Sanyit, láttuk Kató integetését, hogy merre forduljon, hova tartson, és a vécébeli jelenet egyszerre hihetőnek és kikerülhetetlennek tűnt fel előttünk, a közönség tapsolt, dühögött a „hogyan volt, hogyan volt”, Sanyi Kató intésére megismételte a gólyaláb-táncot, s hogy én se maradjak ki a jelenetből, hatalmasakat tüsszentettem közben, ami újabb és újabb derűtséget keltett, tombolt a terem, az egész királyi udvar, Kamber basa és Stáhl

Dénes, a fellépésre váró vonósnégyes tagjai és Juszuf Bin Musztafa. Egyetlen mámorban úszott mindenki – talán csak Czuni tanár úr pengette halkán, fülét a húrokra szorítva, különös, szürke szemével sehova sem nézve, a hegedűjét, s persze a csillagszemű juhász is hallgatott konokul, várta a poroszlók érkezését.

Az előadásnak óriási sikere volt, a három főszereplőt, a juhászt, a királyt és a királylányt vállon vitte le a nézőközönség a színpadról. Az est további részében fellépett még a községi vonósnégyes is, melynek dr. B. mellett Czuni József református kántor és karnagy, továbbá Gorombay Károly gyógyszerész és Pattantyús Győző pályamester volt még tagja. Szerepelt továbbá az újjáalakult dalárda, vagyis az énekkar, melynek ez volt a bemutatkozó estje, ekkor indult meg azoknak a sikereknek a sorozata, mely az 1956 májusi szerepléssel tetőződött a kaposvári színházban, ahol az akkor már zenekarral kiegészült énekkar – Czuni József vezetésével – megyei elsőként hagyta el a terepet. Ez a bizonyos 1950-es fellépés persze csak részben volt új kezdeményezés, hiszen a községben már 1928-ban megalakult a Dalos Egylet, és annak is Czuni volt a karnagya. A közönség soraiban és az énekkarban is jócskán akadtak még a régiek közül, akik jól emlékeztek a Dalos Egylet 1929-es győzelmére, amikor a dunántúli dalosversenyen második lett, és egy gyönyörű ezüstserleget nyert a kórus, és emlékeztek az 1930 pünkösdjén tartott zászlószentelésre is, melyhez fogható népünnepély nemigen volt a községben. Múlt és jövő, az emlékezés képei és a kibontakozás tervei találkoztak azon az estén a Schindler-féle vendéglő nagytermében, a vonósnégyes és a kórus hangjaiban, a király tüsszentéseiben, de még a farsangi bál vidám, álarcos kavargásában is, mely a késő éjszakába nyúlott, és odacsalogatta a vidék jeles embereit, a rendőrőrs új parancsnokát csakúgy, mint az alsó-dunántúli lötenyésztő egylet volt elnökét, a tanítói kart, a tűzoltótestület vezetőségét, a világi és az egyházi hivatalok tisztségviselőit, Kamber basát és Juszuf Bin Musztafát. Az asztalokkal sűrűn telerakott teremben Horváth Bandi, a milánói aranyérmes, a Szmírnát, Konstantinápolyt, Afrikát bebolongó hegedűvirtuóz zenekara muzsikált, a táncteremben meg egy fiatal kaposvári

együttes játszott (dob, szaxofon, harmonika) – még énekszám is volt, az új és fiatalnak mondott postamester és a felesége énekelt egy mulatságos duettet a részegségről.

A csillagszemű juhász szerepét Biacsi Gyuszi, a község egyik borbélyának félárva fia játszotta, vékonycsontú, göndör hajú fiú, nálam egy fejjel alacsonyabb. Egy időben nagyon jó barátok voltunk, ponyvaolvasó korunkban sülve-főve együtt jártunk, és kétszemélyes bandát alakítottunk. Gyuszi apja nemcsak a borbélykodásból élt (szegényes üzletük volt, kevés vendég járt rendszeresen a hajlott hátú Biacsihoz), az olló és a pamacs mellett Biacsi alkalmanként kezébe vette a mázolóecsetet is, és ő szervezte a környéken a selyemhernyó-tenyésztést, ami elég fáradtságos és felelősségteljes munka volt akkoriban, mert a hernyóselyem éppen olyan becses nyersanyaga volt az országnak, mint a gyapot. Gyuszi meg én irányítottuk az úttörőcsapat hernyóállományának nevelését is – a hernyókat az igazgatói lakás két üres szobájában helyeztük el. Abban az évben már az alacsony, kissé kövérkés, kontyos Móhrné volt az igazgató, s mivel gyerekei kollégiumban laktak, a férje pedig eltűnt a háborúban, megengedte, hogy a hernyókat beköltöztessük a lakásba. Volt ebben valami áldozatos alázat is Móhrné részéről, aki csendesen emésztette magát férje után, és mindennap ott térdelt az iskolával szemben levő katolikus templomban Móhr Kálmán visszatértéért imádkozva. Az eltűnt férj elő is került egy szép napon, alig egy héttel azután, hogy a hernyók beköltöztek. Móhrné bosszús volt a véletlen fintora miatt, de öröme látni sem engedte elégedetlenségét, úszott a boldogságban, a hernyókat se bánta. Később tett csak néhány epés megjegyzést az összemocskolt falakra, melyeket festés előtt le is kellett kaparni, de az már nem is ő volt, hanem egy másik Móhrné, egy hangosan beszélő, rövid hajú, kemény asszony, aki tájára se megy a templomnak, de teljes erővel veti magát a mozgalmi munkába, és néhány hónap alatt nagy tekintélyre, hatalomra tesz szert a községben. Móhrnétól még Cakó Sanyi is tartott, pedig neki már nem sok vesztenivalója volt akkor, várta a gépállomáson a traktor, az ismerős társaság. Szüleink is tartottak Móhrnétól, különösen egyik iskolai beszéde után, amelyben az összehívott szülőknek a nevelésről, az

egyenlőségről beszélt, hogy a gyerekek között nincs különbség. Ha lefektetnek a kocsiútra tíz meztelen újszülöttet, mondta Móhrné szikrázva, senki sem tudja megmondani, hogy melyik szegény vagy gazdag. A szülők dermedten hallgattak, dehogyis mertek ellentmondani, szörnyű, gondolták borzongva, Móhrné képes lenne meztelen gyerekeket a kocsiútra fektetni.

Jeles napon, Móhrné nagy korszakának delelőjén volt A csilagszemű juhász bemutatója, sikerének titkába az alkalom rendkívülisége erősen belejátszott, ez érthető. A Dalos Egylet 1929-ben olyan híres, hatvan-nyolcvanfős kórusokat előzött meg, mint a kaposvári, pécsi, kanizsai, győri, szombathelyi, veszprémi, és ha a kórusok nem is azonosak a városokkal, azért ez némi viszonyítási alapot adhat bárkinek a harmincas és az ötvenes években aratott diadal nagyságát illetően. Ha ehhez még odaillesztjük dr. B. adatait, aki végig buzdítója volt a kollektivitás eszméjét fényesen igazoló dalárdának (az 1929-es versenyre készülve saját kezével varrta fel a tagok egyensapkájára a lantjelvényt); ha emlékeztetünk a dalárda jeligéjére: „Szebb jövő reménye lelkesít – összetartás erősít!”; ha felidézzük a zászlószegek nyilvános beverésének lélekemelő szertartását, a vendékként szereplő kaposvári iparosdalárda számaint, s végül figyelmünk előterébe állítjuk a tárgyias ténnyt, hogy a zászló selyemszalagjait mint zászlóanya ma is őrzi dr. B. felesége – ha mindezt megtesszük, s még a tüsszentő király élményeit is engedjük szóhoz jutni a merengő latolgatás kedvesen csobogó perceiben, megeshet velünk, hogy a helytörténet tarka szöttezésben egy másik történet mintáit is megpillantjuk. Az énekkarnak – felesége unszolására – Móhr Kálmán is tagja lett, de különben visszahúzódó életet élt, riadt tekintetű, hallgató ember volt (lett) Móhr, 1951-ben ő tanította nekünk az orosz, furcsán őszült a haja, elől még teljesen fekete volt, hátul meg egészen fehér, a bal arcán, a fülétől az álla közepéig égővörös forradás húzódott, mely a rövidre vágott, sűrű szakállon is átderengett. Ritkán láttuk vidámnak, de azon az estén a tüsszentő király haragját és Cakó Sanyi gólyalábas ugrálását ő is hangosan nevette. Ott állt a bal széken, egy ablakmélyedésben, a térdét csapkodó Juszuf Bin Musztafa közelében.

Aztán megjöttek a poroszlók, és parancsomra körülfogták ezüstös fóliával bevont alabárdjaikkal a csillagszemű juhászt, és úgy elvitték, mint a sicc, meg sem álltak vele a feneketlen, fekete tömlőcig, amely persze a színfalak mögött volt, vagyis a nézőközönség képzeletében, s persze nem is volt feneketlen, hiszen a csillagszemű – lányom közbenjárására, az igaz! – visszatért a rabságból a szabadságba, a Schindler-féle vendéglőből átalakított kultúrterem színpadának maxilámpás fényébe, s mire elvette feleségül a királylányt, már vége is volt a darabnak, jöhetett a vonósnégyes és a kórus. Juszuf Bin Musztafa a térdére ültetett, és azt mondta: „Csak egy-két évvel lennél idősebb, gyerek... most úgy berúgathatnád, de úgy...” Móhrné rosszállóan figyelte Juszuf kedveskedését, összevont szemöldökkel méregette turbánjától a papucsáig, s talán azon töprengett, hogy ez a Juszuf miért nem került még kuláklistára, mikor sokkal nagyobb a vagyona, mint amekkorát a kis Schindler valaha elképzelhetett volna; igaz, a vendéglőre szükség volt, kellett egy kultúrház a faluba, s még abban is volt valami igazság, hogy Schindler rendszerellenes agitációt folytatott, ezt tanúsították is a rendszeresen ott borozó tagok, akik sohasem itták le magukat annyira, hogy föl ne fogják a célzatos mondatok értelmét, arról nem is szólva, hogy egy alkalommal a rendőrőrs új parancsnoka is jelen volt, aki tudvalevőleg gyomorbajos, és ezért soha nem iszik egyetlen kortyot sem.

A kórus számai után megkezdődött a mulatság, de a színpad lehúzott függönyei mögött, a ruhatár öbleiben tovább folytatódott a történet. Cakó Sanyival bebújtunk a díszletek közé, hogy megijesszük a lányokat, mikor bejönnek öltözni, ez sikerült is, a királylány úgy sikoltozott, mintha érte jöttek volna a poroszlók. Kimásztunk az ablakon, és az udvar felől jöttünk vissza a terembe, hol voltatok, dörrent ránk Móhrné, vécén, mondta Sanyi buzgón, és mentünk vissza a színfalak mögé. Egy óra volt, a báli hangulat a tetőfokra hágott, a rendezőség ekkor dobta be a postatiszték számát. A színpadi függöny elé álltak, a zenekar irányába, és elénekeltek egy kuplét. „Nem rossz – mondta Czuni tanár úr a szemüvege mögül –, kuplénak nem rossz.” Volt azért valami sértettség a hangjában, mert a közönség tombolt, most még erősebben tombolt; igaz, része

volt ebben a még fiatalnak mondott postatiszné mélyen kivágott selyemblúzának, oldalt felhasított szűk szoknyájának is; újra meg újra ismételték, a szöveg és a dallam bemászott a hallgatóság fülébe, szívébe, talpába; néhány részlete még most is itt van a fülemben, a postatiszné fölhasított szoknya meg a szememben, Móhrné szigorú tekintete rajtam, de azért nem áll meg a kezem, „Na tessék, maga megint részeg! Kicsit dadog, s alig lát! Párszor a pohárka fenekére nézett... Mondja, nem szégyelli magát? Maga már egy javíthatatlan kefekötő... Maga is mindig csak azt vallja, hogy szeszes italra rá se néz, de ha jön az éjfél, s a muzsikát hallja, megint iszik... s reggelre kész!”

Másodszor is bebújtunk a díszletek közé, de nem a lányok jöttek, hanem a rúzsos szájú Csányi Kató és Stáhl Dénes, Kató megfordította a zárban a kulcsot, Stáhl meg átkarolta a derekát, komikus volt, ahogy csókolóztak, mert Csányi Kató az átlagnál alacsonyabb volt, Stáhl meg magasabb, Katónak ágaskodnia kellett, Stáhlnak pedig hajolnia, kényelmetlen lehetett mindkettőjüknek. Stáhl tehát egyszerűen fölemelte Katót az ölébe, méghozzá úgy, hogy nagy tenyerével kosarat formált, abba ült Kató, két lábával átkulcsolta a férfi derekát. Stáhl fordult egyet-kettőt, aztán elhelyezkedett a biliárdasztal szélén, háttal felénk. Ettől kezdve nem sokat láttunk, csak a meggömbült, széles hátat, Kató lehunyt szemű arcát csapatvezetőnk vállán, és V alakban előrenyújtott, cipős lábait, melyek a postatiszték számának ütemére csúszkáltak előre-hátra a biliárd posztóján. Lélegzetünket visszafojtva figyeltünk, én aranypapírral bevont jogaramat szorongattam, de hiába volt minden erőlködésem, a díszletek erős festékszaga addig csavarta orromat, míg óriásit tüszentettem. Kató cipője megmerevedett a posztón, Stáhl pedig lecsavarta a lámpát. Megint az ablakon másztunk ki, és az udvar felől jöttünk vissza, de a színpadnak a tájékára se mentünk többet. Igaz, akkor már vége is lett a bálnak, egyik percről a másikra.

A postatiszné vetett véget a mulatságnak, még ha akaratán kívül is történt ez a vég, az ő hasított szoknya miatt verekedtek össze a férfiak egy lassúnál is lassúbb tangó alatt; a postatisztet leütötték, vér folyt, ing hasadt. Még szerencse, hogy a közelben tartózkodott a rendőrőrs új parancsnoka, aki gyorsan

felismerte a helyzetet, és előrántva pisztolyát, közvetlen közélről belelőtt a maximlámpába. Igaz, hogy a sötétségben néhány nőt és gyereket megtapostak, de a bálnak – és a verekedésnek – egyszerre vége lett, és néhány hét után senki sem emlékezett már a botrányra, csak a dalra és a színdarabra, a kórus és a vonósnégyes számaira. A történet folytatódott tovább. Még Cakó Sanyi is megbékélt az egyre határozottabb ténnyel, hogy Csányi Katónak sikerült befírolnia Stáhl Dénest. Igaz, ez csak kettőnk számára volt határozott tény, ez dr. B. adatai között sem szerepel, ami érthető is, hiszen titkunkat gőgösen őriztük, noha alkalomadtán sejtettük, hogy tudunk valamit, távoli célzásokat röptettünk fel, vigyorgtunk és legyintettünk. Egyszer Stáhl is meghallotta valamelyik célzásomat, a modellező szakkörben voltunk, Cinege II. típusú gépeinket építettük. Odajött hozzám Stáhl, nézte, ahogy dolgozom, aztán hirtelen a vállamra tette kezét. Azt hittem, hogy pofon akar vágni, de nem, csak a vállamra tette a kezét és azt mondta, mikor rápillantottam: „Haladunk, tüsszentő király?”

ANYARÖZS

„Haladunk, tüsszentő király?” – kérdezi tőlem, és ráérősen elindul az ablakpárkányon, mintha nem is volna más dolga. Na, még csak ez hiányzott, gondolom bosszankodva, de persze hiába tiltakoznék, megadóan hátradőlök hát, és elismerően nézegetem kopottas, szürkés-feketés-barnás-zöldes tollazatát, a sötét csőrt, a hegyes fülecskéket és a párkányon kopogó háromágú lábakat, no meg a körkörös szemeket, melyek most vidáman, szinte kötekedően csillognak; haladunk, nem haladunk? Verébnék mondaná a gyanútlan megfigyelő, ha nem lenne jókora lúdnál is nagyobb, így inkább óriásbagolyra hasonlít, bár testalkata fácánkakasra emlékeztet, csakhogy színtelen ez a kakas, és öreg, a szárnyai azonban erősek; ez az erő most nem látható, de tudható, én tudom, mert nem vagyok gyanútlan megfigyelő, jól tudom, ki ő, Czipó Antal ő, a sárga homlokú bolt tulajdonosa, nosza, gondolom, és most már kedvtelve nézegetem, de nem, ő vissza se néz, sétál csak le-föl, kopognak háromágú lábai, aztán hirtelen lefékez, megáll, fekete kalapját feje búbjára tolja, és rám szól érdesen: „Na, gyerek?!” Hát ezek a rászólások, ki szereti, én nem, de ő oda se neki, mi az, mondja, írogatunk?, persze, hagyom rá készségesen, miféle aztán?, kérdezi, múltakat?, azokat, holtakat?, lehet – torkot köszörül, mit mégis?, vállamat vonom, a Berta fiúról írj, te gyerek; Krecingerről írok, emlékszik Krecinger Jencire?, emlékszik a tenyerére, miért emlékeznék?, szól, és megigazítja fekete kis kalapját Czipó Antal úr, a madár.

Mekkora tenyere volt Krecinger Jencinek! Valaki meglökött a sorban, visszalöktem, belém csípett, a lányok vihogtak, „Gyere ide!”, intett Krecinger, amint belépett az ajtón. Hosszú kabátja kigombolva, nyakkendője lazán lóg, cipője fényes, egyik keze zsebben, hóna alatt a napló, csattanós pofont zúdít bal felemre, nagyobb a durranás, mint a fájdalom, „Helyre mehetsz!”, mondja, kemény és éles a hangja, de azért dallamos, átmettszi a csendet, húsz-harminc év meg se kottyán neki, most is tisztán hallom – hallja? Nem hallom, válaszol Czipó Antal úr, a madár. Persze, hogy nem hallja, bólintok, nem

találkozott Krecinger tenyerével, igaz? Kevés pofont kapott életében, öregem... Én szinte minden pofonra emlékszem, amit valaha is kaptam, még a csattanásokra is. Krecinger Jenci pofonjai másképpen szóltak, mélyebben, mint például anyám szaporán kereplő ütlegei. Talán csak Patay tanár úr tudott olyan telten zengő pofonokat adni. Pataynak ugyan kicsi, kemény keze volt, és mély hangja, Patay éneket tanított, szám-tant, Krecinger pedig tornát, földrajzot, Patay jövevény volt, valahonnan a felvidékről érkezett és egy esztendeig sem maradt meg Homokváron, Krecingernek meg apja-anyja, de talán minden őse homokvári volt, talán már akkor is laktak ott Krecingerek, amikor Juszuf Bin Musztafa, a török földesúr volt a legfőbb hatalom a faluban. Emlékszik Patayra? Nem emlékszik, persze, Patay az után érkezett. Az után, bólint Czipó Antal úr, a sárga homlokú vegyeskereskedés egykori tulajdonosa, könnyedén, mintha nem is volna jelentősége annak az az-nak és után-nak.

Patay kicsi, fekete ember, nagy golyószeme forog, csizmája tükörfényes, foga, ingének gallérja és kézelője vakító fehér, kucsmája koromfekete, a felesége meg nagyhajú, dúskeblű, hatalmas termetű szőke, fehér kendőkbe, berlinerekbe és prémekbe bugyolálva, hímzett szoknyája aransárga csizmáját veri, télen érkeznek, lovas szánnal, Patay hajtja a lovakat, nagy hó van, csengők a lovakon, tölciséreket formál a szél, Patay szeme villog, kis bajusza idegesen meg-megrándul, mint a menyétnek, ha tyúkvért szimatol, tátjuk a szánkat, mikor a menyétember és a menyétasszony bevonul, kiszaladunk az iskola elé, megérkezett az új tanító, neki is szép hangja van, ő is éneklí majd Krecingerrel együtt a kamarakórusban, hogy „Aa föld és a teen-ger...”, hajlítják, szépen vezetik a kantátát, a kövér Gálosról folyik a verejték, csomókba tapad túskehaja, Czuni tanár úr kopog, hogy valahol sántít a ritmus, hamis a dallam, kezdik előlről... Sajnálhatja, öregem, hogy nem hallotta a kamarakórust énekelni!

A Berta fiúról írj, mondja az öreg madár makacsul, de én se tágitok. Krecingerről írok, ő volt a HTC balhátvédje – abban az időben Homokvár környékén nem akadt hozzá fogható játékos, rettegetek tőle a jobbszélsők, ha Krecinger elindult, igyekeztek

gyors beadásokkal kitérni a párharc elől, de sokszor így is Krecingeré lett a labda, mert csodálatos érzékel helyezkedett, és fej-játékban egyszerűen verhetetlen volt. Szöglettrúgásnál lomhán előreballagott a tizenhatos sarkáig, mintha csak magafeledten nézegetné a helyezkedőket, aztán villámgyorsan előrerobbant, gyertyaszálként kiemelkedett a rátapadó bolyból, kopasz feje villogott a magasban. Alig volt mérkőzés, hogy ne fejtelt volna gólt, hívták Kaposvárra is játszani, de Krecinger nem vált meg a homokvári csapattól, s ez tovább növelte hírnevét – a mi szemünkben már-már legendás hősnek látszott; egyszer Biacsi Gyuszi azt mondta, hogy olyan ő, mint Alekszej Mereszjev, az egy igaz ember, és ebben volt is valami, túl a jó hangzáson, valami tartalmi azonosság, mely rajongásunkat táplálta; sajnos, Stáhl Dénes, az úttörővezetőnk nem értette ezt az összetartozást; Krecinger Jenci és Alekszej Mereszjev, te pimasz, ordította Stáhl, aztán lecsendesedve magyarázta, hogy Krecinger pajtás bármilyen kiváló tanár és labdarúgó, nem vethető össze Mereszjev... itt megakadt Stáhl, talán azt akarta mondani, hogy nem vethető össze Mereszjev pajtással, miért ne lenne vethető, gondoltam, Stáhl meg azt mondta végül, szóval: nem, és otthagyt bennünket; most adok csak igazat neki, Antalom, hogy újra láttam Krecingert, igen, nem vethető össze; igen, nem.

Hagyja már azt a Berta fiút, Antal, mert elzavarom a fenébe! Most Krecinger a téma, ez érthető, nem? Mi közöm a Berta fiúhoz? Semmi, az égvilágon semmi!

Erre aztán megsértődik, nem bírja, ha kiabálok vele. Pattantyús, a pályamester mesélte apámnak, hogy amikor elvitték, Czipó Antal egyetlen szóval sem védekezett, de azt többször is megjegyezte a házkutatás során, hogy nem bírja a kiabálást, nagyon kérem, mondta Czipó úr, ne kiabáljanak, nagyon kérem, hogy kíméljenek meg a hangos jelenetektől. Azok persze nem kímélték. A Berta fiú csípőre tett kézzel keringett Antal körül, és magas, visító hangon utasította embereit, hogy hol keressék az eldugott árut. Meg is találták. Pattantyús szerint Eperke, a felesége jelentette fel Czipót. Micsoda asszony, sóhajtott a pályamester, aztán fojtott hangon mesélni kezdett. Egyszer láttam – kezdte a történetet, de apám

megállította, és engem beküldött a házba. Sohasem tudtam meg, hogy mit látott egyszer Pattantyús, de volt néhány ötletem. Én is láttam egyet és mást a sárga bolt körül, és hallottam a történeteket is. Ha nem Pattantyúsét, hát másokét. A pályamunkások csodálatos meséket tudtak Eperkéről.

A Berta fiúról nincs mit írnom, ócska kis alak volt, ez az igazság. Visszakerült a faluba, de akkor már nem hívták senkinek. A magtárban dolgozott. Állt a mázsánál, ült a kis asztalkájánál, irkált a papírjaira. Ismertem őt, oda jártunk az őrssel anyarozst gyűjteni, Patay, a menyétember adta át a gyógyszertárban az anyarozst, annyi mindent gyűjtöttünk akkoriban: papírt, rongyot, vasat, gubacsot, kamillát, hársfamatagot – az anyarozs volt a legértékesebb. Belegázoltunk a magtárban heverő gabonadombokba, térdig süppedtünk, hasra vágódtunk a hús és puha magtengerben, kerestük a feketés gumócskákat, belepotyogtattuk a nyakunkba függesztett zacskóba. Biacsi Gyuszinak még az apja is eljött egyszer, nagy futballistákról mesélt nekünk, kapusokról, szélsőkről és hátvédekről; Krecinger Jencit ő is bálványozta, a fejeseit nézzétek, mondta az öreg Biacsi, és hosszú ujjával sebesen dörzsölgette borostás állát, azt figyeljétek, mikor lomhán előreballag, olyan az egész, mint a moziban, Krecinger Jenci jön, jön a háttérből, jön a mélyből, a sehonnanból jön, a labdával nem is törődik, a kullancsként rátapadó védőket pillantásra sem méltatja, arcán méla mosoly, válla lóg, karja ernyedten kalimpál, tenyere kifordulva a térdéhez ütődik, bokája megbicsaklik, aztán hirtelen megrándul az egész test, mintha ütés érte volna, előreszökken és fölemelkedik, dereka hátrahajlik, fényes homloka hátrafeszl, és az egész felsőtest előrecsattan, akár a bicska pengéje, és a labda levágódik az alsó sarokba – védhetetlen... Ültünk a süppedős gabonában, Biacsi borostás álla hangosan sercegett, Krecinger Jenci homloka villogott, az alkonyi nap sugarai megvilágították a boltozatos koponyát. Ott a magtárban volt egy pillanat, amikor Krecinger Jenci olyan volt nekem, mint egy anyarozs, persze nem mertem kimondani, mit szóltak volna a fiúk, megtapogattam a nyakamban lógó zacskót, benne a páncélos gumócskákat, és elhatároztam, hogy olyan leszek én is, éppen olyan. Mint az

anyarozs? Mint Krecinger, mondom, és legyintek, erre megugrik, megcsúszik a bádoggal bevont ablakpárkányon, talán azt gondolja, hogy meg akarom fogni, ketrecbe zárni; nem vagyok bolond.

A Berta fiú aztán gyászos véget ért, egyik éjszaka leégett a magtár, és az egykori hatalmasságot alighanem azzal az autóval vitték el, amelyet olyan jól ismert már. Ő sem jött vissza többé, őt is elvitte egy tavaszi tüdőgyulladás, de azt hiszem, hogy a látogatásától nem kell tartanom; hirtelenjében nem is tudom, hogy miképpen bukkanhatna fel előttem, talán Eperke miatt, az Eperkéről szállongó tündérmesék valamelyikében talán, a majálisosban vagy a halastaviban vagy a Miháci testvérek országos botrányának történetében, amelyben mindenki benne volt akkoriban – ó, a Miháci testvérek!

1975 őszén, Homokvártól vagy háromszáz kilométerre, egy borsodi kultúrházban találkoztam újra Krecingerrel. A környezetvédelem hozott össze bennünket, én voltam az irodalom, Krecinger Jenci a helyi tanács. Hát ezek a találkozások, ki szereti?, én nem; már az is elég volt, hogy Krecinger elhagyta Homokvárt, a HTC-t, el a zöld pályát, el a tanári munkát, a dalárdát, az úttörőcsapatot, a felhőfejeseket, az anyarozst, Krecinger mindent elhagyott, ami elhagyható volt, a feleségét és két gyerekét is, és új életet kezdett. Meghívott egy üveg sörre, a presszóban nem volt sör, bementünk a csemegébe. Emlékszik Czipó úrra, kérdeztem, a sárga homlokú bolt madárfejű tulajdonosára? És Eperkére? A kétnapos majálisra a halastó körül? A sátrakra? Hogy Stáhl Dénessel és Csányi Katóval elsüllyedt éjszaka a ladik? Emlékszik a menyétemberre és a menyétasszonyra?

Idegesező, ahogy járkál az ablakpárkányon, meg-megcsúszik a bádagon a pikkelyes madárköröm... Szombat délután bementem a boltba, az új ruhám volt rajtam, golyókat vettem, szép, színes golyókat árult Czipó úr. Csengő az ajtó fölött. Fűszerek és gumilabdák szaga. Gyere csak ide, mondja a madárcú, megtapogatja új ruhámat, mit akar ez tőlem, körme, mint most a bádagon. Apád vette, mi? Jól vette apád, ez használtan is többet ér... Használtan? Persze, bólint Czipó úr, látom a zsebeken. Nem használt ez, védem a ruhát, árustól vettük,

Pesten... Pesten? Hol? A Teleki téren, vágom oda büszkén. Na, akkor jól van, biccent a csőrös arc, ilyen finom alpakkát ma már csak ott lehet... Hány golyót akarsz?

Azon a majálison a legjobb úttörők is részt vehettek, ott is aludhattak a táborban. Négyen kaptuk ezt jutalmul, két hetedikes, meg Biacsi Gyuszi és én, azért négyen, mert ennyi hely volt a sátorban. Stáhl Dénes is velünk aludt. A sátrakat a katonák adták kölcsön, a szombat esti birkapörköltet a gazdaság szállította, Biacsi Gyuszi hegedült, én szavaltam, Nyikolaj Tyihonov Pohárköszöntőjét mondtam el, majdnem akkora sikerem volt vele, mint a farsangi színdarabban, ahol tüsszentő király voltam. Az Eperkéről keringő tündérmesék egyike ezen az éjszakán játszódott le a tóparton. Nekem Cakó Sanyi mesélte el később, már júniusban. Sanyi ugyan nem volt ott a majálison, de traktorista barátai, akik vontatóval fuvarozták a résztvevőket és a kellékeket, állítólag nagyon is jól értesültek a dolgokról, magától Krecinger Jencitől, aki vasárnap délután, a győztes meccs utáni lakomán előadta imádóinak, hogy micsoda éjszakája volt, hogy miért játszott még magabiztosabban, mint máskor. Krecingert azon a délutánon a győzelem biztos tudata hajtotta, ugyanis éjszaka olyan bravúrosan hódította meg Eperkét, hogy azok után a délutáni meccsen is be kellett jönnie a helyzeteknek. Jenci a forró tóparti majális hevében örületes tempóban rohanta le az asszonyt szerelmével, amelyben nem volt semmi köntörfalazás, kizárólag és csakis a testi tényekre irányult. Eperkét lefegyverzte ez a nyílt támadás, s ha nincs ott a madárfejű férj, kétszer sem kell Krecingernek hívnia a bodzabokrokkal sűrűn teleszórt domboldalra, mely azon az éjszakán amúgy is több alkalmi párnak adott tanyát. „Szép gyermekem, jöjj ki a rétre”, dúdolta Jenci a fröccsöket és söröket kínáló Eperkének, de Czipó úr éberen őrködött, s ha Krecinger nem lett volna olyan belemenős férfiú, és Eperke tündéri találékonysága nem szikrázik föl hirtelen, szóval ha nem két különleges ember akarja egymást a meleg májusi éjszakában, akkor bizony a történet csattanó nélkül ér véget.

Czipóék is sátorban aludtak persze, magyarázta Cakó Sanyi, ahogy a traktorosoktól hallotta, és Antal úr feküdt a bejáratnál,

hogy vérmes felesége meg ne szökhessen a sátorból. Nem is tett Eperke egy lépést sem. Csak felhajtotta a ponyvát, s míg tenyerét Czipó úr egyenletesen emelkedő-süllyedő mellkasán tartotta, alsótestével kifordult, kicsúszott szépen a sátorból a tóparti éjszakába, és ez teljesen elegendő volt a készenlétben ott várakozó Krecingernek. Eperke aztán visszacsúszott, a sátorlapot visszahajtotta, s mint Krecinger mesélte a traktorosoknak, közben el sem vette tenyerét az elégedetten alvó Czipó mellkasáról. Ez persze túlzás volt, mert honnan tudhatta azt Krecinger, mikor ő sátoron kívül volt, Czipó úr meg belül; de hát ha el is vette közben...

Krecinger Jencivel tehát egy borsodi kultúrház színháztermében találkoztam újra; a pajtaszerű hodályban ide-oda riadoztak mondataink, mint a felijesztett denevérek. Krecingeré persze nem. A metsző hang jól érvényesült a pajtában, és Krecinger beszélt, beszélt, fröcsögött a nyála, villogott a fémfogsora, Krecinger a hernyókról beszélt, de nem a selyemhernyókról (hol vannak már a selyemhernyók?, az aranysárga gubók?, bizony, egyetlen úttörőcsapatnak sincs ma már hernyótenyészetek!); Krecinger a közönséges kerti hernyókról beszélt, amit gondatlan gazdák engednek elszaporodni a kertben, s ezzel szabálysértést követnek el. Hetvenkét hernyós fát számlált össze Krecinger azon a tavaszon, hetvenkét címre küldte ki a százforintos büntetést, hétezerkettőszáz forint, mondta Krecinger, de mi ez a kárhoz képest, amelyet a hetvenkét hernyós gyümölcsfa okoz... Krecinger beszélt, a hallgatóság bólogatott, én meg elképzeltem Krecingert, amint hernyólesre lopakodik a kertek alatt, és magamban igazat adtam egykori úttörővezetőmnek, Stáhl Dénesnek, hát igen, Krecinger nem vethető össze Alekszej Mereszjevvel.

SELYEMHERNYÓK

Mákszemnyi selyemhernyóimat az üres istállóban volt hol elhelyeznem, döglettek ezek, fitymálta anyám, a tanuláson járjon inkább az eszed; két doboz selyemhernyót kaptam Biacsi Gyuszi apjától, ő volt a Központ községi megbízottja, a selyemhernyó-felelős, én a faliújság-felelős voltam az iskolában, s persze rajtanácselnök is, meg az úttörőbolt vezetője, a modellező kör tagja, és Biacsi Gyuszival szövetséget kötöttünk életre-halálra, mint Füttyörésző Dan vagy Oleg Kosevoj, halálfejeket mázoltunk a kulákok és az igazgatónk ajtajára, sötétedés után ugattak a coltok, vonítottak a prérifarkasok, a májusi litániákról hazafelé menet nem volt kegyelem, vadgesztenyével döngöttük a bádogtetős házakat, ablakok csörömpöltek, kapuk nyíltak, lámpák villogtak, kutyák rohantak acsarkodva sarkunkban, folyt a vér, zihálva, győztesen menekültünk árkon-bokron át.

Selyemhernyóimnak az üres istállóban volt hely bőségesen, gyorsan nőttek, szemmel láthatóan, füllel hallhatóan ettek (ha ribizlilevelet kapnának, piros gubót kötnének majd a végén), ízlett nekik a sárgás-zöld, zsenge eperlevelecske, polcokat ide, polcokat, mondta Biacsi Gyuszi, ide?, mutattam körbe, ide, bólintott Gyuszi fölényes szakértelemmel, akkor elférnek talán, vigyorogtam, mint Füttyörésző Dan, jó puskámat odaakasztottam a nyereg mellé, vágtattunk a cserfaerdőbe, rövid volt az idő, kihallgattam apám telefonján, hogy a Kaposvár felől érkező tehervonat ötödik kocsijában, két krumplisvagon között szállítják az aranyrudakat, ha most nem, hát soha, súgtam Gyuszinak, ő csak biccentett, értettük egymást, fekete álarcot húztunk fejünkre, tavalyi klottgatyám két fölhasított szarát.

Biacsi apja Hoang Ti kínai császárról mesélt, ő már ötezer éve tenyésztett selyemhernyót fényes udvarában, és olyan kelméket szövetett, hogy hét nyelven beszéltek, Hoang Ti császár selyemhernyóit kell leköröznünk néhány év alatt, itt a nagy alkalom, nézzetek körül, fiúk, gyapotot is ültethetnénk, vagy természetehetnénk rizst, de nekünk a selyemhernyó a legjobb, szederfánk van elég, az iparosítás, fiúk, a mi kezünkbe

van letéve, este színdarab volt, a hernyókat anyám etette meg, hogy ezek a nyavalyások, méltatlankodott, mennyire elszaporodtak, pedig csak megnőttek, az istállóban bűdös volt, a hernyók a leterített papírokat színültig belepték, szűken vannak szegénykéék, mondta Gyszi, csomagolópapírokat vásároltam, régi rajzlapokat teregettem a földre, a tisztálkodás eszközei vízfestékkel, osztályzat hetes, erről leráztam a hernyókat, visszavitettem a házba, a lavór és a gyökérkefe különösen szépre sikerült, nem adtam alájuk alomnak, nem és nem.

Hoang Ti császárnak persze könnyű volt, nem kellett fára másznia, tegnap két zsákkal megettek, mit akarsz, vonogatta vállát Gyszi, ez még csak a kezdet, elrobogott a kaposvári tehervonat, vitte az aranyrudakat, szemrehányóan sziszegtem Gyszinak, az arany, tudtam, hogy elszalasztjuk, a mai szerelvénnyel jött, hallottam a telefonban, az arany, te hülye, vágta oda foghegyről Gyszi, inkább etesd a hernyóidat, mert lerágják a hajadat, nekilöktem az istálló ajtajának, belerúgott a térdembe, gyomrába fejeltem, Hoang Ti császár fölemelte mutatóujját, a hernyók éhesen ingatták erre-arra krémsárga felsőtestüket, ringatóztak a császári ujj ütemére, síkos testüket sárgaság lepte meg, krémjük elsötétült, vizes falevelet kaptak vagy megfáztak, füstölni kellett szegénykéiket, hogy meggyógyuljanak, ez nem tréfa, mondta apámnak az öreg Biacsi, ez a nép vagyona, elvtársam, füstölni, a nép selyme, fiúk, iparunk jövője, legyenek észnél, elvtársam.

A selyemhernyóknak egyik napról a másikra szűk lett az istálló, kihízták a leteregetett csomagolópapírokat, a vízfestéktől tarka rajzlapokat, kigömbölyödtek a mi kis háziállataink, apám dühödten eszkábált polcokat a falak mentén körbe-körbe, esett az eső, szárígtattuk a falevelet a padláson, a szobában, ágy alatt, ágy tetején, puha rongyokkal törölgettük egyenként, harsogva ettek, ujjamnál vastagabbak, hosszabbak, ujjaim a hernyók között eltörpültek, féltek, Gyszi mesélte, apja egyszer fogadásból, száz forintért megevett egy élő, tíz centiméterest, kihánytam ebédemet, estére lázas lettem, apám meg akarta ölni Biacsit, Hoang Ti császár fogta le saját kegyelmes kezével.

Végül mégiscsak begubóztak, „hernyós”, „hernyós”, harso-
gott csúfondárosan az iskola udvarán, gyökerestől kitépett
búzavirágcsokorba kötötték aranyárga gubóikat, győztünk, a
halálfej festés kitudódott, tenyerük csattogott arcomon, Biacsi
áruló lett, üldöztek, vérdíjat tűztek ki fejemre, két zsák gubót
szállítottunk a Központba, Biacsi szorongatta apám kezét, na,
mit mondtam, elvtársam, sok pénzt kaptunk a gubókért, talán
ezer, talán kétezer forintnál is többet, nem is mertük meg-
mondani senkinek, Budapestre utaztunk (volt szabadjegyünk),
ágyneműt vettünk, cipőt, edényeket, kaptam a Teleki téri
árusoknál egy öltöny alpakka ruhát, anyám sugárzott, elmen-
tünk a Vidám Parkba, apám rázta csak makacsul a fejét, soha,
érted, soha többet, Biacsi rosszállóan ráncolta homlokát,
nekem is élnem kell valamiből, elvtársam, soha, csikorgatta a
fogát apám, csak a nagy kínai császár mosolygott talányosan,
meg se kottyant neki ötezer év.

MOSLÉKOSVÖDÖR

Miért a moslénkoscödör, kérdzem, miért is vonzódom a moslénkoscödörhöz; kongó, meleg, mocskos moslénkoscödör; a mosogatólében ételmaradékok és főtt krumpli, kukoricaliszt, korpá és döglött, sötétzöld csalán – meztelen tenyérrel belevájni jó, belevájok, összemarcangolom,

miért a moslénkoscödör és a bunkós krumplitörő, miért, a krumplitörő sárgára érett, simára fogdosott nyele és ragacsos bunkója, jó nehéz, apám fölmarkolja éjjel, ha ugat a kutya, és kilép az ajtón, ne menj ki, ne menj ki, suttogja anyám,

rémekkel van tele az udvar, süt a hold, apám mégis kilép a házból, jobbájában a bunkós krumplitörő vagy a kisbalta, fejüket széthasítja egyetlen csapással, ki az, kérdi, mit akar, jöjjön ide, ne menj ki, van itt valaki, nincs ott senki, ott, itt,

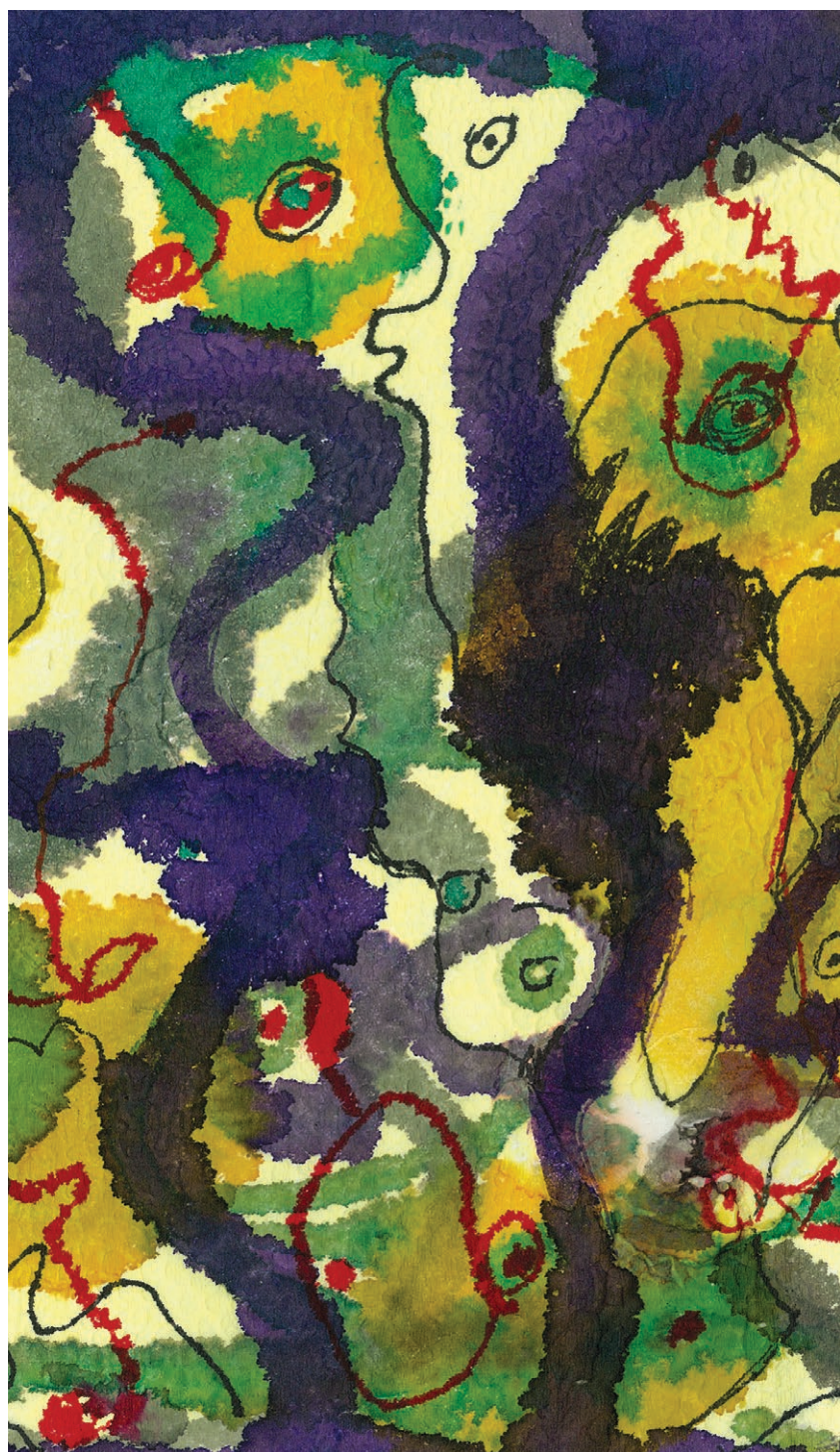
kong a bádóg moslénkoscödör ott, itt, veri anyám bottal a vödört, a disznót hívja, gyere, jönnek, lovaskocsival jönnek, puskatussal leütik a lámpát, lelövik a disznót, elviszik a bort, szökött katonák, ezt mesélik, csetnikek, usztaák, rablók, gyilkosok, még jó, hogy nincs otthon apám, még jó, még jó, mert a kisbaltával, még jó, hogy a fronton van, a fronton;

miért a moslénkoscödör és a bunkós krumplitörő, kérdzem, moslénkoscödörrel kezemben kilépek a házból, zsebemben üres töltényhüvelyek, a háborúnak vége, apám alszik a házban, léckerítés, kiskertajtó, téged csinált cigány-ferkó, kukoricát csörgetek, hívom a disznót, valami álmféle lesz ez, az hát, kiskertajtó, az hát, mi más, nem vagyok nyolcéves, se tizenkettő, nem lakom a bakterházban, itt vagyok, nem vagyok ott, felnőt vagyok, okos vagyok, negyvenéves, ó, átlátok én ezen az egészen,

a moslénkoscödör műve ez, körülötte keringek, a moslénkoscödör bolygója, mondják, elneveznek, távcsöveznek, utánam jönnek, nyikorgó kiskertajtón kilépek, gyerekkori barátom megismer, jönnek, lövöldöznek,

mondd azt, hogy kiskertajtó, mondom, mondd azt, hogy moslénkoscödör, mondom, korpás lében libegő döglött csalán, mondom, kezemben a krumplitörővel kilépek, hívom a disznót,

jönnek, belevájok, mondom, marcangolom, széthasítom, jönnek,
verem a vödröt bottal, valami álomféle lesz ez, az hát, gyerekkori
barátom megismer, nem ismer, keringek, elneveznek, az hát.

A FALNAK IS FÜLE VAN

A hangok este úgy jönnek, mintha a vasúti őrház nem is lenne, csak a sárga ágybunker, a csíkos dunnadomb, a fehér vánkosszót. Megtapadni csak itt lehet. A ház is fél, mikor jönnek a hangok, a vonattól előre remeg. A mozdony még csak most ér a vörhenyes cserfaerdőbe, de a löktetés a holdfényes sínekben az őrházig fut, és tovább, a sorompós útátjárókon fölérősödik, harciasan dobog. A löktetés után jön a vonat, a kerekek ütéseit, ütközők mocorgását-csikorgását, a faülések eresztékeinek recsegését külön-külön érzi a ház, átengedi magán. Gőzsistergés, szénzagfelhő, szikratűszúrások. A lépcsők térdmagasságban suhannak el. Vágtatás. Rajtaütés. Támadás. Torkolattüzek. Sztálin-gyertyák. Liberátorok. Tigrisek. Acélfejű katonák a leponyvázott szalmakazalban. Szecskavágózúgás, trágyadombot öklelő eke, törekhomály. Ez pedig kút, a közepén vagyok. Kinyitom a kút falába vágott titkos ajtót. Az alagút három irányba vezet, hogy biztos legyen a menekülés. Négybe. Vödrök kinn-fönn az udvaron. Mozdony vágtat, mindkét oldalán méteres Rákosi-kép. Este van, jönnek a hangok. Bezártad a tyúkólat? Kavics koccan az őrház ablakán. Nem mozdul, nem mozdul, vár, figyel, kivár, ujjá a ravaszon, kibiztosít, jó puskáját odahúzza, érzi a colt hideg vasát, megmarkolja a gitár dobját, a golyószóró tusa most állcsontjához simul. Vár. Légy döngicsél a csendben. A falnak is füle van. Újra koccan az üveg. Ez ő lesz. Azt súgja majd, Alpacca, és az ablakdeszkára ül. A farakások felől érkezik. Mindig a farakások felől.

– Alpacca... Alpacca, alszol? Ébredj, Alpacca!

– Ki az?

– Én! A Piros Vadász!

– Végre...

– Meg kellett várnom a vonatot. Elintézted?

– Mindent elintéztem. A zárat kilazítottam és Villám patáit beburkoltam ronggyal.

– Jól van, Alpacca... Derék barát vagy! Ha te nem segítenél, már régen elpusztítottak volna.

– A Privát úton menj. A malom és a pálinkafőző veszélyes.

- Tudom, Alpacca.
- Vigyázz, Melákra vigyázz! Gyorsan jár a kése.
- Melák? Gondom lesz rá. Ma éjjel kifüstölöm az egész bandát.
- A Menyétemberre és a Menyétaasszonyra is vigyázz. Nagyon vigyázz, Piros Vadász!
- Ne aggódj, Alpacca. Elvégzem a dolgomat.
- Tudod, hogy az Öldöklő Hiúz kocsmájában is csaknem rajtavesztettél. Egy hajszálon múlt az életed.
- Egy hajszál nagyon sok... Nem gondolod, Alpacca?
- Ajtónyikorgás, lámpafény, bakancsléptek. A konyhából beáramlik a főtt krumplici szaga, behallatszik a zománcos tál zörgése, moslékosvödör csattanása.
- Mi az, te mit sutyorogsz itt a sötétben?
- Nem sutyorgok, Apa!
- Dehogynem sutyorogsz! Hallom, hogy sutyorogsz.
- Alszok.
- Hát akkor alvás, egy-kettő!
- Ajtónyikorgás, kocsmazaj, szódásüvegek sikoltanak a fényesre sikált bádogpulton, sárgás füst ül az asztalokra.
- Menyétember, adj pálinkát!
- Nagyon hangos vagy ma este, Melák.
- Mi vagyok?! Mi?
- Az én tanyámon ez nem divat, Melák.
- Füttyölök a divatodra, Menyétember! Pálinkát adj, mert kilyukasztom a bőrtöket, és fölgyújtom a tanyátokat, hallod?!
- Nyughass, Melák.
- Hozod a pálinkát, vagy nem hozod?
- Hozom a pálinkát, hozom már, hozom, Melák. Persze hogy hozom. De ha szétlöved a poharakat, nem lesz miből innod, Melák.
- Ne félts engem, Menyétember... Majd üvegből iszok. Tölts mindenkinek!
- Nem lesz ez jó, Melák. Hamar a fülébe juthat a Piros Vadásznak, hogy Melák mulat. Hogy a Menyétember kocsmájában mulat... Ó, Melák, a falnak is füle van... Kitudódik, hogy Melák szórja a pénzt. Forintosokkal snúrozik Melák! Miért

van ennek a Meláknak ennyi pénze? Miért és honnan? Ezt kérdezi magában a Piros Vadász.

– A Piros Vadász semmit sem kérdez, érted? Semmit! Ki se nyitja a száját!

– Csitt, csak csendesen, Melák, csendesen.

– Tudod, hogy mit teszek a Piros Vadással? Tudod, hogy mit teszek a kérdezősködőkkel?

– Csitt, te, csitt!

– Megmondjam, hogy mit teszek vele?

– Hallgass, hallgass, Melák!

– Megmondjam? Elvágom a nyakát!

Ágybunker, dunnadomb, vánkosbozót. Késköszörülés vörös kövön. Páros kés, disznóölő kés, húsvágó bárd; köszörülni ezt a legnehezebb. És titokban. Nincs vágási engedély. Tartsd a szád, azt mondja anyám. Egyetlen szót sem, soha, sehol, senkinek – megértetted? A falnak is füle van. A késköszörülésről se beszélj. Hallgass. Mindig csak hallgass. És a kaszaköszörülés? – kérdezem.

Kaszaköszörülés (és kalapálás), a köszörűkő vízzel töltött bádogtokban kopog-lötyög, a tokot övébe akasztja (hátról) a kaszás, minden suhintásra mozdul egyet és nekiütődik a kő a bádognak. Aztán más hangok is: padláslépcső-kopogás. Színek: cseréptetőn zöld moha, fölülről nézve még puhább, szederfa lombja, sötét, istálló fala, fehér, felröppenéskor a telefondrótokat kell csak kikerülni. Apám hajlong a lila nyúlkórók között, óriáskarjával suhogtatja a levegőt, óriáskaszájával óriásrendeket kanyarít a vasútparton. Az esti motorvonat őzet üt, a combokat reggel veszi föl a vezető. Titokban. Apám egész éjjel dolgozik. Tartsd a szádat, azt mondja reggel, egy szót se, megértetted, senkinek sem, soha sehol – megértetted?

– Jössz a bolt elé, Alpacca?

– Megmondtam, hogy ne Alpaccázz! Tartsd a pofádat! Soha, senkinek, semmit! Hallgass!

– Mit izgulsz? Senki sem hallja!

– Akkor is! A Piros Vadász nem ismer irgalmat!

– Jól van na, most mit ízélsz?

– Ha fecsegsz, nem mondok el semmit!

– Nem fecsegek, csak azt mondom, hogy gyerünk a bolt elé.
Ott van egy céllövöldés!

– Dehogyan van!

– De van! Isten bizony van! Este jöttek, ott áll a kocsijuk a Czipó-féle bolt udvarán!

– Céllövöldés? Milyen?

– Milyen, milyen ... Egy céllövöldés!

– Puskás?

– Csakis! Ketten vannak, egy sánta öreg meg egy fiatal suhanc ... A nővérem szerint jópofa suhanc!

– A nővérednek majd megint gyereke lesz!

– Mit bánom én!

– Nincs is vásár, akkor minek jöttek?

– Vándor céllövöldések, azt mondja a nővérem. Nem hiszed?

A lisztesláda fedele könnyen nyílik. Hajnali háromkor keskeny sáv látszik körbe-körbe. Zsákokat teregettünk este száradni a fűrészbakra, a disznóól kerítésére. Üres a disznóól, ott is meghúzódhatnak, a zsákokat is kedvelik; hunyt szemű galamb ül a sarokcölöpön. Penészes ujjnyomaik az ól meszelt falán. Leborított teknő alól kimásznak, jönnek, benéznek; látnak szétvetett combok völgyére. Szántásokon, tocsogó réten, nyárfaligetben libbennek, a száradó zsákokat lekapkodják, torokhangon bugyborékolnak.

– Na mi az, Öcsi?! Te nem lósz, csak bámulsz?

– Én?

– Nincs forintod?

– Nincs. De van. Vagyis nincs, itt nincs!

– Szeretnél lőni? Na?!

– Hát...

– Melyikre? A Medvére? Vagy a Rablóra?

– Nem.

– Talán az Ördögre? Vagy a Halálra? Mi?

– Nem ... Én arra a kalaposra ... Annak mi a neve?

– Kispofám, azt a legnehezebb eltalálni. Neki a szivarja piros paraszára kell lőni ... Látod?

– Látom. Mi a neve a szivarosnak?

– Ennek? Hát ennek egyszerűen Szivar a neve. Aki eltalálja a Szivar szivarjának a paraszát, kap egy üveg pezsgőt. Érted?

– Szivar? Nem hiszem én azt ... Melák annak a neve.

– Hát elég nagy melák, az igaz ... Hagyja, hogy lődözzenek rá, és egyszer sem lő vissza.

– Nem hát, mert a Melák késes.

– Micsodás?

– Késes. A kabátujjából csúszik a tenyerébe a kése, és sitty! Mint a villám.

– Mi a fene! De szakszerű vagy, Öcsi! Mi a neved?

– Alpacca ... Vagyis Mihály.

– Szóval Miska. Na, itt a puska, Miska! Lőj a Szivar szivarjára!

– Melákra?

– Felőlem Melák is lehet. Ha eltalálsz, tiéd a pezsgő!

– Nekem nem kell. Melák bandita, a Piros Vadász régi ellenfele.

– Aha! Persze ... Ha te mondod. Na, lőj csak!

– A szivarja végére?

– Oda, oda.

– Mozog! Mozog a szájában a szivar!

– Na és? Azért még lőhetsz! Vagy betojtál?

– Nem én.

– Látom. Hol laksz?

– Az őrházban, a vasút mellett... Át az erdőn.

– Aha! Apád a bakter?

– Az. Ő állítja a sorompót.

– Prima. Cserélhetnél velem! Na? Nem végleg, csak kicsit! Te idejössz lőni, én meg oda sorompózni!

– Nekem nem szabad a sorompót kezelni. Az nagy felelősség!

– Ugyan! A puska is az! Van bátyád?

– Nincs.

– Öcséd?

– Az se. Nővérem se. Semmi sincs. És nem is szabad semmiről beszélni.

– Micsoda? Mi az, hogy semmi? Anyád csak van?

– Van.

- Na ugye. Meg a bakterház meg a vonatok... Igaz?
- Van barátom is!
- Príma!
- De senki sem tudja!
- Az a legjobb. Titkos barát. Lány?
- Dehogy. Ő a Piros Vadász!

Melák, a falnak is füle van, csattognak a hírszárnyak, mint vizes lepedők; az almafa és a disznóól közé feszített kötélén csattognak, megfagynak ingek és gatyák, gyerekek bújócskáz-nak közöttük, rikogat az este, a hold hideg halak árnyékait úsztatja istállónk falán, hiába bújsz a pajtába, Melák, elárulnak az egerek, a szecs kavágó vasa mellednek mered, szénában a vasvillák, kaszák, alomban a paták, a falnak is füle van; az üres moslékosvödört a vályúhoz verte, a disznókat így hívta haza anyám.

- És?
- Mi az és?
- Hogy amikor berúgta az ajtót, akkor mit csinált?
- Mit csinált volna? Berúgta. És csak állt. Kinn a sötétben. Azok meg benn a világosban.
- És Melák?
- Melák is. Bámult ki a nyitott ajtón a fekete éjszakába. Nem látta, de tudta, hogy eljött a Piros Vadász. Meghúlt benne a vér.
- Lelőtte?
- Kit?
- Hát a Melákot!
- Dehogy! Vagyis később ... Önvédelemből! De nem lőtt azonnal ... Érted?
- Miért nem lőtt?
- Mert nem.
- Miért nem?
- Kivárt.
- Én berúgtam volna az ajtót, és durrbele!
- Hát ő nem olyan. Mit gondolsz? Azt mindenki tudja.
- Szóval berúgta az ajtót, és csak állt?
- Ahogy mondod. Állt. A Meláknak meg mintha ólomból lett volna a térdje.
- Ólomból?

– Ahogy mondod. Mintha odaszögezték volna. Pedig a Piros Vadász meg se moccant, csak nézte.

– De aztán csak lelőtte? Szitává lőtte, igaz?

– Szitává?

– Csípőből, két kézzel! Tatatata!

– Dehogy! Honnan veszed ezt?

– Miért? Nem így volt?

– Nem hát! Azt hiszed, az csak úgy van, hogy tatatata?

– Úgy hát! Most mit izélsz? Szitává lőtte!

– Te aztán jobban tudod, ugye? Te ott voltál, igaz?

– És te ott voltál?

– Én se voltam ott, de én tőle tudom. Érted? Tőle! A barátomtól!

A motorvezetőt följelentették, hogy őzet ütött a cserfaerdőben, és a bakterral osztozott az őz húsán, az új pályafenntartási főnök beült bogárhátú sínautójába, és elbeszélgetett apámmal a várható békekölcsön jegyzés és a jogtalan őzütés lehetséges összefüggéseiről, és megcsóválta kicsi, ősz fejét, csettegett a nyelvével, szívta a fogát, mikor apám a véletlent emlegette; „a véletlenről nekünk más a véleményünk, elvtársam”, mondta az új főnök, és pillanatra sem engedte el a bogárhátú sínautó ajtaját, mintha attól tartott volna, hogy az őrház udvaráról, a farakások felől megérkezik a Piros Vadász, és kissé tántorgó léptekkel, csípőjét hintáztatva, ideges, hosszú ujjaival a pisztolytáskák körül tapogatózva odasétál az új főnökhöz, és a bogárhátú autó fölött elnézve, a szederfákon lakmározó madarak ugrálását figyelve megkérdezi... Kérdezhet akármit, az új főnök torkához kap rémületében, reszketve beugrik a bogárhátú autóba, és úgy elrobog, olyan sebesen, mintha puskából lőtték volna ki.

(Kék csomagolópapírban fényképalbum, az 1950-es tóparti táborozás képei, kifakult akvarellek az iskolapadlásról, szemléltető képek a földrajzhoz és az egészségtanhoz a szertár ládájából – szürke papíron kajla csontváz fehér temperával –, egy dolgozatfüzet – lapjain hetes a legjobb osztályzat –, s végül a helybeli fényképész felvétele a helybeli búcsúról, előtérben a céllövölde néhány zuhanni kész figurája: Hableány, Rabló, Vadász, Halál.)

HALÓ PORA IS OTT KERINGÉL

Haló porukat miért ne lelném, még a kerek alól fölcsapó vas- és gumifüstben is ott keringél egy-egy részecskéjük – gondolta a lakó. A szomszéd szobában indiánok énekeltek latinul, ördögös masinából; ördögös-e, és miféle lakó? Van itt kérdeznivaló. Ki szól kihez?

Leírom ezt a lakót homokbarlangtól üvegkalitkáig, belőle kilépek, a papírmezőre toppanak – gondolta a lakó s írta –, morzsák közé megyek, lelapulok ott, hogy el ne fújjon a szél, és nem kérdezem: ez a kilépés lehetséges-e. Maradjon hát a harmadik személy és fönn a csillagok; fönn-e? A távolban, mindenesetre. Ötvenhárom éves, megáll a Maros utca sarkán kedd délelőtt, kezében két liter tej, egy kiló kenyér, s amott a park, a tenispályák, látja majd a salak vörösét, arra megy, morzsák közt, a lakó, és azt dűnnyögi, ha én vagyok én és te vagy te, melyikünk a nagyobb számár.

S mindegy is, kinek a pora, bár legkivált az apjáé. Lakása másként és másutt nem is lehetne, mint a por szobáiban, honnan az ének fölkeringél, indián kórus latinul, templomi kórus, szent dalárdák és részeg dáridók, föllobogózott sereg-szemlék. S nem azért, hogy mindig mindenről eszünkbe jut valami, rettegés hajt vagy rajongás heve, de tényleg. Az áttételek, hogy magnetofon szalagja vagy a lakó emlékei, mit számítanak?

Haló pora lehet-e halottabb ennél; mikor lesz halása befejezett; s ha pora is meghal, látjuk-e: ez halott por csupán: a különbséget sejtjük-e legalább, rakosgatta szavait a lakó.

Szórakosgatás. Por meg pára. Száraz és nedves. Fekete-fehér ismétlődések: patt.

A Maros utcából jobbra fordult, a Szamos utcára tért, s néhány lépés után be a fák közé. Betonutak, drótkerítéssel kimért pályák, kőasztalok, a park játékszerei szinte várták. Sötétkék vasutasruhában, kezét hátul összefogta, itt nézte apja a gyerekeit, ő meg oldalt, mint most is, nézte, hogy nézi. Csikorogtak a hinta láncai, platánfák rongyos árnya a sódert itt-ott szabadon hagyta. Ez a leírás, gondolta, vég nélkül

folytatható, s nem azért, mert mindennel minden összefűzhető: például az indiánok.

Göröngyös fehérségben tárult föl előtte a papírmező.

A 6-OS VILLAMOS PORÁBÓL

Ott áll a Kaposvár és Barcs között északról délre húzódó vasútvonal és a kelet–nyugati irányban kígyózó kövesút metszéspontján a kockaház, ott áll, s a kéményéből fölszaladó füst segít a szemnek látni és tért formálni – visz föl, föl a félgömbnyi égboltozat legmagasabb pontjáig. A gömb másik fele a lenti, alatti világ; a gyerek képzeletében roppant homokbánya, visszhangzó, sárga üregekkel. A vízszintes síkság óriási körlapját – melyet a látóhatár rajzol meg – erdők, mezők, hegyek, állatok, utak tarkázzák. Ezt a kört és a vasúti sínek párhuzamosait látom magam előtt 1953-ban, mikor matematika tanárnőm a táblára rajzolt vonalak képzeletbeli megnövelésére biztat, és Bolyai geometriájával próbálja fölcsigázni érdeklődésemet. Sikertelenül, mert csak a történet izgat és a fölfedezés névtelen érzései; Gauss furcsa magatartása és a véletlen, hogy pár év múltán Lobacsevszkij is rádöbben a semmiből teremthető új világra. A semmiből teremteni, ez izgat, de nem tudom, mi az a semmi. Tizenhat éves vagyok ott a budapesti technikum koszos táblája előtt, szememben a krétával húzott párhuzamosok helyén a kálmáncsai sínek futnak, a folyosóra bámulok, olajzöld falai sebesen siklanak, minden mozog, tanárnőm haja és szája sötétvörös, „lenned kell valakivé, nem érted?, tenned kell valamit!”, suttogja arcomba, fogait elvérzi a rúzs, púderes ragadozó, hüppögve sír, Angyalföld szirénái búgnak, meghalt Sztálin, miért kellene lennem valakivé, ki az a valaki, mit akar tőlem, létezik-e? Én létezem?

Most ötvenegy éves vagyok, és látom a tizenhat éves suttyót az összefirkált tábla előtt, a semmi és valami közt a kálmáncsai kisgyereket látja, látom, ahogy látja, a sínek Bolyai „parallelái”, látom: az évek és a képek ellenkező irányban futnak – kell-e és ki az a valaki, és mi az a valami? –; Bolyai Farkas szól hozzám apám hangján. „Kedves édes fiam! ... Az Istenért, kérlek... Hagyj békét a paralleláknak! Úgy irtózz tőle, mint akármicsoda feslett társalkodástól... Sohasem világosodik meg a földön, sohasem lesz a szegény emberi nemnek semmije

tökéletes tiszta, a Geometria se.” Semmi és valami: közöttük bókászom ma is, a fagyos kezű évszak ujjai befurakodnak az ingem alá, én is csak furakodom, mindenki furakodik, aki él, tolakodik-nyomakodik, van egy kezdete és közepe, onnan kihajol, képekbe állítja magát, valaki lesz a valamiben. Bolyai János belehull a marosvásárhelyi éjbe, kelet-európai sötétségbe, sárba, homályba, gyűlötségbe – belecsorbul az ördögös kapitány. Nem a semmibe, hanem a valamibe, a többiekbe. Parallellák-e a hasonlítások? S a magyar héroszok mire intenek? Mit súgnak nekünk? No, kérdezz csak; válaszoljanak! Mit adnak át? Miféle tanulságot? Mi lett utánuk könnyebb, mi változott, mihez képest? Ebben a hamari földi életben, veszendőben, olcsóban, ócskában, az elszúrt történelemben, a kiszolgáltatottságban, a „dobd el, nem kár érte” évadján, a „rúgd fel, hagyd ott” harsogásban, ebben a régi-új világidegenségben, a teljes és végső megsemmisülés romlott romanticizmusában, ahova a tahóságtól leborotváltan löködünk, fennhéjázva az ideiglenességben: mit értünk meg belőlük, mit mondanak nekünk? Mit hallasz? Mit látsz? A 6-os villamos alól fölcsapódó port, ahogy ráfagy a hideglelősen reszkető emberbőrre – azt látod. Sohasem világosodik meg a földön.

Hátrálj vissza a világ kezdetéig, keresd meg azt a szent helyet, ahol elkezdődöttél, az utak derékszögű metszéspontját, a gömb közepét. Teremteni kell, lenni – létezel. A 6-os villamos porából. Ritkás és mocskos por, vörhenyes, rongyosan felhőzik köréd a Széna téren, tetves, nagyvárosi por, benzintől bűdös műpor.

Tizenhat évesen az Üteg utcai technikumban, a Lehel úti kollégiumban semmit sem tudtam erről a porról – de benne éltem. Negyvennégyen kezdtük az első osztályt, 1956 tavaszán húszan érettségiztünk. A vidéki osztály. Csupa éltanuló, kiváló úttörő, csapattanácselnök mind az otthoni iskolában, de a fővárosiban, Angyalföld közepén csak szürke egerek. Fucsilov a gyámoltalanok közt is az utolsókhoz tartozott kezdetben: kövérkés, pirosas arcú, rosszul beszélő, szemüveges; hosszú szárú cipőiben lomhán botolgó fiú – alig bírt a felszínen maradni. Aztán ahogy a szaktárgyak szaporodtak, és a matematika tért hódított – a legjobbak közé emelkedett, végül első lett közöt-

tünk; ő készítette azt a rádiót is, amivel éjszakánként a washingtoni adót hallgattuk – így tanultunk meg táncolni, bugizni, ezt már a Rózsák terén; negyvenen laktunk egy szobában, emeletes vaságyakon aludtunk, és a szemközti templom kettős tornya fölött a kálmáncsai felhők úsztak északról délre. A „Fucsilov” persze csúfnév, még elsőben, történelemórán ragadt társunkra, aki a Putyilov gyár forradalmi munkásairól felelve egy döbbenetesen suta mondatban teremtette ezt a nevet; a tanár elvörösödve ordított, mi pukkadozva neveltünk, futottak a zöldre festett folyosók. Elsőben bukásra állt Fucsilov történelemből és oroszból, kegyelemkettessel evickélt tovább, aztán feltört lassan, s bár a humán tárgyakból sohasem jeleskedett és bugizni sem tanult meg rendesen (pedig Ellington játszott nekünk a talp alá, a szivacstalpú csukák alá valót), azért a rádiót ő szerelte össze, és antenna volt a negyven vaságy, mely „fogta” a távoli földrész ingerlő muzsikáját, a szférák zenéjét bizony, és a varázsszem pislogó zöldjében a földöntúli úr lelke reszketett, egy isten szeme hunyorgott. Negyven tizenhat-tizenhét éves fiú csoszogott a padlón, táncolni tanult, hogy idomulni tudjon a városi kultúrához, és kifejezze roppant vágyódását, amiről nem is tudta, hogy micsoda, mert visszavágyódás is tarkázta, vissza a vidékre; de a még tovább is fűtötte ugyanakkor, a washingtoni jazz, a lányok, a tánc, a szabadság neoncsövei füstös presszóban, a szombat esti csörgések borzongató ígéretei, amelyek azonban csak a rossz hodályok, vécék, kivert fogak, szegényes jampecek, elszalasztott nők undorát hozták el rendszerint, és a döbbenetet 1956. október huszonharmadikán, amikor a napfényben ragyogó, furcsa mámorú délutánra leszállt az éj, és megszólaltak a fegyverek, mikor a gyerekkorban megismert rém, a mitikus Háború újra megmutatkozott. Fucsilov a maga módján már akkor megcsinált valamit abból, ami a miénk volt csakugyan: a roncs alkatrészekből, az összebarkácsolt semmiből – a 6-os villamos porából.

A semmi és a valami közt, féloldalasan, összefirkált tábla előtt állok, irtózat és vágy kettős fonadékaitól fűtve-lökve, minden létezőtől, a Putyilov gyár munkásaitól és gyerekkori rémképektől egyként megérintve: negyven vaságy az anten-

nám. Tákol az ember, létezik, és nincs más számára, csak a közönséges papundekli-por, az összezagyvált itt és most egyszerűsége. Ez mindennapos fölfedezésem. Hogy ebből kell kisajtolnom, hogy csakis a szellemire törekszem, és csakis az anyagiban dönthetek, ha dönthetek. Hogy csakis így múlik rajtam valami – ha múlik. Így van helyem – talán.

S mert Fucsilov rádiója megszólalt, mert az ördögös marosvásárhelyi kapitány a kelet-európai sötétségből kinyúlva is megtisztította a geometriát – ha mindent nem is, valamit azért ez is bizonyít a semmivel szemben. Hogy a mikro- és makro-világ egy, ugyanarra a rugóra jár, és okoskodásunk mégsem meddő teljesen; bár alacsony, kétségtelenül az. De a negyven vaságy antennáján fönnakadó zene hallható.

IRKA

REZSŐ ÉS RIZA ROMÁNCA

„Szedd össze magad, Rezső, most már igazán, most már elég legyen, az istenért, szedd össze magad, mégiscsak férfi vagy, én meg nő vagyok, és kész, hát miért nem hiszel nekem, az istenért” – így duruzsolt hátam mögött a hang, és duruzsolt üresjáratban a busz motorja, és füttyögött az északi szél, ahogy a Moszkva tér felől megérkezett és elrohant a várakozó busz nyitott ajtóival mellett; ő előbb fölé a hegyre, gondoltam. A nő meg mondta tovább:

„Most hazamegyünk hozzám, begyűjtünk és lefekszünk egymás mellé, mert ez az élet, még mit mondhatok neked, Rezső, az istenért, én nő vagyok, de nem állok a nők pártjára, mert a nő olyan, Rezső, hogy a férfit kihasználja, ezt már ezerszer megmondtam neked, de nem hallgatsz te rám és nem tudod összeszedni magad, hiába, nem tudod, nem tudod, hát látom, hogy nem tudod.” Óvatosan hátrapillantottam Rezsőre, összegörnyedve ült, haja csapzottan esett előre, orra a térdén tartott, spárgával összekötött csomagot verte, bólogatott, feje búbja pirosas fényben izzott az alkonyi homályban, mintha agyonvakarta volna, hangja reszelős volt, nyelve akadozott, ahogy megszólalt: „Én tudom, ha akarom. Én össze tudom szedni. Én nem akarom. Ércsél meg, Riza, nem akarom. Én semmineműképpen sem nem akarom.”

Riza, gondoltam, az istenért, megütött a név, ahogy vártunk ott az indulásra, ez mégsem olyan gyakori, nekem meg egyetlen, a pusztai iskolában jártam eléje, tőle tanultam olvasni, Riza kisasszonytól, neki írtam első sormintáimat és fogalmazásaimat az irkámba; a várakozó busz csöndjében meghallottam újra az ő éneklő hangját a duruzsolások fölött, és akkor már látnom sem volt nehéz a vénkisasszony bodorított, ősz haját a téli Moszkva tér szelében; le-föl járkált komótosan, ütemre lépett, át az időn, 44-ből 91-be, a szalmaszárga iskolapadok és a duruzsoló busz közt ide-oda, megállt, irkámba hajolt, mit csinálsz te itt, édes gyereke? Ez a másik meg újra

csak azt hajtogatta: szedd össze magad, Rezső. Megkettőződünk. Közelebb húzódtam hozzájuk. Ápolatlan testek, mosatlan ruhák büdössége lehelt rám, a hányás összetéveszthetetlen szaga, s már ment a busz. Balra, a Vár fölé emelkedő torony sisakján alkonyfény csúszkált, mögötte lilás-zöld felhők semminemű roncsai heverték. Kerekedett a románc. Összeszedtem magam.

Beleírom őket, irkámba hívom ezt a párt, ahogy begyűjtanak és lefekszenek, mert ez az élet, mondtam a tanítókisasszonynak, és mulatságos volt, hogy fejemen éreztem régen elporladt, párnás tenyerét, simogatások és pofonok fészket; sivalkodva száguldott a busz, az utca elefántbőre hideget jósolt, figyeltem, s látom ám, hogy két fiatalabb férfi tartozik még a párhoz, két ágrólszakadt, természetes, pulóveres madár, az egyikén pufajka, a másikon bőrdzseki, kigombolva végig; a busz elején puszognak, vállról lelógó, mocsoktól sötét szatyor mélyében kotorásznak, valami fölvergőttfélét, valami rózsaszínű húst húzkodnak elő és tömik magukba. Riza most hozzájuk tolat, elnyomakodik mellettem, negyvenéves vagy hatvan, dohányszagú, erősen festett, sápadt arc, sovány, lapos orr, mély gödörben pici szem, vékony ajka szinte fekete; fémesen csillogó, sötétzöld, rojtos sál tekeredik a valaha fehér műbőr-kabát nyakában, most a pufajkás és a bőrdzseki kar hajlatában megkapaszkodik, most a Déli pályaudvar felé mutogatnak, és hirtelen, mintha megérkeztek volna, leugrálnak a kivágódó ajtón. Hátra se néznek. Rezső orra a térdén tartott csomagot veri. Irkámban a cím kalligrafikusan virít, a románc sötét ragacsba torpan. Mit csinálsz te itt, édes gyerekelem?

A KAKAÓS CSIGA UNIVERZUMÁBAN

A Vérmező csücskénél történt, ahol az Attila út és a Krisztina körút egymásba ömlik és elágazik, hogy jobbról a Mártírok útja, balról a Szilágyi Erzsébet fasor felé haladva kerülje meg a Moszkva tér kipufogógázban fuldokló, embersűrűs kráterét. Ott, a Kun Béla szoborcsoporttal szemben vetette magát a lila dzseki férfi a három-három sávban zúduló autók közé, s már

majdnem átért baj nélkül a csikorgó, dudáló csordán, mikor egy Trabant elkapta és átbillentette a mellette későn fékező Skoda Favorit orrára, ahonnan ívben röpült a bokrok alá, és nem mozdult többet. Autók csúsztak össze, pléh csattant, üveg csörömpölt, recsegett a műanyag. Délután egy óra volt Budapesten, 1991 őszén, és csütörtök. Dermedten álltam a járdán... Nem tehetek róla, nem én löktem az úttestre, ő tépte ki magát a kezem közül.

De nem, nem, dehogy... Az ijedtség mondatja ezt velem, ami még most is bennem dolgozik; émelyít és lehúz, mint részeget a feje. Nem így esett meg, szerencsére, nem ennyire balul. A férfi nem halt meg, nem ütötte el se Trabant, se Skoda. Szerencsére baj nélkül átjutott, és lila dzsekije villámgyorsan tűnt el a Vérmező bokrai közt; csak képzeletemben gázolták halálra a fölhevült fémdobozok... Szerencsére jókor érkeztem vissza kocsimhoz. Tíz lépésre voltam, mikor a lila dzseki kinyitotta az első ajtót. Ötre, mikor a hátsó ülésről kiemelte lányom bőrtáskáját, amit reggel kértem el tőle, hogy vándorlásomon kellékeim hordozója legyen. Szerencsére, elkaptam a tolvajt. Ordítva ragadtam meg a vállát és a táska bőrszíját. Szerencsére, megrémült, de nem vágott fejbe, nem rúgott hasba, csak kitepte magát és a hatsávós útra vetődött. Szerencsére, átért és eltűnt. Mennyi szerencse – igazán örülhetnék.

Örülök is, hogy megúsztam. Amíg az ember ír, addig megúsza. Ír, mert szabadulni szeretne, mint mindannyian. Kotorászik a megosztható vagy csak kimondható tanulság után, s mintha hideg hamuban matatnának ujjai. Pedig az a csütörtöki nap a kakaós csigával mesésen kezdődött csakugyan. Fölfedezéssel szinte.

Előző este fényképeket válogattunk a folyóirat téli számához, ketten voltunk, sötét és világos ködök, kozmikus porfelhők, csillagképek között, galaktikák gyűrűztek körül, ezer és ezer fényévre örvénylő égitestek kópiáiban gyönyörködtünk. A Nagymedve csillagképben három-négy millió fényévre hunyorgó spirálgalaxis vagy a Vízöntőben úszó Csiga planetáris köd egészen olyan volt, mint a kakaós tekercs a konyhaszekrényben, és másnap reggel, ahogy a tejeskávéhoz megettem a süteményt, határozottan éreztem a formák testesülését; ez

mulatságos volt, lendületet adott a csütörtöki naphoz, mintegy pályára állított, és a társadalmi történésekhez távlatot kerített, a népek és pártok dulakodásait, a glóbusz, a földrész, az ország híreit, a szájaló címeket és sistergő nyilatkozatokat, ezt az egész fölhabosított hordalékot, a szégyenteljesen kisszerű manipulációkat és a hatalmi cezaromániákat még szánandóbb törpeségben mutatta. Önmagamat is, persze, de ez akkor, a kakaós csiga kezdetén még megnyugtató volt inkább, a Laguna-köd mellett ez a jelentéktelenség üdített, mert a közfigyelem megkövült vagy sebtében összetákolt színpadain ágáló buták és gonoszok veszélyeit is lefokozta, az életérzés tragikus feketeségét tompa mázba burkolta, elszürkítette ez az arány.

A tények és ügyek, amelyeket intéznem kellett már egyedül, amúgy is romlékony szervezési dolgok, adminisztrációs bonyodalmak, tehát másodlagosságok voltak – bár: mihez képest? Hiszen a lapterjesztők és raktárvezetők berkeiben, a könyvkereskedők és ügynökök és egyéb kultúriparosok mohó világtáján, a korrekten apatikus bankhivatalnokok és buzgó dilettánsok, ócska kis szélhámosok, habzó szájú vagy méla honfiak és nyegle kozmopoliták, akikkel aznap összebotlottam, a maguk módján mind igazi életüket élték; köztük és velük voltam és vagyok, ugyanabban a göthösen forgó, ferde csőben.

Így morfondíroztam magamban csütörtök reggel, a kakaós csiga utasa voltam, indulásra készen, aki úgy vág neki a magyar idő tekervényeinek, hogy a sötét Lófej-köd szépségeitől remél hajtóerőt – kényszerpályán-e? Még ez sem mondható. Hajósként inkább, egy kelet-közép-európai csütörtök koszlott univerzumában, odüsszeiát szimulálva, le a Martinovics-hegyről piros Ladával, le a metróig, a Moszkva térig, a Vérmező sarkáig, hol szemben a Kun Béla-szoborcsoport áll, és lila dzseki alkalmi tolvajok fosztogatják az autókat.

Ez a hajós-öntudat aztán gyorsan elkopott, szétrongyolódott, és izmaimat is átjárta a csüggedés. Loholtam a megalopolisz beleiben, és fejemben elszabadultan villogott egy videó, melynek képernyőjén a csütörtöki odüsszeia képzettársításai peregetek, hogy az érzékszalódás vásári varázslatával hitessék el velem: régen lejátszódott történetet élek át éppen, amelyik nem az enyém, vagy csak annyira, hogy elszenvedem. Én meg

váltig hajtogattam, hogy dehogy, dehogy. Az enyém. És formám is: a saját hasonlatosságomra. Vittem vállamon a bőrtáskát, húzkodtam ki belőle számlát, kéziratot, kérvényt, könyvet, pályázatot. Vittem ügyeimet, vitt a metró, a villamos, a páternoszter le-föl és ide-oda – kopogtam, ültem, álldigáltam, érveltem, vigyorogtam, ordítottam, vállat vontam, s déli egykor az üres táskával, torkig eltelve érkeztem vissza a kocsinhoz. A táskát bedobtam a hátsó ülésre, és elcipeltem két könyvcsomagot a postára. Eztán pillantottam meg, tíz lépésről, a lila dzsekit. Ejnye, gondoltam, ez a Lada éppen olyan, mint az enyém, és éppen ott áll, az én helyemen, de mégsem, hiszen, aki nyitja az ajtaját, az nem én vagyok. De hol van akkor a kocsim? És megálltam, fancsali pofával ismerve be, hogy ijesztően szétszórt vagyok – míg a lila dzseki kezében föl nem tűnt a táska. Akkor rohantam, elkaptam, s mint rossz kabaré-jelenetben, ezt üvöltöttem: „Pardon! Ez az enyém!” Talán a végtelenül idéetlen szavaktól rémült meg a tolvaj annyira, hogy az autók közé vetette magát. A kakaós csiga szépséges ereje elfogyott.

EGY NŐ ORDÍT A VONATON

Egy nő ordít a vonaton, s abban a fülkében éppen, ahol utazom. No jó, tudom: ha utas vagy, viseld el; egyik a hamutartót csattogtatja élvezettel, és gyermekien derül, másik sípolva fújja orrát, társalogni próbál emez, ott fokhagymás tormát kanalaznak ecetes hagymába reszelt pálpusztai hathetessel, és szilvapálinkát kortyolnak hozzá – ez meg ordít, rikoltoz, hörög szegény, a füledbe fröcsög, diktál, ha firkász vagy, még mit akarnál?

Velem szemben ül egy úr. Kockafejű, szemüveges, vékony szájú, pofaszakállas úr; pöttyös a nyakkendője, pepita a zakója, fűzős a cipője, és színes pornóújságot lapozgat; nagyokat szusszant közben, gyorsan végez a szemlével, megkönnyebbülten hajtja össze hosszában, kétszer, és belső zsebébe süllyeszti a lapot, aztán kikapja onnan, szétteregeti, keresgél, ujját futtatja, egy képet az orrához emel, szusszant, kockafeje eltűnik,

majd felbukkan a vaginák mögött, újra hajtogat, fekete diplomatatáskát csettint, belső rekeszbe csúsztat, hátradől, szusszant, szemüveget törölget. A nő meg ordít, hogy meglop-tak, érti, kilopták a szemem fényét, ellopták az uram óráját, a fiam hordóját, a menyem erszényét, a vejem fejszéjét, az isten keresztjét, a pincét, a padlást, az egész hóbelevancot ellopták, érti? Megmilliomosodtak a kopasztőkűek, érti?

Hideg, téli estében órákig vágtat a dunántúli vonat velem, alusznak üresen a Balaton-parti tanyák. A fák holtta hűlve kérgesednek, polipként ölelik a sötétséget, a tó bőre feketén csillan elő. A nő ordít, a kalauz csillapítja, a fokhagyma erős illata megtelepszik. Alsópáhokon jártam délelőtt, ahol a tanár-nő azt kérdezte tőlem, hogy milyen a hangulatom; már ne haragudjak, mondta, s ha rosszul talált szólni, hát megbocsás-sam, és ne feleljek, de ott a fővárosban talán mégiscsak jobban látszik, hogy mi van; milyen ez a változás, ezt akartuk-e? Olvasgatom az ajándékba kapott Alsópáhok és Felsőpáhok története című vaskos kötetet, kincsesbányának látom, s miközben a falu névadásának történetében bóklászom, a *páhol* ige és a Hévíz körüli berkekben bört ványoló mesterek hajdani életén merengek az ordító nő és a szusszantó férfi között, eszembe jut kedves mesehősöm, bizonyos Tafko Birgut, akit Gulácsy Lajos álombirodalmából, Édesfagyökérország és Nakonxypán vidékéről (egészen pontosan a Cökhpon cukrász-dából) hívtam elő – aztán a helytörténet és a mese kettős színfala közt a tanárnőnek adott henye válaszat latolgatom: én nem ezt akartam. A változást igen, magyaráztam, hogyne, örültem neki, és nem voltak mértéktelen illúzióim, de ezt nem vártam, ekkora aránytévesztést, az úrhatnamság ilyen erőszakos héjazását. Rosszabb most, mint Kádár alatt volt? – hangzik a kérdés. Nem erről van szó, nem, tiltakozom hevesen; a nő meg ordít, hogy meghúzza a vészféket.

1259-ben István királyfi a Zala megyei Paah nevű földet Csapó fiának, Andrásnak adományozta, mely addig Zalavárhoz tartozott, és a tímár meg a cserzővarga mesterséget űző várszolgák lakták. A középkor elején még tó volt a mocsár helyén, de 1328-ban már Hosszúsárnak nevezték a területet, ahol a „hév” vízben remekül lehetett csáváztatni, kallózni a

bőröket. Most Alsópáhok és Hévíz között a Sellő nevű diszkó-bár várja vendégeit. Hagyja békén, mondom a kalauznak, hadd ordítson – nem látott még ilyet? Uram, sértődik meg a lelkiismeretes vasutas, én tudom, hogy tele van örültekkel a világ, de miért az én vonatomra száll mindegyik?

Nevetünk, a vidám hangoktól a nő lecsendesedik, majd a pofaszakállas kezében újra megjelenő pornóújság képeit bámulja. A kalauz elmegy, a fürkében csönd van és fullasztó fokhagymaszag. A fűtőtestből némi meleg szivárog; nézem a nő arcát. Most nem ordít, mered előre némán. A pornóújság már visszacsúszott a belső rekeszbe, a pofaszakállas zavartan fészkelődik, pedig a nő nem rá néz, nem őt látja. Egész valójával fordul valami előttünk ismeretlen látvány felé. Kemény, rezzenéstelen, lehúzott redőnyű arc, egy ötvenéves csontvázra feszített üres maszk, leáztak róla a színek, a bőrbevonat hideg, ványolatlan, száraz; fehér, mint befőtt üvegen a hólyagpapír.

A VADKENDER GYILKOS ILLATA

Megmérgeztek, hörögte a férfi. Ajtónk előtt feküdt, hanyatt, két karja a törzse mellett, feje a lábtörlőn. Délután két óra volt, sütött a nap, csikorgott a fagy – hárman hajoltunk hökkenten föléje. Micsoda? Hogyan? Mi? Ki? Megmérgeztek. Reszelős hangja két csuklás közt ért fülünkbe, és megcsapott valami erős, émelyítő, ismeretlen bűz, valami kevert, gyilkos illat, amiben a fekália és a vizelet szaga mintegy a mélyben, lappangva felhőzött. Rövid szakállú, harminc körüli, fekete hajú férfi nyújtózott előttünk fahasábként. Mocskos és viseltes ruhája merő latyak.

Egyikőnk a mentőket hívta, másikónk és harmadikónk bevitte a reszkető, merev testet a lakásba. Rémületes volt a merevsége. És az ismeretlen szag, ami a jól fűtött szobában felerősödött. A heverőre fektettük, ahonnan unokám kedvenc játékmaimát áthajítottam a rácsos kiságyba. Mi az, hogy megmérgezték? Magamat, hebegte. Tekintete a plafonon. Szája kék. Öngyilkos lett? Az, öngyilkos. Hogyan? Mivel? Bevett valamit? Megmérgeztem magam, hörögte a levegőbe. Ciánt

ettem. Sok-sok ciánt. Egymásra néztünk. A mentők már elindultak. Hallottuk a szirénákat. Fiam eléjük ment az utcára. Meleg tejet itattunk a szerencsétlennel. Lehúztuk róla a vizes ruhát. Kiselejtezett pizsamám felsőjét és öreg zakómat rácibáltuk a merev, tetoválásoktól tarka testre. Beburkoltuk nyakig pokróccal. Rázta a hideg. A bűz az egész lakást betöltötte. A másik szobában és a konyhában kinyitottam az ablakot. Nem halok meg?, kérdezte fogvacogva a mérgezett.

Megérkeztek a mentők. Jól fölszerelt, elegáns Toyota parkolt a járdán. Láttam az ablakból. Négyen jöttek. A fiam vezette őket. Szag után is idetalálnának, gondoltam. Két pillanat alatt fölmérték a helyzetet, egyikük ismerte a férfit: számon tartott narkós, hajléktalan. Mi ez a bűz?, kérdeztem. Vadkender. Azt szívják. Talpára állították a vacogót, pokrócba csavarták. Nejlonkesztyűt húztak és nejlonzsákba gyűjtötték a vizes ruháit. Fölszólítottak bennünket, hogy alaposan mossunk kezet. Szidták a polgármestert, a minisztert, hogy ők adtak alájuk lovat és csináltak ebből divatot. Miből?, kérdeztem. A hajléktalanságból, mondta egyikük. Uram, ez ma kifejezetten sikk, higgye el. Lehet, bólogattam, de ahogy elnézem, olyan nagyon jó bulinak nem látom a történetet. Ezek mind dologtalanok, uram. Munkanélküliek, igazítottam ki a minősítést. Nem – dologtalanok, intett a mentős, aztán köszönte segítségünket, és elvonult csapatával. Kereszthuzatot csináltunk. Eltűnődtünk: ki -talan, ki nélküli. Belegondoltunk. Méricskéltük a különbségeket. Eltűrtük. A játékmajomtól elnézést kértünk. A heverő nedves terítőjét meg a pokrócot a mosógépbe dobtuk. És a kezünket is mostuk forró vízzel és szagos szappannal.

A vadkender gyilkos illatát még este is éreztem, még másnap is csavarta az orromat; irkámban legyen inkább. Irkább.

MENÜ-MESE

A fodrásznő olyan harminckilenc és fél éves lehetett, legfeljebb ötven, a férfi, aki odaült eléje levágtatni a fejét, biztosan túl volt a hatvanon hat évvel, s akár én is lehettem volna, de nem, de igen, de mit számít a nem, mit az igen, ha egyszer a fodrásznő menüjéről szól a mese.

S közben beugrott lihegve a Moszkva tér és a Retek utca sarkán lévő üzletbe egy bikanyakú, kopasz fickó, bal fülében karika, orrán sötét szemüveg, ahogy kell, húsos ajka sebesen őrlötte, ki-kitolta a rágógumit. Fekete bőrdzseki lógott rajta, alatta magas nyakú, fehér pulóver, fehér vászonnadrág és vastag talpú, fehér cipő, kinn harmincöt fok meleg, benn harmincnégy, de a bikanyakú vacogott, talán beteg volt szegény, lázas, influenza gyötörte, vírus támadta meg. Forgott körbe a feje, aztán ledobta magát a piros műbőrrel bevont székbe, a sarokba, és fölhajtotta gallérját.

A fodrásznő meg a hatvanhatos ekkor már az érdemi résznél tartott, hogy tíz milli vagy öt milli legyen a haj, és megegyezzen hét milliben. A mosdó fekete műkövel kirakott lapján színes újság, a címdalalon piros betűs felszólítás, nyerjen húsz milliót, s alatta a hét híre ugráló, fehér betűkkel: Kitört az aranyláz! A fodrásznő elteszi a lapot, sóhajt, hej, hét milli, húsz milli, azt mondja tegnap este a fiam, ha nyernék húsz milikót, anyu, vennék egy lakást, aztán kiadnám bérbe és csak élnék a lakbérből; még neked is jutna, anyu; csuda rendes a gyerek, nem?

Húsz milli, hát nem tudom, dűnnyög a fodrásznő keze alatt a hatvanhatos, ha megjön a tél, majd tárgyalunk, lehet húsz milli felőlem.

Azt mondja nekem a gyerek, meséli a fodrásznő, na, anyu, amíg megnyerem a lakást, addig itt ez a mobil, ilyen rendes, de nekem nemigen kell a masina, nem használom, nem is tudom, valahogy nemigen értek hozzá, pedig azt mondja a fiam, ugyan, anyu, hát pofonegyszerű, behívod a menüt, ez az első, na jó, mondom, a menü jó, de ha én behívom a menüt, akkor az nekem rántott csirke legyen, nem igaz? Menü, hát nem

mondom, az ember csak megnyomja a gombot, és kéri a rántott csirkét krumplival, nem igaz?

Ekkor belép egy fehér trikós, térdig érő gatyás, kefehajú, borostás fiú, amolyan girnyó alak, húsz- vagy harmincéves, harminc- vagy negyvenkilós, vigyorgós, mintha félálomban lenne, úgy pillant körbe, és lassan, óvatosan, de egyenesen a bikanyakúhoz lépked, az meg úgy csinál, mintha se látna, se hallana, kezében reszket az újság, rázkódik az aranyláztól.

Mondom a gyerekeknek, ha menü, akkor az rántott csirke legyen, krumplival, jó kis pirított krumplival, nem igaz? Ma már ebben nincs semmi fantasztikus, ezt meg lehet csinálni, én nagyon is jól venném, hogy behívom a menüt, és azt mondom, rántott csirke, és már ott is van, nem igaz?

Dehogynem, dörmög a hatvanhatos. Egy rántott csirkét tálaló robot, nem igaz? Képernyővel.

Ezt mondom. Nem ezt mondom?

Ne csináld ezt, Misi, suttogja a girnyó a sarokban, de olyan tagoltan, erősen, hogy mindenki értse. Te is tudod, hogy mi az ábra. Gyere ki, Misi. Ha nem hoztad el, akkor is gyere ki, azt mondják. Hogy mondjam meg. Mind itt vannak.

Hogyhogy képernyővel, hitetlenkedik a fodrásznő. Tévével, nem?

Mennünk kell, hallatszik a girnyó suttogása.

Akkor mégiscsak tévével, kiált diadalmasan a fodrásznő.

Azzal hát, hagyja helyben a másik, aki én is lehetnék, de nem, de igen. Ez már régóta ismert. Nyomd meg a gombot, kapsz egy libacombot.

Rántott csirkét kapsz, krumplival, bólogat a fodrásznő.

Azt mondja a fiam, te anyu...

De ezt már nem hallja a hatvanhatos, kilép az utcára, és látja, hogy Misi meg a girnyó az ötvenhatos emlékmű felé tart. A fémesen villogó ordenáré absztraktum, a kánikulai hőben drótvázig száradt koszorúk mögött, az áruház oszloppal tagolt beugró térségében, az árnyékos részen várják. Mind. A Lövőház utcai bejáratokon és kijáratokon, az üveggel fedett első emeleti átjáróban élénk a forgalom. A sarki főbejárat üvegajtaja pillanatra sem záródik össze. A Millenáris felé diákcsoportok vonulnak. A Margit körút felől befordul egy kamion és eltakarja

a képet, de az üvöltözés, sikoltás kihallatszik az oszlop mögül. Egy oszlop nem képes a hangokat kiszűrni vagy visszatartani. Itt még nem tartunk. Ez még nincs benn a menüben. Negyedóra múlva megérkezik a mentő.

ZSILETTPENGÉK

A zsilettpenge nekem akkor is zsilettpenge, ha bizsuként lóg a nyakban, és borotválkozni nem lehet vele, bár azokkal a pengékkel, némelyikkel legalábbis, biztosan lehetett volna, gemkapocsból készült láncon lógtak a nyakukban, egyiknek-másiknak kettő-három is, csörömpöltek, villogtak a sárgás villanyfényben, futkosott hátamon a hideg, szemben a pengékkel; mióta láttam Volontét abban az olasz filmben, ahogy elvágta szeretkezés közben a nő nyakát zsilettpengével, azóta ez a kép is odatolakszik minduntalan, meg a többi is, gyerekkorom legfélelmetesebb pillanatai voltak, amikor apám borotválkozott és a nyakára került a sor, állát előrefeszítette, magasba emelte, hogy kifeszüljön a bőr, fekete nyelvű kése volt, szíjon fente, a szíjat én tartottam nagyobb koromban,

aztán a borotvás gyilkosról szállongó történetek öt-hatéves koromból, a vándorköszörűs garázdálkodásai, késelések és más rémtettek, padlástérben játszódó kaszahistóriák, vérengzés mindenütt, gonosztevők és parázsló szemű örültek futkároztak a sötétségben lobogó hajjal, szájukban késsel, s ezek mind ott tolongtak akkor a háttérben;

voltak, akik szájukba vették a pengét, bordó nyelvükkel görgették, kiköpték és beszippantották, csörgették a fogaik között, rágcsálták és szopogatták, három nyolcadik osztály, kilencven kis- és nagykamasz, mert túlkorosak is voltak közöttük, nem is kevesen, ezt már akkor láttam, mikor a zsúfolásig megtelt padok között előrementem az ünnepélyekről ismerős, sötétvörössel bevont asztalig, közepén korsó víz és pohár az előadónak, november vége volt, az egyik sarokban nagy olajkályha izzott émeltygősen, a másik sarokból, az ablak irányából behúzott a jeges szél,

cigányok is lesznek, nem baj?, kérdezte az igazgatóhelyettes, miért lenne baj?, ilyet még nem láttak, egy író, ugye, persze, mondom, hogyne, bár én inkább valami óraféleséget szeretnék, tanárként inkább, ó, mosolyog az igazgatóhelyettes, azért egy író, pláne költő, az mégis más, igen, mondom, hogyne, majd megpróbálom; az udvaron át megyünk, a

könyvtáros kislány, az igazgatóhelyettes és két osztályfőnök, ők majd elvegyülnek, hogy fegyelmet tartsanak, bár az előadás bizonyára lebilincselő lesz, az író elvtárs érti a módját, nem először csinálja,

előremegyek az alvadtvörös asztalterítőig, az igazgatóhelyettes az olajkályha előtt áll, beszél, hogy ki vagyok, mi vagyok, azt mondja, hogy fővárosi író vagyok, lesunyom fejemet a vizeskancsó mögött, most az első sorban ülők lábait látom csak, szétvetett lábszárait, térdeket, túlkoros combokat a nejlonharisnyákban, egyiken fut a szem, csizmát, cipőket, rongyosat is, farmernadrágot, gumicsizmát, az első sorban csak lányok ülnek, ez persze lehet véletlen, a fölrakott lábak is, bár engem a zsilétpengék jobban zavarnak, a bizsu-gyilkosok, az olajkályhából émelyítő hullámok csapódnak fővárosi arcomba,

ki kényszeríthet erre engem, mi közöm ezekhez a pengékhez, a túlkoros cigánylányokhoz, akik fojtottan vihognak az igazgatóhelyettes végeérhetetlen bemutatóján, és nézik a cipőmet, frottírzoknimat, szürke csíkos öltönyömet, fehér garbómat, óram kávébarna szíját, melyet most nagy gonddal próbálok begyűrni nem létező bújtatójába, kissé csapzott, középen ritkuló, enyhén összes hajamat nézik, félig nyitott számat, a felső és az alsó ajkamat, elálló fületem, részleteznek;

öreg előadó vagyok én, gyerekek, ezt az ócska szemezést nem veszem magamra, kislányok, tudom én, hogyan kell ilyenkor viselkedni, van némi gyakorlatom az efféle mutatványokban, hiába meredtek rám, nincs nyitva a nadrágom, nem lóg ki a gatyám szára, minden rendben van, majd fölállok, és elsodorlak titeket a megnyerő modorommal, a fölényes dadogással, mikor úgy csinállok, mintha nem tudnám, hogy mit kell mondanom, s közben belopom az esztétikai gyönyörűség és az erkölcsi tanulság megváltó angyalát; csak ezeket az átkozott pengéket ne látnám a nyakatokban, ezek közénk állnak, nem engedik be az angyalt;

nézze, mondta az igazgatóhelyettes, én tárgyilagos vagyok, nem ítélem meg őket, de látni kell, hogy végül is az a baj ezekkel a cigányokkal, hogy nem akarnak becsületes magyar emberek lenni, egyszerűen nem akarnak;

én elkerítenék nekik egy területet az országban, és oda zárnám őket, mondta az öreg sofőr az étteremben, gettóba?, kérdeztem viczorogva az öregtől, készen arra, hogy asztalt borítsak, ő meg szelíden, vigyorogva nézett vissza, gettóba?, mi az a gettóba?; ezek a múlt karácsonykor agyonverték a fiamat, hogyhogy agyonverték?, kérdeztem rémülten, így, ahogy mondom, meghalasztották, összeverték és bedobták a vízbe, ott pusztult el a tizenkilenc éves fiam; kavargatta a babgulyást, süketítően zajongott az étterem, közelebb hajoltam hozzá, az ám, mondta, most lesz egy éve, hogy agyonverték, a cigányok?, kérdeztem, azok hát, olyan cigányfélék, jöttek haza, már a vonaton veszködtek, már a gyárban is, aztán az úton neki-mentek és agyonverték; az öreg nem jött be a terembe, hívtuk, de nem jött, majd máskor, mondjam el neki a gettót?, mondjam?,

az olajkályha előtt csönd lett végre, az igazgatóhelyettes kihátrált a teremből, gondoltam, megvárom, amíg beteszi maga mögött az ajtót, és csak akkor állok föl, ennyit még várhatok, bár ülve is maradhatnék, csöndben, csak ülnék és hallgatnék, ezt teszem, egy szót sem szólok, ha akarnék, se tudnék, szemben a zsilettpengékkel, a sofőr agyonvert, vízbe fojtott fiával, Volonte elvágott nyakú ringyójával, a vándorköszörűs rémtetteivel, a padláson bujkáló borotvás gyilkossal, aki fekete nyelvű késsel dolgozik; szemben az igazgatóhelyetttessel és a két osztályfőnökkel: szomorkás grimasszal arcán, tűnődve mondta egyikük, hogy nehéz költészetet tanítani olyan osztályban, ahol az egyik lány pisilni kéretőzik, a másik meg szoptatni, biztosan itt ülnek ők is, a pisis és a szoptatós, csörögnek nyakukban a zsilettpengék, röhögnek rajtam, a költészetten; majd megkérdem tőlük, hogy ki látta a tévében tegnap este az Alfa holdbázist,

gyerekek, ki látta tegnap este az Alfa holdbázist?, felrepülnek a karok, mint elsőprő népszavazáson, gyerekek!, ha választanotok kellene, hogy az Alfa másodszor vagy versek, ki szavazna az Alfára?, mindenki, az Alfa harmadszor vagy a versek? Alfa! és ha negyedszer vagy ötödször?, és ha – gyerekek! – ha tizedszer az Alfa holdbázis vagy a versek, ki szavazna az Alfára?, mindenki az Alfára!,

a vers, mondom, abban különbözik, figyeljete csak, hallgassátok csak: „Még nyílnak a völgyben a kerti virágok, még zöldell a nyárfa az ablak előtt”, ezt ismerem, rikoltja egy túlkoros lány, röhögés, ki is írta ezt, gyerekek? Petőfi Sándor, azt ismerem, rikoltja előbbi, és az a sor, gyerekek, hogy „Elhull a virág, eliramlik az élet”, erről a sorról azt írja Kosztolányi Dezső, azt ismerem, rikoltja, röhögés csap arcul, izzó olajkályha-émelygés az egyik sarokból, jeges szél süvölt a másiktól, kilencven zsilteppengés, oligofrén, combot csapkodó kamaszlány rikoltja a pofámba: azt ismerem!,

ordítanom kellene, az alvadtvörös asztalra csapnom, hogy elrepedjen, kuss!, letépni nyakukból a gemkapocsláncon hintázó zsilteppengéket, közjük vágni a vizeskancsót; egyszer kőművestanulókkal Arany János balladáiról beszélgettem, másfél óra alatt a *Szondi két apródja* és a *Tengerihántás*, és a másfél óra végén megmozdult valami, igenis mozgott, fénylett, létezett; te, meséltem aztán, ha ezeket én csak hetente egyszer, csak másfél órára, te, akkor ezeket én fölforgatnám, kibillenteném; lehet, bólogatott hallgatóm, lehet, de akkor már nem szeretnének kőművesek lenni; hát ezeket aztán nem mozdítom meg, nem kell félni, dögöljenek, fojtsák vízbe egymást, mit akarnak tőlem, miért hívtak, miért jöttem, ezek képesek lennének rám rohanni, elvágnák a nyakamat és azt rikoltanák: Alfa holdbázis!,

odaszoktak a könyvtárba, mesélte az úton a kislány, klubot csináltunk nekik, volt mese meg diafilm, báboztunk, énekel-tünk, aztán fel kellett oszlatnunk az egészet, mert a magyar szülők nem engedték oda a gyerekeiket, és különben is, ők sem a könyvekért jöttek, hanem a melegért; mit akarok tőlük, minek ezeknek író-olvasó találkozó, miért a rendhagyó irodalomóra, a könyv, a vers, miért?,

házat építettek nekik, mondta a tanácsi ember, komoly, nyakkendős arc, higgadt agyvelő, de hiába! télen fölszedték a parkettát, és eltűzelték, hiába! nyáron leszedték az ajtót, ablakot, és eladták, disznót hizlaltak a fürdőszobában!, kiáltotta a tanácsi ember, hiába!, most mit csináljunk?, talán építsünk nekik újra házat? talán igen, mondtam bocsánatkérően, újra?, meredt rám, újra, és hányszor?, kérdezte a nyakkendős arc el-

színeződve, meg tudná mondani, hogy hányszor?, még hányszor?,

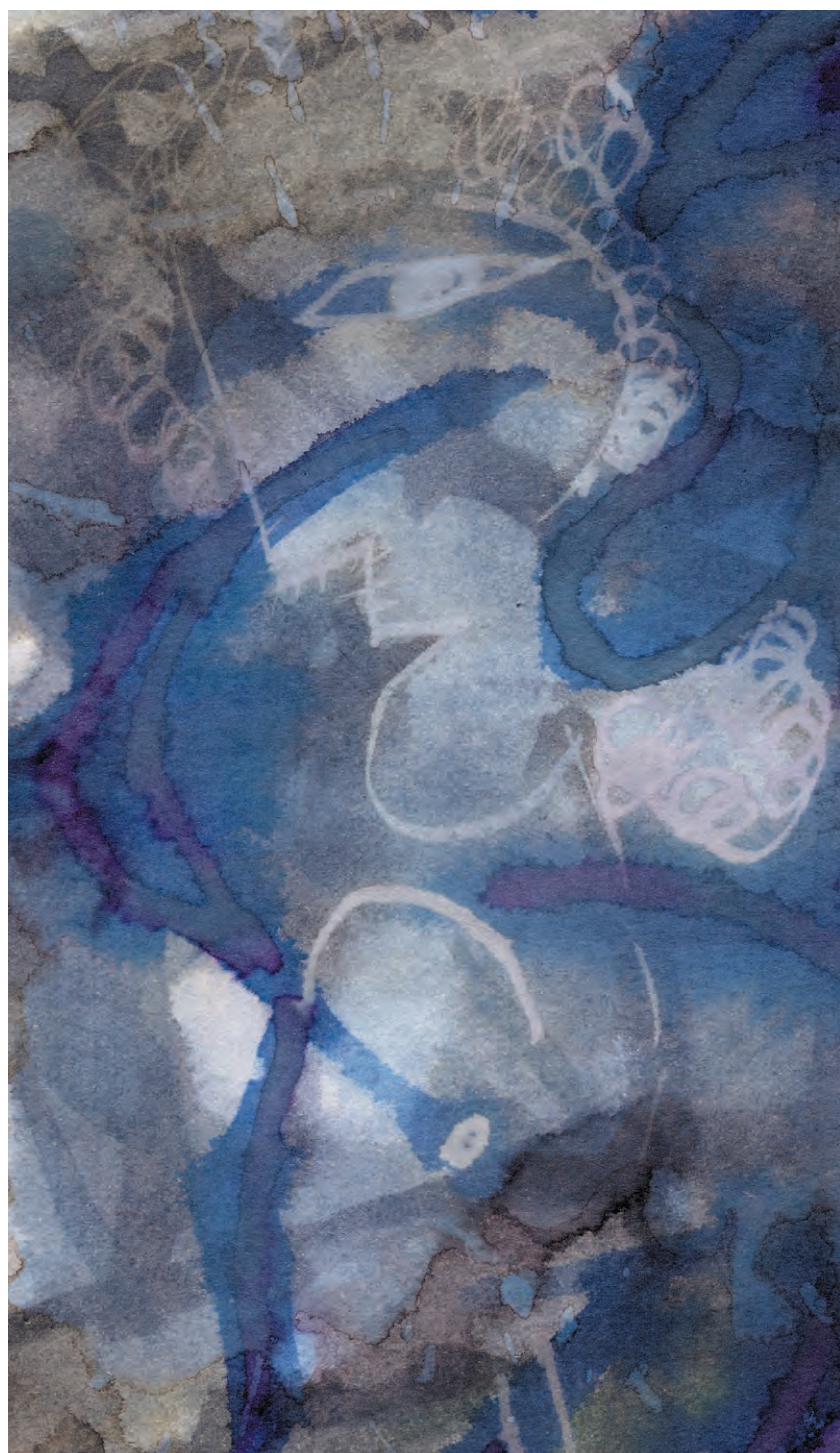
fuldokolva álltam az olajkályhabűzben, szemben egy vihogó, szemező, zsilettpengét rágcsáló, arctalan tömeggel, és olyan nevetséges és reménytelen, olyan áthatolhatatlan és moccanatlan volt az egész, és olyan szánnivalóan röhögséges és fölösleges az a költőkkel ágáló, verejtékező senki ott az ünnepi asztalterítő és a vizeskancsó társaságában, hogy csak dühöt éreztem, sértettséget, hol vannak ide az én verseim, ha Petőfi se, Kosztolányi se, ha ők nem, akkor aztán én végképpen nem, soha nem, soha,

figyeljetek, üvöltöttem, imádom a tévét, az Alfa holdbázist meg különösen, tízszer is megnézném, ha tudom is már az első ismétléstől, hogy mi a vége, hogy ki kit győz le, melyik a rossz, melyik a jó, ha többé már annyira sem izgatnak a bárgyú fordulatok, mint első alkalommal, de akkor is, én falom a tévét, tizedszer is odatapadok a képernyőre, csodálatos a tévé, mozog!, csak nézni kell és nem gondolni semmire, de próbáljuk meg egyszer egy verssel, a tizenegyedik ismétlés helyett egy verset próbáljunk, amit már ismerünk, tudunk jól, hogy mi a vége, mondjuk József Attila *Mama* című versét, azt ismerem!, rikoltja, ismeritek, tudom!, az a vége, hogy meghalt a mama, igen, és most olyan óriási, hogy az égboltozat teknőjében oldja kékítőjét, próbáld meg egyszer, gondold bele, hogy miért olyan óriási?, miért?, azért, mert nincs, azért, mert hiányzik, és akárhányszor olvasod vagy mondod, mindig óriási, mindig hiányzik, és soha nincs, soha, ordítottam, soha!

és akkor elmondtam nekik a verset, megpróbáltuk, a ruhák keringő ütemben, fényesen suhogva szálltak föl a bűdös tante-rem egére, a pisis és a szoptatós fölé, elcsendesedtek, elhallgattak, a vihogás és rőfögés helyére benyomult a csönd és József Attila őrzöngő szerelme, kései siratója, motyogásai, és ha nem is változott meg az izzó olajkályhabűz és a jeges szél; ha nem is nyíltak meg a szörnyű gemkapocsláncok, hogy lehullajtsák a pengéket, ha maradt is minden a régiben, sikerült őket lecsillapítanom, leterítenem, hideg kéz markolta gyomrukat, torkukban kaparászott, szemüket befelhőzte, érezték a hiányt, a maguk sóvárgását és félelmét, a soha és a lehetetlen szorítá-

sát, negyedóráig nem kellett ordítani, az angyal mégiscsak bejött, átsuhant, történt valami;

fölsóhajtottam én is, hogy megmenekültem, ripacskodásom kihúzott a zsilettpengék közül; megúsztam!, s ez néhány pillanatig még akkor is megkönnyebbülést okozott, ha a következő percben, az osztályfőnökök és a könyvtáros kislány védőgyűrűjében kifelé sietve a porondról, egy másik monológ kezdőhullámai csapódtak belém, hogy nem tudom, nem tudhatom, hányszor kell felépíteni, hányszor kell elmondani, hogy a kőművestanulók tompasága és fölébresztésük lehetősége, hogy szemben a zsilettpengékkel, hogy –

A KÖDEVŐ

Hétfőn reggel a Martinovics-hegy házaira sűrű köd ereszkedett, s mikor kilépett a kapun, avas szalmaként zizegett a fülébe, hideg alomként a térdéig szúrta fel a szürke nadrágszár alatt. Negyed hét volt, még égtek az utcai lámpák. Fázósan begombolta nyakán a bordó inget, és lebaktatott a kanyargós betonlépcsőkön, melyeket kétoldalt négysoros, széles deszkalapokból épített korlát kísért a szűk utcáig. Az ablakukkal szemben, a járda mellett állt a kék-fehér mikrobusz, kinyitotta az ajtaját, fellépett, lezökkent az ülésre, táskáját maga mellé tette, aztán helyére dugta és elfordította a kulcsot, padlóig nyomta a gázpedált. A motor halkan krárogott, a kocsis nem indult. *Elkések. S lehet, hogy nem is a Keletiből indul a vonat, hanem a Nyugatiból.* De tudta, hogy a Keletiből, csak átfutott rajta, hogy mégsem, és mint a múltkor is, taxival kell átrohannia a Nyugatiba; persze akkor Debrecenbe utazott, *nyugalom*, a motor krárogott, a busz belsejéből a nyár illatait érezte, gyanta és babér foszladozó fűszerét, a sós tengert, ezt már csak gondolta, és amikor beugrott emlékezete filmjébe az athéni piac kockája, valami vigyorféle futott le az orra tövéből, annyira valószínűtlennek tűnt fel előtte, hogy pár hónapja csakugyan ott járt, ezzel a busszal, amelyik most egyre csendesebben krárogott. Egy Zastava mögött parkolt. Ütközésig fordította a kormányt, kinyomta a tengelykapcsolót, fölengedte a keziféket – a kocsis lejtőn állt, hirtelen mozdult előre –, rálépett a fékre. Úgy érezte, hogy elférne a Zastava mögött, de nem akart kockáztatni. Lipót úr bukkant föl a lépcsőn, a második emeleti lakó, kezében tömött szatyor, a két kocsival mögötte álló sárga Skodájához kacsázott, *megkérhetném, hogy segítsen, nézze a kocsis orrát*, de nemigen ismerte a pocakos, tokás, asztmásan lihegő, köhögő férfit, aki pár hónapja költözött a házba feleségével és kislányával, *jó reggelt, Lipót úr! Levinne a metróig?* A buszt otthagya félig kifordult orral, *sálljon csak be, szálljon*, még pösze is, gondolta; a fehér szőrmével borított ülés bántóan nyikorgott alatta. Ekkor jutott eszébe a temetés, hogy meg kellene írnia, egy novellában talán, jó szörnyű lenne,

mindjárt az elején, nem mintha szeretne volna a hatásvadászatot, bár tompítani ezt semmiképpen sem szabad, és voltaképpen mindegy is, hogy kinek a temetéséről van szó, ezt akár meg is kerülheti; annyi tökéletesen elegendő, hogy a világforgató nagy nemzedék egyik köznapi ügyvivője volt a halott, amilyen száz és ezer akadt 1945 után, egy zsurnaliszta, szebben mondva: hírlapíró, aki persze éppen eleget hazudott és hunyt szemet, de aztán mégiscsak megjárta Rákosi börtönét, és ez elég volt ahhoz, hogy neves ember legyen belőle, nem nagy neves, csak kis neves, amilyen a tehetsége is volt; végül is jó szándékú, kicsit nagyszájú, inkább hasznos, mint káros résztvevő lett belőle, aki aztán csöndesen, közepszerűen halt meg a kórházban, és a temetésén nemzedéktársainak lelkileg tarka, testileg elgyötört csoportja egyszer csak rágyújtott a dalra, amely kétségtelenül a legszebbek egyike, legalábbis az ő számára, olyasféle, mint a Marseillaise; ott álltak a kortársak, és nekitüzesedve fújták a koporsóra zuhanó föld brutális hangjai közben, hogy „Föl, föl, ti rabjai a földnek, föl, föl, te éhes proletár”; lehetetlen, gondolta, hogy ne érezték volna, milyen pokolian képtelen ez a búcsúztató, hogy a hely adta jelentés milyen morbid értelmet tölt a szavakba. Lipót úr, aki büfés volt különben, irtózatosan vezetett a szalmaként zizegő ködben, de mire elhangzottak az Internacionálé utolsó hangjai, csak leértek a hegyről baj nélkül; köszönt, kiugrott a kocsiból és a metróhoz sietett, a mozgólépcsőn állva már azt forgatta a fejében, hogy ha megírná egyszer ezt a temetést, akkor a büfésre is kitérne, és a novellában megkérdezné tőle, hogy tesszik-e neki az Internacionálé, *hogyhogy, est hogyan ércem, kérem sépen?*, Lipót tokája ráterülne világoskék garbójára, hörögve szedné a levegőt, krákogna és köhögne, mint az öreg Volkswagen, és máris boltozódna az atmoszféra a föld éhes rabjai fölé; vitte a metró a föld alatt, én is a föld rabja vagyok most, gondolta – de itt az ideje már, hogy bemutassam ezt az ént, akinek szürke nadrágja alatt ezen a reggelen térdig szúrt föl a szalmaként zizegő novemberi köd, para pamm-papa pamm.

Két fiatal cigány nő ült vele szemben, két finom arcú, választékos és drága ruhákba öltözött, huszonöt év körüli nő,

némán és gőgösen a magas sarkú, hamuszürke csizmákban, kendőkben, prémekben és bőrökben, csupa vadonatúj, méretre készült holmiban, a szemfesték és körömlakk, az osztályon felüli ápoltság mázában, amelyet éppen csak elviseltek szegények, inkább fáradtan, mint kihívóan, de mégis feltűnően, ideges nyugalommal. Őket nem, most nem, döntött, ők csak áthúznak a történet színterén, tovább mennek a metróval, de léteznek azért, és nem távolodhatnak olyan messzire, hogy szem elől té vessze néma és hideg izzásukat. A „néma és hideg izzás” persze túlzás. De az-e? Megvonta a vállát; ezt most föladjá. Ebbe most nem megy bele.

A vonat az első vágányon állt, a csarnokban. Még negyedóra volt az indulásig. Megkereste a kocsit és a fülkét. Az ablaknál ketten ültek, két hatvan körüli asszony, az egyik az ő helyén, elhúzta az ajtót, kezében a jegy, az asszonyok alig viszonozták köszönését, mindegy, gondolta, a folyosó melletti sarokba ült le, menetiránnyal szemben, talán nem lesz több utas, térdére tette táskáját, amelyben a könyvei, kéziratok és a tízórai lapult: vajdas kenyér szalámival, retekkel és egy körte. Nagy, narancssárga táskája volt, kemény oldalai jól tartottak, rátamaszkodott, aztán előkotort egy könyvet, Marcus Aurelius elmélkedései – előkelő vagyok, mint a cigányok, gondolta, és zavartan pillantott társaira –, de a fülkében nem volt annyira világos, hogy olvasni lehessen. A föld rabjai meg énekeltek. Tíz-tizenegy éves korában hallotta először, mikor a dalárda megalakult a faluban, 1948-ban. Talán november volt akkor is, és a köd, a zizegős, sárgás köd, amelyben a vonatok is lelassultak és asztmásan hörögve csoszogtak csak a síneken, ez a kifogyhatatlan köd kazalnyi tömbökben hevert az utcán, a kertekben, udvarokban, a templom és az iskola közti téren, de a tanári szoba felől kiszűrődő hangokat átengedte, a „föl, föl” komor és mégis bízó lendülete áttört a homályon, s ahogy lépkedtek a téglával kirakott hepehupás járdán az iskolába, a kora reggeltől próbáló dalárda hangjai elébük mentek, vezették lépteiket, a térdeket és talpakat megbizsergették.

Fiatal házaspár lépett a fülkébe, a nő kezében fekete műanyagból varrt hegedűtok, a férfiében két óriási bőrönd. Mindegy, gondolta, majd olvas. A narancssárga táskát feje fölé

tette, Marcus Aureliust a zsebébe csúsztatta. A házaspár körülményesen elhelyezkedett vele szemben: két huszonkét-huszonöt éves, formátlan testű, suttogva beszélgető fiatal. Karikagyűrűik frissen és szorosan tapadtak párnás ujjaikon, ezt néznie kellett, mert a négy kéz szüntelenül tett-vett előtte; az asszony mohón gyömöszölte párját, fejét a vállára döntötte, mintha fényképésznél lennének, a nyakához bújtt és meg-megcsókolta az állát és a fülét vagy a száját, ha az éppen feléje fordult. Anyáskodó csókok voltak ezek, melyeket a férfi atyáskodva, csücsörített szájjal viszonzott, és tűrte, hogy a felesége becézgesse, de szeme le-lecsukódott, fejét a vagon falához döntötte, bágyadt és tompa arcán, a rosszul borotvált, dombos tájon együgyű álmoság motoszkált, az apró szemek riadtan pillogtak, és ahogy félig megnyílt szájával odakapott néha az asszony kezéhez, arcához, udvarias idétlenséggel és egy kötelességtudó idióta szálnalmas mozdulatával, nevetségesnek és sajnálatra méltónak látta. Nincs mit tenni, gondolta, ezek bejöttek a novellába. Előhúzta Marcust a zsebéből, és kinyitotta a könyvet; a vonat a külső vágányokon csattogott. „A pók nagyra van, ha legyet fogott, más, ha nyulat... más, ha szarmatát”. A Duna–Tisza közén lakó szarmata jázigok előzőnlötték a birodalom határait, a fölbomlást a hadjáratok csak elodázhatták, a germán markomannok és kvádok hullámai Athénig hatoltak a ködben.

A két hatvan körüli nő az ablaknál szakadatlanul locsogott, az egyik fekete, a másik lakkos fehér csizmát viselt, mindketten bokáig gyűrték, meleg volt a fülkében; megpróbálta követni társalgásukat, egy doktorról folyt a szó, egy köpcös, kopasz férfiról, aki fölmászott a létrán, hogy becsavarjon egy izzót a rendelőjében, de lezuhant a magasból, egyenesen az öreg asszisztensnőjére zuhant, de így is eltört a medencecsontja, a nőnek meg a csuklója, *kész tragédia, de minek mászik egy köpcös ember létrára, az öreg nő meg csak nézte. Miért nem fogta a létrát, nem igaz? Érthetetlen: egy különben értelmes ember, egy meglett korú férfi, egy orvos, hogy ennyire könnyelmű legyen, fölmászik a létrára; sötét lehetett a rendelőben, de akkor is, szólt volna egy betegnek vagy bárkinek, de nem, ő fölmászik, saját maga mászik, a nő meg*

csak nézi, de az a létra is, milyen létra lehetett, nem igaz? És hiába zuhant először a nőre, mégis eltörte a medencecsontját, az meg a csuklóját, még szerencse, hogy nem lett nagyobb baj belőle, de elég nagy baj ez is – nézd, itt egy katicabogár, honnan kerül ide ez a katicabogár, én ősszel még nem is láttam katicabogarat; a fekete csizmás köhögni kezdett; hát így járt az orvos; erőlködve tovább beszélt; csak mellényeltem; mellényelt, ismételte magában, mellényelt, mellényelt, ezt zakatolták a kerekék is, így járt a doktorunk, fölmászott a létrára és lezuhant, még jó, hogy a nyakát nem törte; a nő fekete filcből készült mellényt viselt, rikító hímmzéssel; egy köpcös ember, és fölmászik a létrára – nézd, de aranyos fenyőfák, éppen ilyen kis fenyőfám volt két éve, ilyen kellene most is, tudod, hogy én kiültettem a temetőbe?, és képzeld, megeredt, na, mondom, kiviszem a Béninek, hadd örüljön neki, nem igaz?, meg is eredt, aranyos kis ezüsfenyő, tudod, milyen drága volt már két éve is?, képelem, hogy az idén, de nem baj, én akkor is ilyen kis aranyosat szeretnék, aztán majd kiültetem – te láttál már ősszel katicát?

Visszatért Marcushoz és a szarmatákhoz. Az értelmet istenítő császár nem tudta, hogy vele kezdődött a fölbomlás, a világbirodalom széthullása. A lemondás árán fölülemelkedő császári filozófus rezignációja ma különös erővel hatott rá; miért, gondolta, talán a köd miatt, aztán megpróbált belekapaszkodni a kérdőjel nélküli miértbe, megpróbálta kikapcsolni a fülke utasait, féloldalasan a folyosó felé fordult, és a nyitott könyv fölött kinézett a ködben kattogó tájra, roncsstelepet látott, deresen didergő káposztaágyást egy kertben, csontváz-lugast, fehér, vastag lábú betonkerítés tántorgását, barnára szántott dombot, melyen négy nyárfa mutatott fölfelé, egészen úgy, mint a görög ciprusok; raktárak, tartálykocsik, fagyos cukorrépa-hegyek mellett robogtak, lehetett volna gondolni bármit, de a folyosón emberek járkáltak, elvillantak a fülke előtt, szilvakék bársonynadrágban ringó óriás-fenek, taréjos fejű ifjú, kalapos vén, pisztolyos rendőr, táskás vasutas, kosaras nénike, cigarettás, tetovált kéz, sörösüveget, botot, koszorút lóbálók, a büfébe tartottak, a WC-be, jöttek-mentek, csapkodtak az ajtókat, röhögtek, káromkodtak, ordítoztak.

Volt ott egy szobor, a templomkert végében, a drótkerítés mellett: egy férfiszobor. Előre dőlt, a szája nyitva, valamit kiált. A feje tetejét leszakította egy lövedék a háborúban. Ha fölmászott a talapzatra és az előre mutató karba kapaszkodva fölhúzta magát, föl, föl, egészen föl, akkor belenyúlhatott a tátott szájába és a fejébe, üres volt a feje, egyszer befészkeltek oda a fecskék, de valaki ledobta a gondos építményt, kár, mondta a tanító úr, igazán kár, *ki ez a tátott szájú?*, a tanító úr nem járt a dalárdába, pedig szépen énekelt, hallotta a templomban, *ez?*, összes szemöldökét fölhúzta, *ez a ködevő*, a többiek kuncogtak, ő meg késő délután odament a roncs szoborhoz és látta, hogy a köd arra hengeredik csakugyan, és vastagon, csomósan ömlik a tátott szájba; de hiába, mert nem lesz kevesebb, pedig a ködevő pillanatnyi szünet nélkül rágja és nyeli a sárgás, zizegős világmindenséget.

Hatvan után mintha sűrűbb lett volna a köd, a két választékos öltözetű cigány nő már nem is látszott, menjenek csak, gondolta, nem megy velük, a novellában sem menne velük, a többiekkel sem megy, sehova és semmire, ez mulatságos volt, *úgy lesznek benn, hogy nem lesznek benn, ők kinn, én benn* – de most már csakugyan megmondom, ki ez az én, legalábbis közlök róla egy-két dolgot, például azt, hogy Nyékládházára utazik, ott művelődési autó várja, onnan továbbmegy a Tisza-parti kis falu iskolájába, nádfödeles házak közt megbúvó kicsi iskolába, kicsi gyerekek közé: mintha mesében járna, no igen, ez teljesen helyénvaló, mert ez az én Meseíró, legalábbis részben, és Hatvan után a sűrűsödő ködben, Marcus és az idétlen házaspár fölött elnézve éppen azon tűnődik, hogy ezt az egy részt miképpen hatják át más részek, és eszébe jut, hogy pár éve, mikor erre utazott, az egyik állomáson fölszállt egy nő, egyedül ült a fülkében, köd és november volt akkor is, fölszállt egy negyven év körüli, karvalyarcú, alacsony, őszes nő, barna kalap és barna nadrág, barna sál és barna, bő ujjú kabát, cipő, hogy szinte föltűnő már ez a gonddal válogatott barnaság, csak a gyerekkeszi volt fehér, könnyű, nyári, összecsukható keszi, és benne a hálósákba csomagolt gyerek kék és rózsaszín, lány, Juditkának hívják és öthónapos, szörnyen sírós, rossz kisbaba; riadtan nézte és hallgatta a nőt, a saját kislányára gondolt, aki

szintén Judit, de régóta nem pólyás, és gyönyörű, és sohasem volt szörnyen sírós, mint ez a kis vasgyúró itt, aki éles hangon repesztette a levegőt a meleg fürkében, alig mert ránézni, széles arcú, kockafejű, kövér kisgyerek, teljesen kopasz, szinte félt tőle a Meseíró én; a karvalyarcú indulatait fékezve próbálta csitítani a gyereket, rázta, lóbálta, csókolgatta, gügyögött neki, forgott vele, hintáztatta, és lassan sikerült csöndet teremtenie, hangtalanul robogtak, míg a nő meg nem kérdezte, hogy jár-e arra árus, *miféle árus?*, a barna szárnyú nő megmagyarázta, hogy büfés, mert még nem evett aznap, *szívesen hozok valamit*, a nő erre semmit sem szólt, de néhány perc múlva elpanaszolta az alvó kislány nehéz természetét, s hogy egyedül vágott neki a nagy útnak, *nekem is van egy Juditkám*, mentegetőzve mondta, szinte békítően, a barna karvaly meg ránézett, *odaadhatom?*, és nyújtotta a gyereket, elvette, *látnom kell, mit áruznak*, készségesen bólogatott, *tessék csak*, a nő fölkapta barna kabátját és kilibbent a fürkéből: egyedül maradt a kislánnyal, csak föl ne ébredjen, gondolta, és szégyellte, hogy nem érez semmi gyöngédséget, óvatosan a gyerek nyakába szagolt, a karvaly azt mondta, még szopik, de hogy miből?, a nőt laposnak és száraznak látta, szagolgatta a gyerek nyakát, de semmi, a vonat lassított és megállt, Juditka meg fölébredt és sírva fakadt, arca eltorzult, gyorsan vörösödött, éles hangja mélyült; fölugrott a gyerekekkel, dajkálni próbálta, nyugtatni, *nincsen semmi baj, Juditka, nyugalom, Juditka, a büfébe ment anyád, és nem a világ végére*, a vonat elindult, új utasok bukkantak föl az ajtóban, részvételt pillantottak rá és továbbmentek, a vonat gyorsult, a fekete csizmás mellényelt, az idióta férj csücsörített, a doktor lezuhant, a gyerek üvöltött, egyik karjáról a másikra tette, leült és fölállt, járkált, ringatta, de hiába, és a karvalyarcú nem jött, ez leszállt, elszállt, gondolta a Meseíró én, itthagyt a sivalkodó porontyát, és most sodródik bő ujjú kabátjában, cikcakkban fut, ezt jól kitervelte, vagy rögtönzés az egész?, őrült ötlet?, pillanatnyi téboly?, felmondták idegei a szolgálatot, és most rohan, csukott szárnyakkal zuhan a ködben, amely sárgás szalmakazalként bújtatja a barna menekültet, ő meg leszáll majd Nyékládházán, karján az üvöltő csecsemő, a művelődési autó sehol, a vonat

elmegy, áll, lába előtt a táska, benne a könyvei és a kéziratai, kezében a hisztériás kínban vinnyogó, kockafejű gyerek.

A nő egy kólát hozott és két kávét, *harminckét forint, megáll az ember esze*, Juditka lassan lecsillapodott az ismerős lendítések, rázások és gügyögések hatására, *lossz kislány ez a Juditka, lossz, nagyon lossz, eladom a cigányoknak, nem kell ez a lossz lány, vigyétek, cigányok, nem kell*, no igen, gondolta a Meseíró én, de nekik sem kell, láthatja, karvaly néne, hogy milyen választékos, osztályon felüli göncökben feszeng ez a két cigány nő, nekik aztán nem kell, mumusnak tessenek mást keresni, *rettenetes*; ezt az egy szót hajtogatta, megkönnyebbülve persze, *rettenetes*; a szó most visszalökte a föld éneklő rabjaihoz és a rezignált császárhoz, de hiába próbált valami összefüggést, átjárót találni, lekötötték a részletek; egy kutya futott be a konyhába, ahol ültek, ő meg az anyja, *Bobi! Mész ki, Bobi! Vidd ki ezt a döögöt!*, tehát nem egy kutya, hanem Bobi, görbe lábú, fekete-fehér foltos, nagyfülű, valami tacsókóféle korcs, nagy testű, erős állat, valószínűtlenül nagy, amilyennek csak egy hétéves gyerek láthatta, egy óriáskutya, Bobi, mit keres itt Bobi? A trágyadombon döglött meg, de évekkel később, vénen és vakon, akkor aztán igazán „dög” lett, ott ásták el mindig a kiskutyáit is, a trágyás, kövér földbe, ő meg az apja; a lapát élével vágta agyon a pár órás kiskutyákat, nem ő, az apja; összerendezte, hogy miért hárítja át, és miért tolakszik oda a kutya, mi köze az egészhez; ezt is föladom, gondolta; egyszer csak nyílik egy rés, és beömlik valami oda nem tartozó; de minden ide tartozik, rá tartozik, átháríthatatlanul.

Szemközt a férfi aludt, a nő kötött. Ha novellát írna, próbálkozott az újbóli indítással, ennek a képnek meg kellene jelennie. Térden alul érő bársony szoknya, fekete alapon barna-fehér kis virágok, vastag, sötétkék harisnya, drapp cipő, vékony, csipkés, fehér gyapjúpulóver, alatta galléros, világoskék blúz, nagy mell. Sima, szókécs haj, középen elválasztva, hátra szorítva egy-egy piros csattal. Ovális-kövérkés, puha arc, vastag keretes szemüveg, turcsi orr, kicsi, nagyon vastag száj, az alsó ajak enyhén lebiggyed, rózsaszínű bőr, sápadt és petyhüdt, szinte betegesen laza; rövid, pufók ujjak, sötétkék fonal, sárga nejlonzacskóból tekereg elő, a zacskót a férfi

mellett, a sarokban helyezte el, a fonal az alvó combján, a slicce fölött fut, a nő állandóan rángatja, igazgatja a zacskót és a fonalat, nem hagyja nyugodtan aludni társát, de amikor az föl-fölriad, széles mosollyal csókot dob feléje; lassan, figyelmesen köt, tenyérynyi darab lóg le a tűkről, inkább fogyni látszik, mint nőni, a nejlonzacskón fekete betűkkel ez áll: Centrum Áruházak.

Aranysárga nyírfák derengtek át ekkor a ködön, és megszólalt az esti Vendég; ezért jutott eszébe reggel a zsurnaliszta temetése. Tudta, hogy őt is be kell engednie a novellába – összecsukta hát Marcus elmékedéseinek kötetét, nézte a császárt ábrázoló kerek dombormű rajzát, és a göndör fürtöket a Vendég kopasz fejére próbálta illeszteni, aztán föl hagyott vele, mert úgy érezte, ez éppen olyan ostobaság lenne most tőle, mint amikor gyerekkorában Kossuth haját és szakállát átmásolta Rákosi képére. A Vendég szintén a világforgató nemzedék tagja, szenvedélyes tanárember, kiabáltak egymással, hogy mi határoz meg egy korszakot, *nem tetszik nekem, ahogy verik a mellüket egyesek, mea culpa, mea culpa, és magukra vesznek minden bűnt, mert állítólag mi voltunk azok, akiknek megadatott a nagy alkalom, és mi voltunk azok is, akik elpuskálták szépen a dolgokat, sőt, nem is szépen, hanem csúnyán*, kihúzta rövid derekát fekete bőrkabátjában, térdére fektette tenyerét, és szikrázott a szeme, a hangja, *ez nem tetszik nekem, én ettől a bűnbánattól hányok; egy újságcikkről volt szó, amelyben azt írta a szerző, hogy az igazságügy-minisztert agyonverték kihallgatás közben; egy korszakot ezer és ezer mozzanat határoz meg, és világszemlélet kérdése, hogy melyikbe kapaszkodsz, hogy miben látod a mozgás meghatározó irányát tárgyasulni*, ő meg csak tekergette a nyakát és tiltakozott, hogy az igazságügy-miniszter agyonverése mégiscsak jelképes, akármilyen is valakinek a világszemlélete, s egyébként neki... és ekkor következett a temetés, de a Vendég azt már végképp méltatlan történetnek titulálta, és csapkodta a térdét, haragosan, dühtől fortyogva vágta rá az ajtót, ő meg szerette volna még utánakiáltani, hogy lehetetlen mundért próbál védeni, s hogy éppen vele szemben, az tragikusan nevetséges, de aztán lenyelte, elharapta a mondatot, és most

örült, hogy megállta szó nélkül, nem játszotta ki minden kártyáját, hiszen tudta jól, hogy mi bántja a Vendéget: az illetéktelenség megszimatolása, hogy milyen alapon merészel megítélni egy korszakot, amelyet gyerekfejjel élt meg; a nemzedéki gőg fűti a fekete bőrkabátot, hogy résztvevő volt valamiben, amire ma már a legenda fénye és pora hull; csak hulljon, jól tette, hogy hallgatott, mert most örülhet, még ha kétes értékű öröm is ez, *mellényelt! mellényelt!* szinte sztoikus, bár ez inkább Marcusról jutott eszébe, és kitalált volt, de akkor is létezett, s ahogy száguldott vele a vonat a szalmaszerű ködben para pamm-papa pamm, és elálmosodva lehunyta a szemét, szinte az egész bőrével tapintani vélte, hogy a világnak egyetlen ősanyaga van, a köd, s hogy mind ködevők vagyunk, az üres fejű szobor éppúgy, mint Marcus, a bomlásnak indult nagy birodalom császára, aki Róma dunai határain az emberi mulandóság tényeit jobban látta, mint bárki más. „Képzeld magad elé például Vespasianus korát, s mindenben a mai állapotokat látod: az emberek házasodnak, gyermekeket nevelnek, betegeskednek, meghalnak, harcolnak, ünnepelnek, kereskednek, gazdálkodnak, hízelegnek, gőgösködnek, gyanakozanak, acsarkodnak, mások halálát kívánják, zúgolódnak a jelen miatt, szeretkeznek, takarékoskodnak, consulság, uralkodás után sóvárognak. S egész világuk – csak volt.”

Megpróbálta földézni maga előtt a Vendég arcát császári szakáll és haj nélkül, de hunyt szeme előtt csak rózsaszínű homály úszott, és benne egy fekete bőrkabát, meg a hang zakatolt a kerekek ütemére, *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa*, ezt már mintha ő mondta volna, a szobornak mondta a templomkertben, és szóltak a harangok, csiviteltek a ködevő fejében a fecskék, robogott a vonat, sírt a karvaly porontya, szorongott a Meseíró én, hogy mindez még kevés, csak töredék, minden töredék, holott úgy érezte, már ez a kevés is sok ahhoz, hogy meghúzza az összekötő szálakat, s még egyre jöttek, ötletek és figurák, léteztek körülötte és benne, nyújtogatták a nyakukat, hogy lássák, mi történik, és megértsék, miért vannak itt, mi közük egymáshoz, mire mehetnek egymással. A két világcsavargó mesehős például, Lómenta és Libatopp, amint kilépnek majd a nádfödeles

házikók között meghúzódó kicsi iskolában a táskájából, a viseltes kéziratlapokról. Ha engedi, hogy ők is megjelenjenek, nemcsak a mesei történettel kell számolnia, de a kézirat történetével is, azzal az ötven-hatvan iskolával és könyvtárral, ahol megszólaltatta már a két toprongyos figurát, s ha tetszik, ha nem, ezeket a pontokat is bele kell kötnie a föld rabjainak énekével kezdődő novellába. A trágyadombot is az óriáskutya tetemével.

A fekete bőrkabátban fortyogó Vendégnek pedig mégiscsak igaza van annyiban, hogy ő persze nem énekelt ott a temetőben, a nem éneklők nemzedékéhez tartozik, a gyerekkori nagy kórusok, templomi és mozgalmi hangzatok ma már csak kulisszaként dülöngélnek benne, és az a „föl, föl” valami általános nekibuzdulás keserves-boldog emberiség-kórusaként morajlik a mélyben, sötétben és fájdalmasan, sokkal mélyebben, mint a Himnusz, amit sohasem szeretett igazán, és csodálkozva tapasztalta – noha értette – újra meg újra, hogy tömegek és egyének milyen könnyen föloldódnak benne; szinte belerendülnek. Beszélni erről nem nagyon mert még szűk körben sem, de a „megbűnhődte már e nép a múltat s jövőt” olyan ingerültségbe kényszerítette, hogy tudta, csak igazságtalan lehet, ha elemzésbe kezd, s előbb talán ingerültsége természetét és eredetét kellene tisztázni és így tovább, tovább: kifogyhatatlanul gomolyogtak belvilága köd vonulatai, meddő elmélkedések és ábrándozások (hanyatt heverve a fürdőkádban), szilárd pontot még a bekötéshez sem kínáltak.

Ebbe a novellába, gondolta, most már akárki bejöhet; mire jó a köd, jó? Útitársai rendületlenül végezték a dolgukat, az idióta férj aludt, a nő kötött, fölötte fekete tokban pihent a hegedű, a két öregasszony pedig az ablaknál, a bokáig gyűrt fehér és fekete lakkcsizmákban éppen az aranygaluska készítésének ravasz módozatait sorolták – ez szinte megnyugtatta, őrzik magukat, a helyüket, itt nem kell meglepetéstől tartania. De a többiek, Lipót úr a Martinovics-hegyi házból, az otthona, a családja, a rétegződő énje? Azt hiszem, itt az ideje, hogy mondjak valamit ezekről az énekről is, a kutyásról például. Negyvenhét éves a legöregebb.

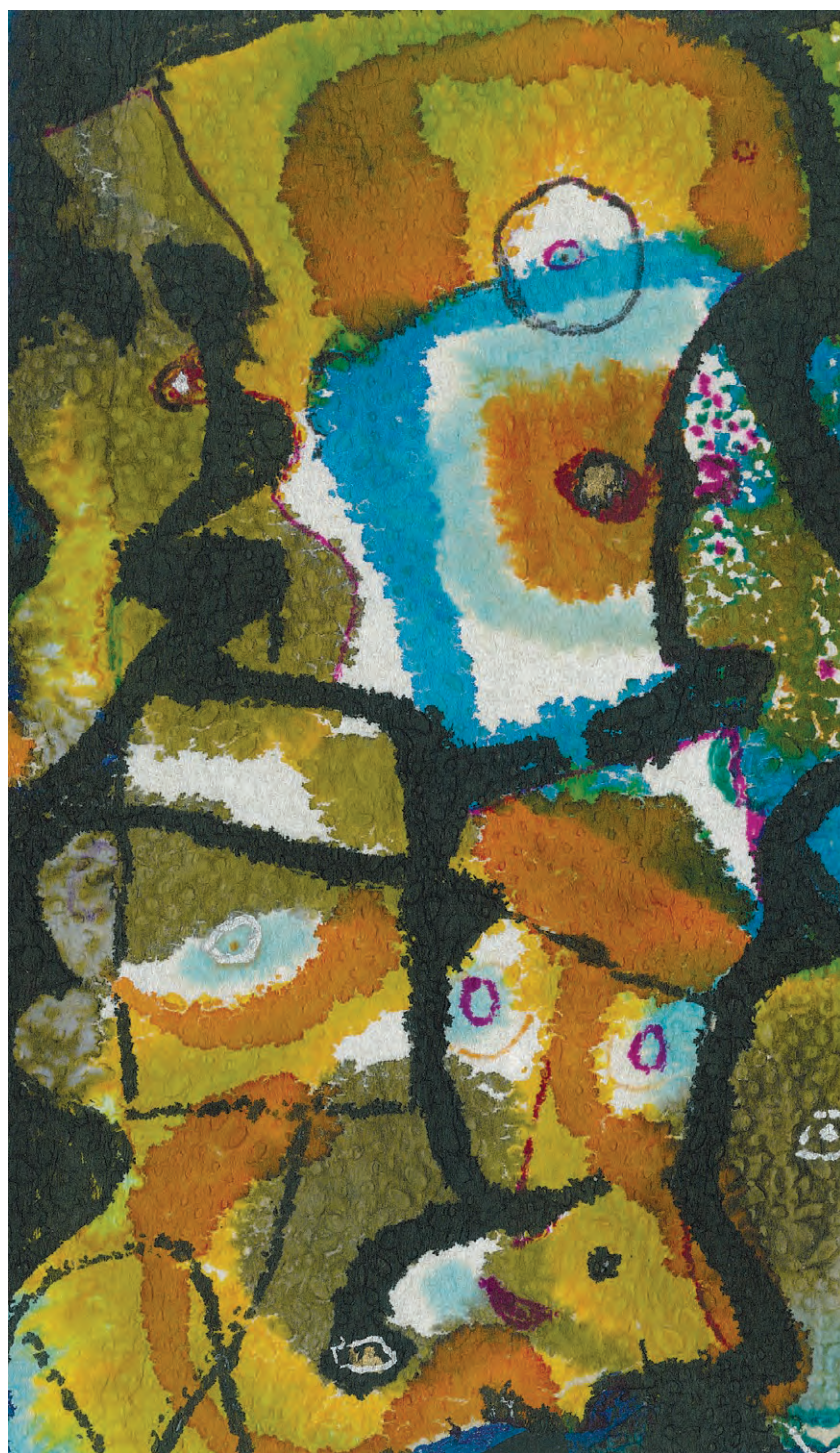
Most egy miskolci iskolaigazgató arca ugrott eléje az aranygaluska-készítés festett paravánja fölött: bábszínház! Az éttermek, kocsmák, bisztrók és más nyilvános helyek játék-automatáira és a videó-műsorokra panaszkodott az iskolaigazgató, hogy csapatostól, késő estébe nyúlóan nézik a gyerekek ezeket a programokat, odatapadnak a jobbára horrorfilmeket vetítő készülékekre, *horror*, mondta a rövid hajú, kihajtott ingű fiatal igazgató, és még egyszer mondta, *horror, mert a pornó még nem megy, a pornó még csak a magánklubok és a különféle magánvállalkozások műsoraiban megy, de mi lesz jövőre, két vagy három év múlva, ha elszaporodnak a videók, ha áttör a horror meg a pornó, mert a műholdas televíziózás már a küszöbön áll*, és ezt olyan prédikatori hévvel állította, hogy megfordult és odapillantott az iskola kapujára, de ott egyelőre senki sem állt a küszöbön, *képzeld csak el, a föld bármelyik horrorja vagy pornója nézhető, mi lesz akkor a Meseírókkal?, kinek kellenek még?*, ezt már nem is az igazgató kérdezte, ezt ő, ezt akkor, ezt most is; *nyugalom*, a televízióban ma sehol a világon nincs pornóműsor; micsoda örülség, gondolta mégis, fölkel hajnalban, robog a ködben, viszi táskájában a két világcsavargót, verseket és meséket tündérekéről és tevékről, és viszi a mélyben a tanáriból kizengő Internacionálét; *félre a pózokkal*, ezt már szinte félhangosan mondta magának, pózosan persze, *irány Nyékládháza*, ez mulattatta, már maga a szó is, *gyerünk, föl, föl, szarmaták, rómaiak, proletárok és diszkósztárok között*, ez is mulattatta, húzkodta az összekötő szálakat: „Hasonló módon elmélkedj az elmúlt idők korszakairól, egész népeknek sorsáról, figyeld meg, hogy rövid küszködés után mind elestek, és feloldódtak az őselemekben. Főleg azokat vonultasd el lelki szemed előtt, akikről magad is tudtad, hogy hiú dolgokért tülekedtek, és elhanyagolták a saját alkatuknak megfelelő cselekvést ahelyett, hogy görcsösen ragaszkodtak volna hozzá, és kedvüket lelték volna benne.”

Cukorrépával púpozott vagonok mellett dörgött a szerelvény, közeledtek Nyékládházához, varjak ültek a fákon, csapatosan sötétedtek. Helyes, gondolta, ezt kell tennem, jól van, ami van. Megette a tizóraitját, nyújtózkodott és örült, hogy a karvaly öthónapos porontya nem maradt a karján, hogy

hallotta a temetőben a kórust. Örült, hogy a köpcös doktor fölmászott a létrán, s mikor leesett asszisztensnőjére, nem halt szörnyet. Örült, hogy olvasta az újságban, hogy agyonverték az igazságügy-minisztert. Ez ugyan furcsa öröm volt, meglehetősen kétes, vágott is egy grimaszt hozzá, és végigfutott hátán a hideg. Marcusnak is örült. A kicsi, fehér könyv otthonosan lapult a zsebében. A választékosan öltözött cigánynők elmosolyodtak szépen. A fekete műanyagtokban moll hangon muzsikálni kezdett a hegedű: Meseíró-énje hálásan fogadta a meleg harmóniát. Lelki szeme előtt pedig megjelent a művelődési autó, látta meghívóit, akik elviszik egy kicsi iskolába, könyvtárba, kultúrházba, és ő kiengedi a világcsavargó Lómentát és Libatoppot táskájából, mint bűvész a fehér nyulat, szemközt a világhorror és a világpornó hideg villogásával, alkatának megfelelően.

A vonat lassított, fölkapta szürke kabátját, a táskáját és leszállt, nadrágszára alatt térdéig szúrt föl a pamm-pa pamm.

Nyékládháza állomása olyan volt, mint a legtöbb vasúti épület, szürke és rideg, falai tántorogtak a gomolygó őselemben. A vonat csörömpölve húzott ki az állomásról. Három-négy férfi, nő botorkált még a kijáráshoz. Ketten kerékpárra szálltak. A művelődési autót nem látta. Fázósan begombolta bordó ingét, fölhajtotta gallérját. Repülő húzott valahol a magasban – ott tiszta lehet a levegő. Megállt az állomás előtti tér közepén, hogy hamar meglássák a művelődési autóból. Hallgatózott. Dohogás verte föl a világegyetemet, egy traktor ment a hepehupás úton. Eltelt öt perc, tíz, tizenöt. Jobb kezéből a bal kezébe tette táskáját. Dohogás, a traktor újra elhúzott mellette, valahol egy autó dudált, aztán csend lett; az utasok már rég eltűntek, Nyékládháza is eltűnt, csak az állomás betonfalai álltak még mögötte, és azon túl, a bizonytalan távolban ugyan, de közeledtek a szarmata jazigok roppant hadai.

FÜLNOVELLA

Csácsogva-szürcsögve szólalt meg a hang. Kordult mélyen, vastagon, elhalt émelyítőn, mintha nem fejének belsejében, hanem üres gyomorban hangzott volna el; csak el innen, el, gondolta, és próbált följebb húzódni a kocsi ülésén, elég, ne még, ne már; de jött, áradt lenn, a zajok közé ragadva szisztergett a mondat, amit a hajdani Rektor súgott a hajdani Pártköz-pontban szomszédja, a nagyhatalmú titkár fülébe egy hosszúra nyúlt értekezleten, és Cs. adott tovább anekdotázva a baráti társaságban; az ő hangján dokumentálódott, röhögés kísérté lámpafényben – mikor is? Most. Még most. Még minden most van, a hetvenes évek közepén, sodródik a mondat, nem múlik, nem csitul, megriad tőle, taszítja; még minden dokumentum, amit lát, hall, érez, elgondol; a hirtelen lerobbant, magyar-szürke nyárban fuldokló város is, melynek sugárútján most a Szent István Kórház előtt várakozik éppen, és az autóülésen félfektében, szemlehunyva próbálja kívülről nézni magát: sörtehajú, sovány, ötvenhét éves pasas fehér, rövid ujjú ingben, drapp vászonnadrágban dekkol ott, fejének belsejében dokumentumnovellába kívánczozó, nyomdakész mondatokkal, különösen eggyel, melyet végképp szeretne elfeledni.

Cs.-nek tetszett a mondat. Talán szentségtörőnek tartotta, a pártszentség komikus, ordenáré megtörésének, egy kínban araszoló, hosszú, rovátkolt, esetleg csőforma, de mindenképpen nett pártértekezlet elrondításának, ahogy a Rektor előrekönyökölt, mintha kocsmában ültek volna (játszik a banda, gajdolnak a részegek), de tenyerével eltakarta a száját, mert mégsem, és a titkár füléhez hajolt: „Mondja, Vas elvtárs, maga nem fél, hogy egy pattanásos pofájú fickó megbassza a lányát?” Ha dokumentum, gondolta, akkor nem Vas, ha novella, akkor mindegy. A kórházzal szemközti telepi házak epesárga négyzeteit követte, a párhuzamosan futó éleket. Vaszak is tetszett a mondat. Vagy nem tetszett, de nem mutatta, nem tett úgy, mintha a fülén ülne. Emberinek, merészen őszintének, férfiasnak vélte. Annyira eltért helytől, időtől, a levegőben csúszkáló krákogások, szavak, sóhajok értelmétől, a papírforga-

tás és széktologatás zajaitól, hogy nem lehetett nem figyelni rá, és nem fölismerni jelentését. Ültek ott a Jászai Mari téri Fehér Házban, a Duna túlsó partján süllyedt a nap, innenső partján fújt a szél, az araszoló, hosszú, rovátkolt, esetleg csőforma és egy idő után már nettnek sem mondható értekezlet csak nyúlt, nyúlt (az előrehajló Rektor orrát megcsapta a titkár izzadságszaga), már-már dugult, s ők a mondat nyers, durva vázában megkapaszkodva egyedüli példánynak érezték magukat (feltehetőleg), ahogy meg van írva; egy művész és egy politikus, két lányos apa. Cs. röhögésébe meg, most is úgy hallja, káröröm vegyült, jóízű, már-már édes, gyermeki káröröm, s nemcsak azért, mert neki fia volt, hanem a két nagyhatalmú esendősége láttán, amit a magas társadalmi pozíció sem tudott eltüntetni. Röhögtek. Ő is. Holott ettől csak kocsonyásabb lett a mondat. Valami buta bátorság feszítette, gyerekes és utálatos. Jocó jutott eszébe a kollégiumból, ötvenhatból, a szakérettségis, harminc fölötti fickó: rossz fogak, gyászkeretes körmök, széles uborkaorr fekete közepű mitesszerekkel; erősen kopaszodik, minden ereje megfeszítésével tanul, és a többi első léha, ábrándos életére megbocsátó vigyorgással tekint, de a végtelen locsogásoktól elzárkózik, míg egyszer, hogy mutassa, ő is milyen vagány és sziporkázó, viccet mesél: este a hatéves Nórika azt kérdezi a vacsoránál, „ki csámcsog?“, és anyukája ártatlanul, a családfőre bökve így válaszol: „Apicsámcsog!“ Jocó és a Rektor, gondolta, mint egy parallela két szára, de ez is csak feltételezés. Akkor még kicsi gyerekei voltak, fiú és lány, kényszeresen röhögött, a két funkcionárius ellen, az ő számlájukra (Cs. neki mesélte a jelenetet), és hárított magától minden más képzetet, a pattanásos fickó iránt föltámadó rokonszenvét is. Most nem röhög, de megint hárít; el, elég. Próbál elzárkózni. A kórház téglakerítésén óriásplakát; nem nézi meg, nem olvassa el, de fejének belsejében is zaj kavarog, zaj mindenütt, mindenhol, külső és belső zajgás hullámszik át egymáson, kocsmazaj, zsebrádió-zaj, ól-zaj, vályú-kongás és csatorna-hőbörgés. Fülledt a délután. A történetdarabkák kiálló mondatai összeütődnek, súrlódnak, egymásba ragadnak, ostromolják. Belekavarodnak. Elég, ha egy mozdul. Szecskavágó zúg, membrán recseg, gajdolnak a kocsmában, hogy *ide figyelj, Lajos, a gé*

húr kicsit magos, rossz a fülhallásod már. Rossz, nem rossz, hallja: ahogy mondják, mondják egyszerre; űri zsvajj a szavak áradása.

Munkára fül. Fül, fül. Csengettek. Ketten álltak az ajtóban. Özvegy Bognár Zoltánnét előbb félretolták. Aztán az erkélyajtót, a konyhaablakot gondosan bezárták, hosszú távon szavatolták. Aztán agyonverték. A padló alá ásták, lebetonozták. A kockázat el van vetve. Hirdessen klasszikusokkal.

Ketten ültek a hajdani hosszúra nyúló értekezleten. Ketten álltak a zuglói elektromos állomás 220 kilovoltos transzformátora előtt, M. és ő. Ketten, négyen, hatan. Az alakzatok egybevágóak, a kettőzések húzzák-vonják egymást, mint kutya a csontot. Aztán fölrobbannak: ez a történet. Ismeri már a működést. Rögzítheti és leleplezheti, akár egy dokumentumnovellában, mert kiderült azóta, megvilágosodott, tényként megjelent, szinte testesült, nevet kapott: havas téli eső zuhog az Akasztván-hegyről alágördülő fellegekből, s nem kétséges, hogy mindennek ez az oka; dől, söpör végig a tájon; arra is, ahol ezekben a napokban ide-oda futkároz az autón: Istenhegyi út, Hegyalja út, Erzsébet híd, Soroksári út, Haller utca, a kórház. Bár esetleges az útvonal, az esés, az eső, azért az ő esete ez, az ő ábrája, mai térképe, helyrajzi vázlata. A kültér. A kültéri telek. A csípős, darás, sárgás suttyogás meg, amely most éppen hálgyogos hóbe bugyolálva bombázza a várost, ez végképp az övé. Ez szakadt a hortobágyi pusztára is 1952 decemberében, mikor megérkeztek a kunok. Ez csapódott arcukba 1963 kora telén, még novemberben, ahogy a zuglói szabadtéri, 220 kilovoltos elektromos állomás vonyító transzformátora előtt álltak. M. ránézett, és aggódva azt mondta, mi ez, szerinted milyen hangokat ad ez a szegény, szerencsétlen trafó, mi bántja; de tudták, hogy ott égett el pár hete az elektrikus, a Művek makacs mestere, aki jobban hitt saját emlékezetének, mint az automatikának, a fény- és hangjelzéseknek, amelyek mind figyelmeztették, hogy ne lépjen be oda. Szénné égett, mint a Kőkúton 1944-ben lezuhant amerikai repülőgép pilótája; hétéves volt, lovas kocsival mentek a szomszéd faluból bábmészknodni. Parallelák, mondta M-nek. A végtelenségig. Akkor kezdtek futni köztük a mondatok, ahogy a hóval töltött fekete

közepű felhők is rohantak, és rikoltzott a szél a távvezetékek rácsos oszlopai között. Még nem ismerte a férfias Rektort és a nagyhatalmú titkárt.

A tizenhat éves M. már két hónapja a hortobágyi internálótábor lakója volt többszázadmagával egy birkahodályban, mikor megérkeztek a kunok. Apja, az egykori mintagazda kuláknak minősült, holott már 1948-ban átruházta minden birtokát a helybeli állami gazdaságra, és feleségével, két gyerekével a fővárosba költözött. 1949-ben fekete disznóvágás vádjával letartóztatták, majd családjával együtt Miskolcra toloncolták, aztán két hónapra bebörtönözték, szabadulása után pedig, már 1952-ben, mindnyájukat a Hortobágyra vitték, ahol tizenöt hónapot töltöttek el egy gazdaságban. Ott látta M. a kunokat a havas esőben. Akkor már két napja zuhogott. A szikes, sötét-szürke talaj nyúlós péppé dagadt, oda lökték a leponyvázott katonai teherautókról a kunokat. A zöld katonaládákba, kosarakba, ágyneműtakarókba batyuzott csomagok lezuhantak a sárba. Csattanások. A nagybajszú kun férfiak és a vékonyka asszonyok némán leültek a csomagokra és egymásnak döntötték a hátukat. A zöld katonaládák lassan süllyedni kezdtek alattuk, a sár lomha hullámai egyre magasabbra csaptak körülöttük, még néhány óra, és véget ér időtlen idők óta tartó süllyedésük, végleg eltűnnek. Amikor elhangzik majd a kocsonyás kérdőmondat, a hetvenes évek közepén, már senki sem emlékezik rájuk. M. és ő a Műveknél dolgoztak 1963-ban, az alállomások osztályán, két felemás hivatalnok, egyikük kezdő tervező, másikuk botcsinálta utókalkulátor. M. abba a technikumba járt esti tagozaton, fiatal felnőttként, ahol ő ötvenhatban végzett, aztán a Műegyetem következett, a villamosmérnöki kar, az is a nappali munka mellett, és M. elvégezte, megcsinálta, villamosmérnök lett belőle. Még mindennek az elején tartottak, még semmi nem volt elrontva közöttük, tanultak egymás történeteiből, még megvolt a baráti kettős, a nemzedéki négyes, hatos, még egybevágtak a háromszögek, négyzetek. Mi történt? Bolyai Farkas azt tanácsolta fiának, hogy hagyjon békét a paralleláknak. Dórácska, a matematikatanárnő akkor beszélt neki erről a technikum második osztályában, mikor a Hortobágyra megérkeztek a kunok.

Kopogtak az ajtón. Fül, fül. Ketten álltak a küszöbön. Kik ezek és mit akarnak? Reflexológia. Fülbelövés. Léleksebészet és csontkovácsolás. Műkörömmoktatás. Lebetonozás. Ön hív, mi házhoz megyünk.

Muller József S.O.S. duguláselhárító állt az ajtóban, mögötte ifjabb Muller a csörgörénnyel. Vasárnap volt, déli tizenkét óra, 1995. A Muller és fia cég mint két tojás, két kopasz, sárga kesztyűs tojás. Leküldték a csörgörényt, fölszabadult az út. Harangoztak. Az új végécésze hétfőre maradt. Én nem, uram, ingatta idősebb Muller a fejét, holnap én anyámat temetem, uram. Még mindig harangoztak. A számla végösszege 5760 Ft-ot mutatott. A hat darab ezresből a mester elfelejtett visszaadni. Hétfőn Muller ismerőse föltette az új csészét, föltette és lebetonozta kerek nyolcezerért. Kedden újra eldugult a cső. Szörcsögött a hang, s ahogy félfektében hallgatta ott a Szent István kórház előtt, a kültér pár percre rögzülő pontján, vitte vissza a férfias Rektorhoz, a nagyhatalmú titkárhoz és Cs.-hez, aki válaszként mesélte neki a történetet; válaszként, igen, ezt ne feledjük. *Húzd meg jól, hogy ne lógjon a lószőr a vonódon.* Nem feledi, meghúzza, tudja, számon tartja, de belegondolni nem akar, utókalkulálni megint, mintha befejezhetetlen lenne a történet. Tudja, de nem akarja hallani. Nem kell. Minek? P, a fia, akarta. 1985 karácsonya előtt, mikor a főiskolán elkészültek a félévi munkák kiállításával, P. fülében megjelent valahogy valami romantikus kívánság, és olyan erővel hatott rá, hogy nem tudott ellenállni neki. Igen, gondolta a sörtehajú tíz év múlva ott az István kórház előtt, ez történhetett akkor P.-vel, valahogy a fülén át érte a felszólítás, a fülében honoló csend vágyott, félve és kíváncsian vágyott a betöltésre. A második év végén, júniusban, botrányos jelenetek forogtak körülötte, amelyeknek jobbára passzív elszenvedője volt, s bár tudta, hogy mi mit jelent, szeretne volna saját szerepét, súlyát is érzékelni. Anyját, aki a főiskolán tanított, Vas elvtárs és rendszere ezúttal a férfias Rektor közreműködésével próbálta csatornába fojtani: megfosztották állásától, őt pedig, a két évig elismert, kitűnő hallgatót a vizsgamunkákra hivatkozva egyik napról a másikra megbuktatták, ami kizárással járt együtt, és a választott pálya derékba törését jelentette. Az asszisztáló

szakmai tanárok egyike M. felesége volt, a baráti, nemzedéki, szülői stb. négyes tagja. Az ő hangját, az ő mondatait akarta hallani P. (kizárását a politikai botránytól tartva a férfias Rektor visszavonta), ezért bújt el este a teremben egy üres díszletes dobozba, s töltötte ott az éjszakát, hogy másnap délelőtt a saját fülével hallja – dokumentálja! – a férfias Rektor és M. felesége, meg a többiek ítélkezését, és összevesse – párhuzamba állítsa! – a neki szóló mondatokkal. Hallotta. Összevetette.

Parapszichológia. Keresse Kuncz Karola gyógymasszőt. Dekoratív amerikai ajtókilincsek és testformáló ágyak jutányos áron. Hortobágyak! Fültőkésítés. Non stop lebetonozás. Hirdessen klasszikusokkal.

Tavaszkodott a Hortobágyon. Egy élelmes építészgyerek fölfedezte a testformáló disznóólakat. Mióta leölték az állatokat, üresek. Betömni a réseket, fölsúrolni és bemeszelní, kitapétázni finom újságpapírral, fölhinteni szalmával és beköltözni fiatal feleségével, ez a valóra vált tündérálm volt maga. Így látta M., így mesélte 63-ban; hallgatták és megpróbálták átélni. Formálódott bennük a közös világérzés. Munkaversenyt hirdett aztán a táborvezetőség házaspároknak, és az üres disznóól lett a díj. Ti olyat még nem láttatok, csóválta M. a fejét. Tülekedtek az internáltak. Túlteljesítettek. A dekoratív történet pedig megtörtént, tudják ezt jól a dokumentumok, mutatják, hogy hol végződött a négyzetek, a négyesek és hatosok szétcsúszása. De hol kezdődött? S ezek már a nyolcvanas évek. Ahogy megy lefelé minden. Jött föl minden a ház mindhárom emeletén a vécékből. Muller üvöltött a telefonban, hogy misére megy, hagyják őt a lelkével megbékélni. „Mi a maguk baja az enyémhez képest, mi? Egy nagy szar!” Egy csőgörény dolgozott a fülében. Egy örökmozgó páternoszter fülkéi nyikorogtak. A pártközponti páternoszteré. A parlamenti liftfülke bársonnyal bevont ülőkéje. Eldurvulnak a hallomásai, gondolta, kopik a fültőke, kicsit nagyot hall, süketül, ez az igazság, a készülék is kimutatta tavaly a János kórházban, mikor az éjjel-nappal szóló zizegés miatt orvoshoz fordult. A hangokra mindig érzékeny volt, a füllel nem hallható neszekre is; negyvennégyben az amerikai bombázók bűgását előbb fölfogta, mint a kutya; félelmében talán, mert rettegett, hogy megérkeznek a gépek; a

levegőőégen áthatoló leghosszabb és leggyorsabb hanghullámok találkoztak a fülében várakozó csend legmélyebb hullámaival, és megrezegtették a dobhártyáját. Lehet. Annyi minden hallható. Szüntelenül dobolnak. Propellerek kavargják a levegőt. Talán a gondolatok áramlásának is van zaja, ahogy kimondatlanul, vakon is belebújnak a szavakba, mint P. a papírdobozba a főiskolán. A falnak is füle van. A világnak. Mindent meghalló fül a világ. Fekszik a hátán és hallgatózik. Hall, de nem ért.

Erotikus munkára fül. Napi 10 ezer forint kereseti lehetőséggel, kezdő és gyakorlott hölgyek jelentkezését várja fül. Nyelvtudás előny! Agytréning, jóslás, szerelmi mágia és rontáslevél. Turbószolárium. Intím áfium. Lebetonozás.

Jött föl a fülben. Mozdult, bugyborékol, rengett fejének belsejében most már az egész dokumentáció: a férfias Rektor hajdani szavai léket ütöttek. Tudta már, hogy ezért nem akarta meghallani, fölfogni, undor és félelem ezért dolgozott benne fojtottan, mikor háritani próbálta. Egy korszak kattogott Vas elvtárs (ha novella) körül, egy korszakon át latolgatták, hogy Vas elvtárs így, Vas elvtárs úgy... Elég. És a mondathoz ragadva most mégis előtologott a dokumentumok amorf tömege, sorra a testesen konkrét események 85-ig, amikor fölrobbant az M.-mel épített barátság is, mert szétvetette... Mi? Ennyi idő után értelmeznie kell! A disznóólakért dúló munkaverseny túlteljesítése? Mintha üres vályúkat, vödörket vert volna bottal. Riadtan érzékelte, hogy együtt, egyben létezik ez az egész, egy vödör moslék, holott feketén-fehéren különbözik, kettéválk az utolsó cseppig minden, és a hazugság – annyi idő után – bűzös ürülékként úszik a felszínen. Mi történt? Mesélj! Nem, nem akarja újra hallani, mondani, végigkövetni, kitergetni a dokumentumok részleteit, utókalkulátori bizonylatokként bemutatni pontról pontra: tessék, tudható volt már akkor is. Nem akar szürcsögve-csácsogva regélni, anekdotázni, vádolni és átkozódni, számon kérni – és megbocsátani sem. Érthető volt, már akkor is érthető. Anyja verte az üres vödört bottal, így csalta enni a disznót. Egy jószáguk volt, egy hatalmas, kövér, fekete állat, Döncinek hívták. Tartogatták, hizlalták; majd megjön az apja a háborúból, és akkor lesz disznóvágás. Bolgár katonák jöttek 45 tavaszán, lelőtték és földobták a kocsira

Döncit. Érti a szétcsúszás történetét, de ha felöklendeni nem akarja, ha üresen hagyja a folytatás helyét, mint kimeszelt disznóólat, akkor kell találnia egy hangot, egy szögletet, egy képet, egy akármilyen mozzanatot, egy szót, egy mondatot, amivel megkülönböztet, és mégis megformálhatja, világosan és tárgyilagosan mégis rögzítheti, pontosan jelölheti, hogy mi történt. Hogy mi történik. Dől ki a léken a sötét lé ázalékos történetdarabkákkal, belevegyül a mai, tegnapi és holnapi áradásba, és ismétlődik, ismétlődik. Kell egy tenyérbe fogható, novellába való, félreérthetetlen jel, hogy lássa végre a sodrást. Kell egy pont, valami egyértelmű azonosság. Mert nem a havas eső az oka mindennek. A férfias Rektor azóta meghalt, Vas elvtárs (ha novella!) meghalt, Muller anyja meghalt, s az M.-mel közös parallelák végleg szétcsúsztak. Az idő nem múlik, de eltelik, el. „Dokument jeszty?” – kérdezte a géppisztolyos orosz járőr két napja hazatért apjától 1945 tavaszán. Jeszty, de néhány perc múlva hajt vissza a Haller utcán, a Soroksári úton, az Erzsébet hídon, a Hegyalja úton, az Istenhegyi úton, körülvesszi a hályogos, füledt szombat délután – mint moslékosvödör? mint a Rektort és Vas elvtársat az a novellába kívánczó mondat? Mégse úgy talán. Ha hunyt szemmel, félfejtében, félálomban engedte is a mondatokat hümmögve és gajdolvá, *ide figyelj, Lajos*, megszólalni. Ha benne is van a történetben. Nem úgy. Hát hogyan? „Én a kunok közé tartozom, oda löktek, oda mentem, ott vagyok.” Ez lesz az a mondat, amibe kapaszkodik. *Húzd meg jól, hogy ne lógjon*. Repülőgépek húzott át a kórház fölött, eltűnt a lógó hasú felhőkben. Följebb, a füstös szürkeség közepén fehér ködcsíkból óriási, lapos „X” alakot látott, mintha roppant zsírkkrétával áthúzta volna valaki az égboltot. Megtörölte izzadt homlokát, legyezgette a tarkóját; az ablakon és a járda felől sarkig tárt ajtón gomolygott be hozzá a benzinbűz. Piszkosfehér miniszoknyában, ezüstszínű harisnyában, mélyen kivágott fekete trikóban egy kövér, negyven fölötti nő imbolygott a járdán magas sarkakon, csuklóján kicsi rádiót lóbált. Az egyik harisnyán a térdhajlat fölött tenyérnyi lyuk. A rádióban híreket mondtak. Szarajevóban kilenc embert ölt meg a szerbek gránátja. Vízért álltak sorba egy elhagyott iskolaudvaron. *Fülbelövés*. A forgalom dübörgé-

sét a fogaiban, a hátán érezte. A sugárút közepén égre lökött lábú macskatetem hevert már második napja, gondosan kerülgették a járművek. A sárga, epezőld panel-parallelákon óriásreklámok áriáztak. A kunok, gondolta, s hogy jó lesz-e, elég lesz-e, és mire, meddig, mit jelent. Egy kun. Kettő. Parallel. Hajtott visszafelé a Haller utcán, el a macskatetem, a rádiót lóbáló miniszoknyás nő mellett, el innen, el. (S ha dokumentum, hát oda – ide! – kell írnia, hogy M. is meghalt, mielőtt még a *Fülnovella* megjelent volna; s a kunok erre nem jók, erre semmi sem; süket zúgás a fülben, odaírta, de ez se –)